

د افغانستان اسلامي جمهوریت
لوی زده کړو وزارت
ننګرهار پوهنتون
ښوونې او روزنې پوهنځی
پښتو خانګه

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

لیکوال او خپرونکی: پوهنمل محمد ابراهیم (همکار)
لارښود استاد : پوهاند ډاکټر زیورالدین (زیور)

۱۳۸۸ ل

کال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پيل خبرې

د الله (ج) ډېر شكر دی چې يوځل بيا يې د پښتو ادب مسلکي غړو ، لارويو او مينه والو ته د يو علمي اثر د ليکلو ځواک را و بښه.

د لوړو زده کړو د وزارت د کړنلارې پر بنسټ د پوهنتون په علمي کدر کې شامل هر غړی د علمي ترفيع د لوړوالي لپاره يوه څېړنيزه موضوع د لارښود استاد تر نظر لاندې د يوې رسالې په بڼه بشپړوي.

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي د پښتو څانګې د پرېکړې پر بنسټ ماته له پوهنپالۍ څخه د پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو لپاره د يو شرط په توګه (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) تر سرليک لاندې څېړنيزه موضوع د محترم پوهاند ډاکټر زېور الدين زېور تر لارښوونې لاندې غوره کړه. زما په اند په پښتو ادبياتو کې لا تر اوسه په دې اړه چا د علمي رتبې د لوړېدو په موخه کوم اثر نه دی ليکلی ، دا چې نوموړې موضوع په پښتو څانګو کې د يو اساسي مضمون په توګه تدرېسېږي او له بلې خوا چا پرې کار هم نه دی کړی نو غوره مې وګڼله چې زه پرې خپله څېړنيزه هڅه پيل کړم او د پښتو ادب مينه والو او لارويو ته يوه ډيوه په لاس ورکړم.

په دې څېړنه کې ما کوبښن کړی دی ، هغه څه چې لا تر اوسه په اکاډميکه توګه په پښتو ادب کې خپرل شوي نه و زه يې وڅېړم او په زړه پورې اسانه او څرګندې بېلګې يې را پېدا کړم. په ټوليزه توګه په دې اثر کې د پيل خبرې ، سريزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند ليد ، د بيان لغوي او اصطلاحي معناوې ، د بيان موضوع ، د بيان د علم ګټې ، د بيان درې ګونې څانګې ، سمبول ، د تشبېه لغوي او اصطلاحي معناوې ، د تشبېه رکنونه ، د وجه شبه بېلا بېل ډولونه ، د تشبېه زاويه ، د تشبېه غرض ، د تشبېه ارزښت ، تشبېه په ورځنيو خبرو کې ، د تشبېه بېلا بېل ډولونه ، پايله ، وړاندیزونه او ماخذونه راوړل شوي دي. د خپل علمي توان په اندازه مې کوبښن کړی دی چې هره برخه په پوره ډول وڅېړم.

د پورته موضوع د بشپړولو په لړ کې زه د خپل لارښود استاد محترم پوهاند ډاکټر زېور الدين (زېور) له سلا او مشورو څخه خورا ډېر خوښ يم ، مننه ترې کوم

چې وخت پر وخت يې خپلې نېکې ، علمي او ښوونيزې مشورې له ما څخه نه دي
سمپولي ، په ورين تندي او ځوان احساس يې زما لار ښوونه کړې ده .
د ښاغلي پوهنمل فضل ولي (ناگار) کورودان چې ده هم په خپلو لازمو
مشورو نازولي يم .

همدارنگه د خپلې څانگې له ټولو استادانو ، په ځانگړي توگه ښاغليو
پوهنيار سيد غني (غني) او پوهنيار علا و الدين (حسام) څخه ډېره مننه چې د
موضوع په ټاکلو او په اړوند يې له خپلو مشورو لرې نه يم ساتلی او په پای کې
هغه ښاغلي هم په نېکې دعا سره يادوم چې ددې اثر په ليکلو کې ما د دوی له اثارو
څخه گټه اخيستې ده .

په درنښت
پوهنيار محمد ابراهيم (همکار)

يادوونه
گرانو لوستونکو که تاسې له فهرست څخه
موضوع پيدا کوي هيله ده چې (۹) مخه د فهرست
له شمېرې سره جمع کړئ د اړوندې موضوع مخ به
پيدا کړئ . ځکه چې د فهرست شمېره له سريزې
څخه پيل شوې ده .
درنښت

فهرست

عنوان	مخ
د پيل خبرې	الف
سريزه	۱
هډفوننه (موخي)	۳
تېرو ماخذونو ته کتنه	۳
مواد او کړنلاره	۶
د خوشحال خان خټک لنډ ژوند ليک	۸
بيان	۳۶
د بيان لغوي او اصطلاحي معناوې	۳۶
د بيان موضوع	۳۷
د بيان د علم گټې	۳۷
د بيان درې گونې څانگې	۳۸
(۱) تشبېه (۲) مجاز (۳) کنايه	
په تشبېه، مجاز او کنايه کې د کلمو د کارولو توپير	۴۰
ايا سمبول د بيان څانگه ده؟	۴۰
تشبېه	۴۴
د تشبېه لغوي او اصطلاحي معناوې	۴۴
د تشبېه رکنونه	۴۴
(۱) مشبه (۲) مشبه به (۳) د تشبېه توري (۴) وجه شبه	
د تشبېه توري (ادات)	۴۶
د تشبېه وجه	۵۳
• تحقيقي وجه شبه	۵۴
• تخيلي وجه شبه	۵۴

• دوي گوني (استخدامي) وجه شبه ----- ۵۵

• مفرده وجه شبه ----- ۵۶

• متعدده وجه شبه ----- ۵۶

• مركبه وجه شبه ----- ۵۶

• عقلي وجه شبه ----- ۵۷

د تشبيه زاويه ----- ۵۸

• پراخه زاويه (غريبه يا بعيدہ) ----- ۵۸

• تنگه زاويه (قريبه) ----- ۵۸

د تشبيه نوي كول ----- ۵۹

د تشبيه او تمثيل توپير ----- ۶۱

د تشبيه غرض ----- ۶۱

د تشبيه ارزښت ----- ۶۶

تشبيه په ورځنيو خبرو کې ----- ۶۷

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبيه ډولونه --- ۶۹

۱- تشبيه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې ----- ۶۹

الف- مرسله تشبيه ----- ۶۹

ب- موکده تشبيه ----- ۷۰

I- اضافي موکده تشبيه ----- ۷۰

(تشبيهي اضافي، تلمیحي اضافي، سمبلیکي اضافي)

II- توصیفي موکده تشبيه ----- ۷۲

III- موکده محض تشبيه ----- ۷۳

۲- د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې ----- ۷۴

الف- مفصله تشبيه ----- ۷۴

ب- مجمله تشبیه ----- ٧٤

• قریبه مجمله تشبیه

• بعیده مجمله تشبیه

ج- تمثیلی تشبیه ----- ٧٨

د- ناتمثیلی تشبیه ----- ٨٠

٣- د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې ----- ٨١

الف- ملفوفه تشبیه ----- ٨١

ب- مفروقه تشبیه ----- ٨٤

٤- د غرض له مخې ----- ٨٦

الف- عادي تشبیه ----- ٨٦

ب- غیر عادي تشبیه ----- ٨٧

• تفضیلي تشبیه ----- ٨٧

• مقلوبه یا معکوسه تشبیه ----- ٩٠

٥- د عدد او شمېر له مخې ----- ٩٣

الف- جمع تشبیه ----- ٩٣

ب- تسویه تشبیه ----- ٩٤

٦- د ماهیت له مخې ----- ٩٦

الف- محسوسه له محسوسې سره ----- ٩٦

ب- معقوله له معقولې سره ----- ١٠٠

ج- محسوسه له معقولې سره ----- ١٠١

د- معقوله له محسوسې سره ----- ١٠٢

٧- د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې ----- ١٠٦

الف- بسیطه له بسیطې سره ----- ١٠٨

ب- مرکبه له مرکبې سره ----- ١١١

ج- بسیطه له مرکبې سره ----- ١١٥

- د - مرکبه له بسیطې سره ----- ۱۱۶
- ۸- د طرفینو د قید له مخې ----- ۱۱۶
- الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره ----- ۱۱۶
- ب - بسیطه له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۱۹
- ج - مقیده بسیط له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۲۰
- د - مقیده بسیطه له مرکبې سره ----- ۱۲۳
- ه - مرکبه له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۲۴
- ۹- د قوت او ضعف له مخې ----- ۱۲۵
- الف - اعلی تشبیه ----- ۱۲۵
- بلیغه تشبیه ----- ۱۲۵
 - مضمرة یا ضمنی (پته) تشبیه ----- ۱۲۶
- ب - منحنی تشبیه ----- ۱۲۸
- ج - ادنی تشبیه ----- ۱۲۹
- ۱۰ - د حقیقت له مخې د تشبیه ډولونه ----- ۱۳۱
- الف - حقیقي تشبیه ----- ۱۳۱
- ب - وهمي تشبیه ----- ۱۳۲
- ج - خیالي تشبیه ----- ۱۳۳
- ۱۱- د ابتذال او ندرت له مخې ----- ۱۳۶
- الف - نادره تشبیه ----- ۱۳۶
- ب - مبتذله تشبیه ----- ۱۳۶
- ۱۲- د شرط او نه شرط له مخې ----- ۱۳۸
- الف - مشروطه ----- ۱۳۸
- ب - نامشروطه ----- ۱۴۰
- ۱۳- د مقبولوالي او مردودوالي له مخې ----- ۱۴۱
- الف - مقبوله تشبیه ----- ۱۴۱

ب-مردوده	۱۴۱
وړاندېزونه	۱۴۱
مناقشه	۱۴۲
پايله	۱۴۳
ماخذونه	۱۴۵

د بيان علم درې گونې څانگې ، چې په راتلونکو مخونو کې پرې بحث شوی دی ، د ژبې او ليک د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرگندتيا او د بلاغت او فصاحت په گانه د بنکلي کولو يو اساسي شرط دی ، چې ددې علم لومړی اسانه او روانه څانگه (تشبېه) ده. عام وگړي ، شاعران او هغه کسان چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري پخپلو خبرو کې له تشبېه څخه کار اخلي. هغه څوک چې په چاپورې ملنډې وهي يا د هغه بدي بيانوي کله کله پکې د وجه شبهه د تضاد مسئله رامنځ ته شي. لکه: يو څوک ډېر غبي او نالايق دی ؛ نو موږ ورته (افلاتون) کلمه کاروو ، چې افلاتون د خپل وخت ډېر ځيرک ، هوښيار او مشهور فيلسوف و ؛ خو دلته د نالايق او افلاتون ترمنځ د وجه شبهه تضاد د خلکو د خندا سبب گرځي. يعنې افلاتون په عقل ، پوهه کې مشهور و او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هماغومره شهرت ته رسېدلی دی.

پورته ذهنيت مخاطب ته ورکول د تشبېه کمال دی ، ځکه نو ددې علم د پوهانو نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت يې پکې بکراثر وليکل ، چې ددې لړۍ په کړيو کې ما هم (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) تر سرليک لاندې يوه کړۍ ورزياته کړه.

خوشحال خان خټک د پښتون قوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره د الله (ج) له خوا ورکړه ده. دی د پښتو ادب په تاريخ کې د دويمې دورې د دويم پړاو هغه اتل دی چې هم يې په توره او هم يې په قلم پښتانه د نړۍ پر مخ وځلول. ده د خپلې تورې او قلم کار يوازې د الله (ج) د رضا له مخې خپل قوم ته په شعوري ډول وقف کړ ، نو ځکه يې دا احساس د بې احساسه پښتنو پر بنسټ را اوچت شوی او بې اختياره يې له خولې او قلم راووتل:

زه يې چالره وهم قدر يې چا زده
په اور و سپزه دا تورې قلمونه
(۳۶م ۵۸۱)

خو خبره داسې نه ده چې گنې ده سمدلاسه خپله توره په لهارو او قلم په دیوات کې ایښی دی ، بلکې بیا یې هم خپل هدف پر مخ وړی او یو ځل یې بیا خپلو ادبي هڅو ته په پام له خولې او قلمه دا بیت راووت:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم گنج دی
پکې هر رنگه گلونه هر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

خوشحال خان خټک خو خپله دعوه وکړه خو د ثبوت لپاره یې کار په کار دی ، همدا لامل و چې ما دده په غزلو کې د تشبیه په ډولونو خپل څېړنیز کار پیل کړ ، دا چې په دې وخت کې ادب هم پوره پرمختګ کړی دی ما هم د عربي ، دري ، اردو او پښتو معتبرو اثارو څخه په گټې اخیستنې د تشبیه هغه ټول ډولونه پیدا کړل ، چې نن په ادب او ادبیاتو کې دود دي . د نوموړي دا خبره چې (پکې هر رنگه گلونه هر نهال) د تشبیه په اړه بالکل د کمال تر حده ثابته ده .

د نوموړي د غزلو تقریباً په (۲۱۵۰) بیتونو کې تشبیه راغلې ده ، دلته ما د خپلې څېړنې له مخې د خوشحال خټک د مختلفو اثارو له (غزلو) څخه هغه بیتونه راخیستي دي ، چې زما د موضوع په بشپړوالي کې یې په څرګند ډول تړاو لاره ، د هرې ټاکلې تشبیه د موضوع د څرګندولو لپاره تر هر بیت وروسته مشخصه هماغه یوه موضوع روښانه شوې ده ، ځکه که موږ په یو بیت کې د یوې تشبیه په اړه هر اړخیزه لیکنه وکړو اصل موضوع پکې ورکېده او هم د لوستونکو لپاره د مضمون د تنوع د له منځه تلو چانس ډېرو .

د څېړنې په لړ کې که د نور شاعرانو د بېلګو راوړو ته اړتیا پېښه شوې ده او ما راوړي دي ؛ نو دا به د هغې موضوع د ښه وضاحت لپاره وي ، لکه د سمبولونو یا د تشبیه دنوي کولو په برخه کې یا د مردودې تشبیه د بېلګې په برخه کې د ناچاری په وجه مې د بل شاعر یو بیت بېلګه کړې ده ، ځکه د خوشحال په غزلو کې د مردودې تشبیه بېلګه زما تر سترگو نشوه .

دا چې دري او پښتو زموږ رسمي ژبې دي نو په ځينو ځايو کې مې د دري ليکوالو نظرونه کټ مټ په دري ژبه راخيستي دي او عربي او اردو مې راژباړلي دي. پته دې پاتې نه وي د دري جملې د ميوند په فنت کې ليکل شوي ، چې له پښتو جملو سره يې توپير وشي .

د ماخذونو ترتيب مې د اجدو په بڼه راوړی دی ، همدارنگه د ځينو اثارو د چاپ نېټه نه ده څرگنده ؛ نو ځکه يې د چاپ نېټه راوړل شوې نه ده .
د اثر د ليکلو پړوخت مې له ساده والي څخه کار اخيستی دی چې هر څوک ترې د خپلې علمي کچې په اندازه گټه واخلي .
د لا څرگندولو لپاره تر ځانگړو څنګيزو سرليکونو لاندې د اثر په اړه خپل هدفونه ، تېر ماخذونو ته کتنه ، مواد او کرڼلار راوړم :

• د نوموړي اثر د ليکلو هدفونه (موخې) :

- ۱ - د مسلک له مخې محصلانو ، مسلکي غړو او مينه والو ته د تشبېه په اړه درسي مواد په لاس ورکول .
- ۲ - په پښتو ادب کې د خوشحال د غزلو په اړه لومړی اثر دی .
- ۳ - پښتو ادب د تشبېه له مخې له گاونډيو ژبو سره برابرول .
- ۴ - د ځانگړې ضرورت او موافقه په پام کې نيول .
- ۵ - نورو ليکوالو او کره کتونکو ته د نورو شاعرانو په دې اړخ (تشبېه) کې لار پرانستل .

۶ - د خوشحال خان خټک د عوه (چې زما په شاعري کې هر رنگه گلونه او ونې شته) ثبوت ته رسول .

۷ - د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنپاڼې علمي رتبې څخه پوهنملي علمي رتبې ته د لوړېدو په خاطر د يو شرط په توگه د پښتو ځانگړي له خوراسپارل او سرته رسول .

• تېرو ماخذونو ته کتنه :

د نوموړي اثر د ماخذونو په اړه مې خپل شخصي کتابتون ، د پوهنځي او پوهنتون کتابتون ، د ننګرهار د اطلاعاتو او فرهنگ رياست له کتابتون څخه گټه اخيستي ده . هغه عربي ، دري ، اردو او پښتو اثار چې په اکاډميکه توگه د

لارښوونو او نظرونو په برخه کې ترې استفاده شوې ده په لنډه توګه د لیکوال او اثر د نوم او نېټې په یادونه راوړم:

❖ د السيد احمد الهاشمي ، جواهر البلاغة فی المعانی و البیان و البديع اثر، چې په عربي ژبه لیکل شوی لومړی چاپ يې په (۱۳۵۸ هـ) د مصر په الاعتماد بشارع حسن الاکبر مطبعه کې شوی او څلورم ځل په (۱۳۶۹) د ایران د قم ښار د المصطفوی نومي خپرندويي ټولنې خپور کړی دی، چې ماله همدغه ايراني چاپ ځنې استفاده کړې ده.

❖ د کامل احمد نژاد ، فنون ادبی ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په ایران کې چاپ شوی دی.

❖ د جلال الدين همایي، فنون بلاغت و صناعات ادبي ، چې پر (۱۳۷۰ ل) کال په ایران کې چاپ دی.

❖ د محمد علوی مقدم او رضا اشرفزاده ، معاني و بيان ، چې پر (۱۳۸۴ ل) کال په ایران کې چاپ دی.

❖ د سيروس شمیسا ، بيان و معاني ، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په ایران کې چاپ شوی دی.

❖ د محمد رضا شفیعي کدکني ، صورخيال در شعر فارسي ، چې پر (۱۳۶۸ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.

❖ د عبدالقيوم قويم ، فنون ادبي ، چې په کابل پوهنتون کې چاپ شوی دی.

❖ د محمد طاهر فاروقي ، فصاحت و بلاغت ، چې پر (۱۹۵۹ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

❖ د عبدالروف بېنوا ، ادبي فنون ، چې پر (۱۳۲۶ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.

❖ د سمندر بدرشو ، د ادب مناره ، چې پر (۱۹۵۸ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

❖ د فضل محمد ، ادبي ارمغان ، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په کندهار کې چاپ شوی دی.

- ❖ د مشتاق مجروح يوسفزي ، زرگانی ، چې پر (۱۹۹۸ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سيد تسنيم الحق کاکا خېل ، روح ادب ، چې پر (۱۹۸۷ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبد الرحيم مسلم دوست ، خوږه ژبه ، چې پر (۱۳۷۹ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د صديق الله رښتين ، پښتو گرامر ، چې پر (۱۳۷۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د مجاور احمد زيار ، پښتو پښويه ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

له پورتنیو کومو کتابونو څخه چې یادونه وشوه هر یو مې په پوره ډول لوستی خو زما د اثر په څېر په نوموړو اثارو کې داسې کومه ورته څېړنه نه ده شوې. ما د خپل اثر په بشپړولو کې له پورته ماخذونو څخه یوازې د تیورۍ په بڼه استفاده کړې ده او بیا مې د خوشحال خان خټک په غزلو کې د څېړنیز مېتود له مخې پلټلې دي.

د خوشحال خان خټک له هغو ټولو غزلو څخه چې د کابل او پېښور په چاپ شویو کلیاتو کې راغلي دي ، د ماخذ په توګه د بیتونو په غوره والي کې ترې استفاده شوې ده او همدارنګه خواره واره نور اثار ، چې د موضوع په بشپړولو کې یې راسره لاس کړی دی هم د ماخذ په توګه ګټه اخیستل شوې ده .
وخت په وخت د مسلکي استادانو مشوره په ځانګړې توګه د لارښود استاد علمي او ښوونیزې مشورې مې په پام کې نیولې دي.

مواد او کړنلار:

د اثر د لیکلو په اړه د څانګې ، لارښود استاد او د لوړو زده کړو د انسجام او امورا کاد میک موافقې له تر لاسه کولو وروسته مې خپل کار په لاندې توګه پیل او بشپړ کړ:

هغه ټول کتابونه چې د موضوع په اړه کره نظرونه او لارښوونې ترې لاسته راوړل شوي، له مختلفو کتابتونونو څخه تر لاسه کړل ، حتی ځینې سایډونه (برېښپاڼې) مې هم پسې وکتلې؛ خو هلته چې کوم مواد موجود و له ماسره یې اصل کتابونه په واک کې وو ، نو ځکه مې کتابونو ته ترجیح ورکړه.

له نوموړو کتابونو څخه مې د تشبېه په اړه اصطلاحګانې د یو فهرست په بڼه ترتیب او منظم کړې او بیا مې د هرې اصطلاح لپاره کره ، څرګند او اسانه تعریفونه ولیکل. تردې کار وروسته مې د خوشحال خان خټک هغه اثار وکتل، چې دده غزلې پکې چاپ شوې وې ، د هرې غزلې په هر بیت کې مې سوچ کړی که د تشبېه ډول راته معلوم شوی؛ نو هماغه اصطلاح مې ورته لیکلې او که زړه نازړه به وم نو بیا مې یوازې تشبېه ورته لیکلې ، تردې وروسته مې دا بیتونه په یوه کتابچه کې راټول کړي ، تر تشخیص وروسته مې بیا د فهرست په پام کې نیولو سره کټګوري کړي او هر بیت، چې د کومې اصطلاح لپاره پوره په څرګند ډول جوړ و هغه مې ورته بېلګه کړې ده.

کله چې دا برخه پای ته ورسېده خپل نظر مې په بیتونو کې د تشبېه او تعریف په اړوند له نور هغو استادانو ، چې په دې اړه یې پوهه لرله شریکا وه او په پای کې مې له لارښود استاد سره د لاکړه والي په موخه مشوره کوله.

د یوې اصطلاح لپاره یوه بېلګه هم راوړل شوې ده او د اکثر و اصطلاحګانو لپاره تر یوې ډېرې بېلګې راوړل شوي دي. د هرې اصطلاح اړوند شرحه د هماغې اصطلاح د بېلګې تر ذکر وروسته راوړل شوې ده.

تر ډېره حده مې کونښن کړی دی، چې موضوع سیستماتیکه وڅېړم او هم اړوند عنوانونه سیستماتیکه بڼه ولري ، لومړی لوی عنوانونه ، بیا څنګیز عنوانونه او فرعي عنوانونه راوړل شوي دي ، چې موضوع لوستونکو ته لاروښانه وي. د موضوع په اړه د موضوع پیل ، منځ او پای په پام کې نیول شوی دی.

په پای کې باید ووایم ، چې د لوړو زده کړو وزارت هغه لارښود ، چې د علمي ترفیعاتو لپاره د اصلي اثر د موضوع د غوراوي او تهیه کولو لارې چارې پکې ښودل شوي او په (۱۳۸۸ ل) کال رسماً پوهنتونونو ته لېږل شوی دی ددې اثر د لیکلو پر وخت په پام کې نیول شوی دی. په پای کې مو په دعاگانو نمانځم.

په درنښت

د خوشحال خان خټک لنډه پېژندنه

د خوشحال خان خټک کورنۍ:

د کوهات ضلع، د خټکو کور دی، یعنې د خټکو لویه برخه پر کوهات پرتله ده، په کوهات کې د خټکو دوه لوی ښاخونه دي، یو یې بولاق او بل یې تری دی. د خوشحال خټک د غور نیکه نوم اکوړي و، چې په تری خټک پورې یې تړاو درلود. د ملک اکوړ په وخت کې هم د خټکو لویه برخه پر کوهات پرتله وه، خو ملک اکوړی له کوهاته راغلی او د اټک پر خوا و شا دهغې بادشاهي لارې پر غاړه اباد شو، چې د اټک څخه د نوبنار پر لور پېښور ته غزېدلې ده، داسې ښکاري چې په هغه وخت کې هم د نوبنار او اټک ترمنځه خټک اباد و او ددې خټکو او د هغو خټکو چې له ملک اکوړي سره له کوهاته راغلي وو، اکوړی مشر شو اکوړي د سرای په نامه د مغلو د بادشاهي سړک پر غاړه یو کلی اباد کړ، چې ترننه پورې اباد دی او د سرای اکوړي په نامه مشهور دی.

اکبر بادشاه چې په دویم ځل دروه د کوهستاني سیمې په لور راغی نو د هغه جرنیل مان سنگه او نورو معتمدینو ورسره د ملک اکوړي پېژندگلوي وکړه، مان سنگه بادشاه ته وویل چې دا ملک په دې سیمه کې یو بار سوځه سړی دی. که بادشاه سلامت ده ته د اټک او پېښور ترمنځه د بادشاهي سړک ساتنه ورپه غاړه کړي، نو دی به دا کار په ښه شان سرته ورسوي. په دې وخت کې یو سفزو به د اټک په بادشاهي لارو چپاوونه وهل او قافلې به یې لوتلې، چې پر سړک امن نه و. بادشاه ته وویل شول چې د ملک اکوړي او د هغه د قبیلې له یو سفزو سره د ښمني ده په دې بنسټ د خپل ذاتي او قبایلي غرضونو د سرته رسولو لپاره به هم ملک اکوړی په اخلاص سره د سړک ساتنه کوي. بادشاه ومنله او ملک اکوړي ته یې د نوبنار او اټک ترمنځه سیمه د جاگیر په ډول ورکړه، پردې سربېره ملک اکوړي ته په بادشاهي لار د محصول ټولولو حق هم ورکړل شو په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ملک اکوړي له شهرت سره سم د خټک قبیلې نوم هم یاد شو. گنې تر اوسه پورې

دومره په نومورکي حالت کې پرته وه، چې په بابر نامه کې د پښتنو د ټولو لویو قبیلو یادونه کړې ده خو خټک یې ورکې نه دي یاد کړي. (۳۲ م ۸ او ۹)

ملک اکوړی د دروېش عرف چنجوزوی، لومړی خټک و چې شهرت یې بیاموند او د خپل خدای (ج) ورکړي استعداد او قابلیت له امله یې د جلال الدین اکبر توجه جلب کړه. ده ته ملک اکوهم وایي.

دی تری خټک و او د دوست محمد کامل د خپرنو له مخې د تیري په توابعو پورې اړوند د کربوغي اوسېدونکی و، چې له خپلو خپلوانو سره د خفگان په وجه له هغه ځایه (خوړې) ته راغی او له خپل ټولي سره به د سونیالی په دره کې په چپاوونو مشغول و.

اما پرېشان خټک د منشي گوپال داس د تاریخ ضلع پشاور د (۲۰۶-۲۰۸) مخونو په حواله وایي چې ملک اکوړ خان له کربوغي څخه نه و، بلکې د خوترې (خوتره) اوسېدونکی و او له هغه ځایه یې کوچ کړی دی. (۱۰ م ۹ او ۱۰) خوشحال خان خټک د سرای اکوړه خټک په اړه وایي:

رحمت په اکوړي شه چې یې ونيوه ځای سرای
چې ښه فهم یې وکړې باور وکړه ځای دی ځای
تور غریبې د هوډي دی تر تېراه پورې سم تللی
نیلاب و لنډي دواړو عجب سر ایښی په پای
پرې سازه لویه لار د هندوستان و خراسان ده
گذریې د اټک دی چې ترې ترس کا شاه گدا
پکې مېشته مې زویه، خلیخانه لمسي، اولس دی
چې څوک پکې مېشته دي په امن اوسه د خدای
اسمان ځنې جدا کړلاس د چا، رسي اسمان ته
خوشحال له سرایه نه دی جدا شوی په خپل رای
(۲۲۹ م او ۲۳۰)

د ملک اکوړي دغه جاگیرداري او منصبداري دده اولادې ته په میراث پاته شوه او دده په کورنۍ کې کلونه کلونه له یو نه بل ته ورسېده.

کله چې ملک اکوړی له خپل زوی یوسف خان او ملگرو سره د نازو خان بولاق خټک له لاسه ووژل شو. له ده اته زامن پاتې وو، چې مشري یې یحیی خان نومېده او قبیلې یې دی د خپل مشر په توګه ومانه. ده ژرد خپل پلار او ورور بدل واخیست. دغه وخت د خټکو خپلونو تر منځ خپل منځي شخړې موجودې وې، ځینې خپلونه د یحیی خان په سرداري راضي نه وو.

ددغو دښمنیو او شخړو درې څلور کاله شوي وو، چې یوه ورځ یحیی خان نوبار ته روان و، سینیو خټکو ورته لار نېولې وه. دی او دده زوی عالم خان دواړه یې ووژل د یحیی خان تر وژل کېدو وروسته قبیلې شهباز خان خټک (۱۰۰۰-۱۰۵۰ هـ.ق) خپل مشر وټاکه. شهباز خان د خپل پلار او ورور بدل اخیستو لپاره د سینیو خټکو پر کلیو حملې وکړې، سینیو خټک غروته وختل. د ملک بنادي خان زوی ووژل شو د خټکو سرداري په دې توګه تر شهباز خان راوړسېده. (۱۰ م ۱۲)

د خوشحال خان زوکړه:

خوشحال خان خټک د مغل شهنشاه نورالدین جهانګیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ) (۱۶۰۵-۱۶۲۷ ع) په زمانه کې د ۱۰۲۲ هـ.ق کال د دویمې خور په میاشت، چې د ۱۶۱۳ ع کال د می یا جون له میاشتو سره سمون خوري، له پېښور نه ۳۵ میله ختیځ لور ته په سرای اکوړه کې چې د لنډي سیند په سهيلي غاړه پروت دی د شهباز خان کره وزیرېد. (۳۶ م ۸)

په یوه قصیده کې چې ده د خپلې کورنۍ حال احوال پکې راوړی د خپل ځان او نیکونو په اړه یې څو بیتونه راوړو:

راشه واوره دا د استان	نیک و بد پکې عیان
هم عبرت هم نصیحت دی	پرې دې پوه شي د انايان
زه خوشحال د شهباز خان یم	چې تورزن یم کان په کان
شهباز خان د یحیی خان وو	چې بل نه و هسې ځوان
یحیی خان د اکوړې وو	چې په توره شو سلطان
د هجرت زردوه ویشتن سن وو	چې زه را غلم په جهان

هغه کال پوره پنځوس و چې شهيد شو شهباز خان
 دهغه دور بادشاه و قـدر دان شاه جهان
 د پـلار ځای يې ومارا کړ په اولس شوم حکمران

(۳۶م ۵۸۱ او ۵۸۲)

زده کړه:

د خوشحال خان خټک زده کړه سیستماتیکه بڼه نلري او هم يې د زده کړې په اړه پوره څرگندونې نه دي کړي. که څه هم نوموړي دخپل ژوند اکثره پېښې په نظم کړي دي او د ځان او کورنۍ په اړه يې ډېر څه په څرگند ډول راوړي دي، خو د خپلو زده کړو په اړه يې داسې څرگند څه په لاس کې نشته په دې اړه هېواد مل په خپل اثر (ننگيالي د زمانې) کې د ځينو څېړونکو ليکنې راوړي چې زه يې دلته اړينې بولم: په دستار نامه کې راغلي دي: ((زموږ استاد اويس صديق ملتاني ډېر بزرگ متبرک سړی و، د علوم ظاهري او باطني بهرور و...))

له دې پورته يادونې سړی دومره پوهېږي چې خوشحال خان له شاه اويس ملتاني نه زده کړه کړې وه، هغه يې استاد و. خو لکه استاد کامل چې ويلي دي: ((دانه ده ښکاره چې له هغه نه خوشحال خان کله، چېرې او څومره وخت زده کړه کړې ده.)) پرېشان خټک ويلي دي چې د ځينو خلکو دا خيال دی چې خان په ملتان کې هم درس ويلي دی، خو ځينې بيا وايي کېدای شي شاه اويس ملتاني دې په پېښور کې تدريس کاوه ځکه چې پېښور هم د ديني علومو مرکز و.

د خوشحال خان خټک د زده کړې په باب سړی دا ويلای شي چې ده د کور په جومات او يا سيمه ييزه مدرسه کې درس ويلای دی. اما دانه ده ښکاره چې ده څومره وخت او د ژوند تر کوم کال پورې د زده کړې لړۍ جاري ساتلې ده. په استادانو کې يې يوازې د شاه اويس ملتاني نوم څرگند دی نور استادان يې نه دي معلوم....

خو که چېرې سړی د خوشحال بابا ټول اثار مطالعه کړي نو ورته ښکاري چې دده خارق العاده استعداد د زده کړې او مطالعې له لارې روزل شوی دی او د غو زده کړو يې بيا په اثارو کې خپل ځان ښکاره کړی دی.

عبدالحي حبيبي د خوشحال مرغلي د مقدمې په (۱۸ مخ) کې ليکلي دي: ((خوشحال خان په کوچنيوالي کې د خپلې زمانې مروج علوم ټول ويلي وو. دده له کلامه ښه ښکارېږي چې ده اسلامي علوم لکه: فقه، حديث، تفسير او نور عقلي او فلسفي علوم، لکه: منطق، حکمت، ادبي علمونه، د فصاحت او بلاغت اصول، لکه: معاني، بيان، عروض، قافيه او نور ټول ويلي او پرې عالم و.)) د خپل وخت له ځينو مشهورو عالمانو سره يې ناسته ولاړه هم درلوده، له هغو څخه يو هم مولانا عبدالحکيم سيالکوتي (۱۰۶۷ هـ ق مړ) دی. دی د جهانگير او شاه جهان په دورانو نو کې د نيمې وچې له جيدو عالمانو څخه و. خوشحال خان په دستار نامه کې راوړي دي: ((عالم العلما مولانا عبدالحکيم سيالکوتي مې په خپله وپوښتېده، لکه: مسطور شول...)) په کليات کې يې دده په باب لولو:

مولانا عبدالحکيم	د دنيا د دين حکيم
د جوگيانو وگروه ته	په تعظيم و په تکریم
	(۱۰ م ۱۴-۱۶)

واده او اولاده

خوشحال خان خټک په (۱۰۴۰ هـ) کال د ۱۸ کالو په عمر واده وکړ، د واده په ورځ پرې سخته تبه راغلې وه، چې په خپلې وراپسې هم لاړ نشو. هېواد مل ليکي چې په ناوې پسې د خسر کورته نشوای تللای، ناوې يې انا (قذيفې) راوسته. دی له تبې تاوېده لوڅې پوڅې يې درلودې. دده د خولو کولو لپاره يې مور او څو نورو ښځو پرستن پرې ټينگه کړه، تر دې حده چې خان بې هوښه نه بلکې داسې فکر کېده چې مړ دې وي. ښځو شور فغان پېل کړ، مگر الله تعالی دی وساته، ساه پکې وغړېده، دولس ورځې وروسته خو له پرې راغله. لږ پر حال راغی خلک يې وپېژندل او خپله ناوې يې وليده چې سرته يې ناسته وه.

دا و خوشحال خان د لومړي واده لنډ بيان چې تاريخ مرصع په ډېر تفصيل او په زړه پورې بيان کړی دی، خو دا بايد وويل شي، چې خوشحال خان څو نور ودونه هم کړي وو چې شمېر او وختونه يې خوشحالپوهانونه دي ښودلي او د خان په اشارو کې يې هم ياد نه دی راغلی. (۱۰ م ۱۸ او ۱۹)

خوشحال خان خټک خو و دونه کړي وو. پر نکاحي مېرمنو سربېره يې په حرم کې وينځي هم درلودې. له دغو مېرمنو او وينځو څخه يې د شپېتو شاو خوا زامن او يو دېرش لوني زېږيدلي وې.

د تاريخ مرصع په (۲۵۸-۲۵۹ مخونو) کې راغلي دي: ((... واضع دې شي ، خان علين مکان ته حق تعالی شپږ پنځوس فرزندان نارينه کرامت کړه ، په دا واړو کې خان جنت مکان و الانبېان چې والد د مولف دی ، اثر او ولي عهد و سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيی خان او شهباز خان دا شپږ واړه له يوې موره و))

خان هم په خپل ديوان کې وخت په وخت د خپلو زامنو شمېر بنودلی دی دا شمېر يو ډول نه دی کله زيات او کله لږ ، لکه په يوه څلوريزه کې وايي.

په شمار مې زويه تر شپېته زيات دي
نيمگي به مړه وي نيمگي حیات دي
چې را څرگند شول په کاروبار کې
تردې ژوند يو بهتر اموات دي

په يوه بل بيت کې وايي:

که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي
يو څو لاپکې افت شول تر دا ميانه

بل بيت دی:

اته ويشت لرم زويه نشته يو د بل په رنگ

خان د خپلو ځينو زامنو د زوکړې تاريخي قطعې په دري نظم کې ويلې دي او دا قطعې افضل خان خټک په تاريخ مرصع کې راخيستي دي. پراشرف خان، سعادت خان، بهرام خان، نظام خان، يحيى خان او شهباز خان سربېره چې له يوې موره وو. د څو نورو زامنو نومونه يې چې د خان له کلامه او تاريخ مرصع نه لاس ته راځي دا دي: عبد القادر خان، صدر خان، عابد خان، نصرت خان، سکندر خان، گوهر خان، عجب خان، آزاد خان، عبدالعزيز خان، خالد خان، طاهر خان، بختناک، جلال خان، عادل خان، جعفر خان، اکبر خان، عبد الرحمن خان، نجابت خان، ابو الخير خان، فرحت خان، مومن خان، زاهد خان، حامد خان، عادل خان، بشير خان، اسمعيل خان، يوسف خان، کمال خان، محبت خان، علاوالدين خان، فتح خان، نوروز خان، شاه علي خان، جنگي خان، مشکر الله خان، او نور... د خان د لوڼو شمېر تاريخ مرصع (۳۱) ښودلای دی:

خو په فراقنامه کې خان دا شمېره دوه دېرش ښودلې ده.

د لوڼو په نومونو کې يې د دوو نومونه مودې ته ښکاره دي، يوه بي بي تاجه او بله بي بي حليمه. (۱۰م ۱۶۸ او ۱۶۹)

په پورته زامنو او لوڼو کې يې ځينې د پښتو ژبې تکړه ليکوال او شاعران تېر شوي دي.

خوشحال خان خټک ته د قبيلې مشري ورسپارل کېدل

د خټکو او یوسفزیو تر منځ کلونه د بنمنې پرلپسې پریو بل د بریدونو په نتیجه کې لا پسې تازه کېدې په (۱۰۵۰ هـ ق) کال شهباز خان له یوسفزیو سره په جگړه کې ډېر سخت ټپي شو خوشحال خان خټک هم ډېر سخت ټپ خوړلی و. شهباز خان د همدې زخم له سببه پنځوس ورځې وروسته د پنځوسو کالو په عمر مړ شو. دا چې خوشحال خان خټک د پلار مشر زوی و نو قبيلې دی د سردار او مشر په توګه ومانه. بناغلی کامل لیکي:

((په ۱۰۵۰ سنه هـ (۱۶۴۰-۱۶۴۱ ع) کې اکا خېلو چې د یوسفزو د کمال زې تپې خلق د مالیې له ور کولو نه انکار وکړ، د رمضان په وروستیو کې شهباز خان په دوی حمله وکړه خوشحال هم ورسره و. د بلر د کنډې په خوا کې د مردان په ضلع کې طورو او مایا و ته نژدې د خټکو او یوسفزو جنګ وشو. شهباز خان یو لوی ګنده په غشي ولګیدو. تر بور ساقی بیګ یې ومړ...))

شهباز خان پس له پنځوسو ورځو د پنځوسو کالو په عمر پر (۱۰۵۰ هـ ق) کال د شوال په پنځم زیارت په ورځ چې د (۱۶۴۱ ع) کال د جنوري له اتلسمې سره سمون خوري. په حق ورسید. ((۳۶ م ۱۰))

کله چې خوشحال خان خټک د خپلې قبيلې مشر کېږي شاه جهان هم دده مشري تایید وي. چې خوشحال خان خټک یې په یو ځای کې داسې بیان کوي.

د هـغه دور بادشاه و	قدر دان شاه جهان
د پلار ځای یې ومارا کړ	په اولس شوم حکمران
	(۳۶ م ۵۸۲)

خوشحال خان خټک د پلار په ژوند د قبيلې د مشرۍ پړوخت له مغلو سره پوره ډغرې وهلي دي، چې د موضوع د اوږدېدو د مخنیوي لپاره یې دلته راوړل اړین نه بولم که څوک یې د لوستو هیله لري، ننګیالی د زمانې، کلیات خوشحال خان خټک د کامل په سريزه ماخذونه کتلاي شي.

خوشحال خان خټک د مغلو په بند کې:

په (۱۳۷۴ هـ) کال کې امیر خوافي چې خلکو په سيد امير خان مخاطب کاوه د کابل صوبه دار و، ده له اورنگزيب (ابو المظفر محي الدين محمد اورنگزيب) سره وکتل، د هغه له غوږه يې دا خبره تېره کړه، چې ترڅو د ځمکو ځينې خاوندان نيول شوي نه وي، ترهغې د رهدارۍ د باج د ممانعت احکام نافذېدای نشي. ددې غشي نڅېنه په اصل کې خوشحال خان خټک و، اورنگزيب پر تخت د دويم ځل ناستې سره سم (روژه ۱۰۶۹ - ۱۰۷۰ هـ) د غلې او د ځينو نورو جنسونو د ټکس د معافۍ حکم کړی و.

له دې حکم سره سم عامو وگړو ته ډېره گټه ورسېده او په سرکاري بوديجه کې د ۲۵ لکوروپو کمې راغلې و. ددې حکم اثر په څرگند ډول ځمکه لرونکو (خانانو) او جاگيردارانو په گټو هم پرېواته. مگر ددې خبرې هېڅ ډول شهادت نشته چې ددې حکم تر جاري کېدو وروسته خوشحال خان خټک د څه ډول سرغړونې يا نافرمانۍ څرگندونه کړې وي. بلکې هغه هم همغسې د حکومت منونکي او وفادار و او د حکومت له مخالفانو سره به يې جنگونه کول. سمه خبره دا وه چې دا چل سيد امير خوافي د خپل مرستيال ميرزا عبدالرحيم (چې په پېښور کې و) او د خوشحال خان په منځ کې د خفگان او د خوشحال خان تر وړنو بهادر خان او فيروز خان سره د سازش په سبب جوړ کړی و. ميرزا عبدالرحيم سيد امير خان خوافي ته ويلې و، چې ترڅو پورې ته يو څو لوی لوی سړي بنديان نه کړې ترهغې ستا د صوبه دارۍ نقش نشي کښېناستی او د خوشحال خان تر وړنو ورسره پنځوس زره روپۍ کړې وې. سيد امير خان بادشاه ته گونگه او مجمله وينا کړې وه. نه يې ورته د چا خاص سړي نوم اخيستی و او نه يې د چا د نيولو اجازت اخيستی و. خو ورته يې ووي چې دلارې د ټکس د منع کېدو د احکامو د پلي کولو لپاره د زور زياتي د څرگندولو ضرورت دی. کله چې بادشاه ورته ددې اجازه وکړه نو پېښور ته راغی او خوشحال خان يې د سلا مشورې لپاره پېښور ته راوغوښت. د (۱۳۷۴ هـ) کال د څلورمې خورپه وسمې چې د جمعې ورځ وه خوشحال خان پېښور ته راغی، دربار ته يې ځواب ولېږه چې زه راغلم. ځواب راغی چې سبا دربار ته ځان حاضر کړه، درې ورځې تېرې شوې خو دربار ونه شو په پای کې د صوبه دار سکرتر د گجرات

شیخ خوشحال خان خټک ته ځواب وکړ، چې ماته د مشورې لپاره راشه کله چې خوشحال خان ورغی هغه یې ونيوه او پنځه منۍ بېرې یې ورپه پښو کړې د خوشحال تر وینو له صوبه دار نه خلعتونه واخیستل، خټک د دوی وژلو ته جوړ شول. خوشحال خان منع کړل د خوشحال په نیولو کې چې کومو کسانو برخه لرله د هغوی ذکر دی په خپلو نظمونو کې ځای پر ځای کوي...

خوشحال خان دوی میاشتي په پېښور کې وساتل شو، کله چې یې د صوبه دار د پنځوسو زرو روپو غوښتنه رد کړه، نو د هندوستان په لور روان شو (۱۳۷۴ هـ) کال د روژې په (۱۵ مه) یا (۱۶ مه) هندوستان ته ورسول شو.

هلته د نوموړي ورور میرباز خان، تربوریې باقی خان او زوی یې سعادت خان مخکې ترده رسېدلي وو او له محمد امین خان میربخشي (چې د اورنگزېب خاص نژدې کس او لوی منصبدار و) سره لیدلي وو.

محمد امین خان او د خوشحال خان د زړور افسر اصالت خان وراره یعنې سید میران المخاطب په میر خان (د خپل خان زوی) د خوشحال خان د خلاصی ډېر کوښښ وکړ. خو خوشحال خان خوشې نه شو، نو میرباز خان، باقی خان او سعادت خان بیرته هېواد ته راستانه شول... خوشحال خان د قید قریباً دوه نیم کاله په دهلي او د جیپور په ریاست کې د رنټه‌بور په کوټ کې تېر کړل د ذیعدي په پنځمه د رنټه‌بور له کوټ نه راوستل شو او بیا اګرې ته یووړل شو او هلته له بنده خوشې کړل شو، خو په دې شرط چې هېواد ته به نه ځي او همدلته نظر بند وساتل شو.

خوشحال خان خټک د قید او بند پروخت په نظم او نشر کې ډېر څه لیکلي دي چې تر ټولو ارزښتمن اثريې (دستار نامه) ده چې د لومړي ځل لپاره پکې د ساده نشر د لیکلو هڅه او دودونه شوي ده.

اخر هم د هرې شپې پای وې دی هم پر (۱۰۷۹ هـ) کال له مهابت خان (چې د کابل صوبه دار مقرر شوی و) سره یو ځای خپل هېواد ته راغی. (۳۶ م ۱۷-۲۰)

د خوشحال خان خټک جگړې

زه د موضوع د لنډون لپاره دلته یوازې د خوشحال خان خټک د ځینو مشهورو جگړو د نومونو او نېټو په راوړو بسنه کوم:

۱- په (۱۰۳۵ هـ) کال د بهاکو خان یوسفزي د بولاکو پر خټکو حمله او شهباز خان یې د مرستې لپاره له یو واړه لښکر سره مقابلې ته ورغی، چې خوشحال خان هم په دې جگړه کې د دیارلسو کالو په عمر د لومړي ځل لپاره گډون کړی دی.

۲- پر ۱۰۴۲ هـ کال پر عیسی خیلو یې برید کړی دی چې ځینې همدا کال بنیې ځینې وایي چې خوترې ته ترتگ وروسته یې دا حمله کړې ده.

۳- پر (۱۰۵۰ هـ) کال اکا خېلو د مالیې په ورکولو کې ناغیرې کړې وه، په همدې بنسټ شهباز خان د روژې په وروستیو کې له یو واړه لښکر سره د اکا خېلو پر سیمه برید وکړ، چې خوشحال خان او جمیل بېگ هم له شهباز خان سره ملګري و. (۳۶م ۹ او ۱۰)

۴- پر (۱۰۵۱ هـ) کال د کانګرې سوبه

۵- پر (۱۰۵۶ هـ) کال د بلخ او بدخشان جنګي پېښې

۶- پر (۱۰۶۳ هـ) کال له بنگینو سره جگړې

۷- پر (۱۰۷۰ هـ) د تېرا مهم

۸- پر (۱۰۷۰ هـ) کال یې له یو سفزیو سره جگړې

۹- پر (۱۰۷۳ هـ) کال له باغیانو سره جگړې

(۱۰م ۳۲-۴۲)

۱۰- پر (۱۰۸۳ هـ) کال د خېبر جگړه

۱۱- پر (۱۰۸۳ یا ۱۰۸۴) هـ کال د خوشحال خان او بهرام خان تر منځ وړې جگړې

۱۲- پر (۱۰۸۴ هـ) کال له بنگینو سره جگړه

۱۳- د (۱۰۸۴ هـ) په پای کې د کرپې او نونبار جگړې

۱۴- پر (۱۰۸۶ هـ) د گنبت جگړه

۱۵- پر (۱۰۹۱ هـ) د ډوډې جگړه

(۳۶م ۲۲-۳۰)

همدارنگه نورې وړې او خال خال جگړې يې کېدای شي په نورو کتابونو کې
په پوره تفصيل سره راغلي وي.

د خوشحال خان مړينه

خوشحال خان د ژوند په وروستيو کې په ډمبره نومي غره کې پناه واخيسته،
خو ډېر ژوندی پاتې نه شو د (۱۱۰۰ هـ) کال د ربيع الثاني مياشتې په (۲۸ مه) نېټه
د جمعي په ورځ هملته په حق ورسېد.

انا لله وانا اليه راجعون هـ

(۳۶ م ۳۱)

د نوموړي قبر اوس په سرای اکوړه خټک کې دی.

د خوشحال خان خټک فرهنگي اړخ ته يوه لنډه کتنه

نه به زما غوندي بل ننګيالي راشي
نه به زما غوندي بل جنګيالي راشي
ختک لا پرېږده په درست افغان کې
عجب که هسې فرهنگيالي راشي
(۱۰ م ۱۷۰)

د خوشحال خان خټک د پورته څلوريزې په پام کې نيولو سره دده د ژوند درې عمده خواوې تر سترگو کېږي: ننگ، جنگ او فرهنگ. د ننگ او جنگ خواوې يې ډېرې په بوللو پورې اړه لري او د فرهنگ برخه يې بيا په غزلو څلوريزو او قطعو کې تر ډېره حده تر سترگو کېږي. د فرهنگ معنی ده ادب، تربيت، علم، معرفت، دودونه، د يوقوم د هنرونو مجموعه او يا هغه کتاب چې د يوې يا څو ژبو د لغاتو شرحه پکې راغلې وي. (۸ م ۷۲۹)

خوشحال خان خټک د ژوند داسې خوا نه ده پرېښې چې په هغې يې په نثريا نظم څه ليکلي نه وي. خوشحال خټک د خپل فکر ملغلرې د ليک په دوو بڼو (نثر او نظم) تر موږ رارسولي دي. لومړۍ يې هغه اثار چې په نظم کې يې ليکلي د موضوع د اوږدوالي د مخنيوي لپاره يې يوازې نومونه راوړم او بيا به يې د نثر د برخې د اثارو د نوم يادونه بسنه وکړم.

الف - د خوشحال خټک د منظمو اثارو نومونه:

I- تخليقي منظوم اثار:

- (۱) کلیات (۲) فراقنامه (۳) پښتو منظومه بازننامه (۴) سواتنامه (۵) فضل نامه
- (۶) فالنامه (۷) طبنامه. (۱۰ م ۱۷۷-۲۰۳)

II- منظومې ژباړې:

(۱) نام حق (۲) اخلاقنامه.

ب - منشور اثار:

(۱) بياض (۲) دستار نامه (۳) ساعتنامه.

د - د خوشحال خټک هغه اثار چې يوازې نومونه يې څرگند دي:

(۱) هدايه (۲) رياض الحقيقت (۳) فرخنامه (۴) عنايه (۵) آيينه (۶) رساله مناظره

(۷) كفايه (۸) تفسير سورة يوسف.

ه - زنځيری:

(۱۰ م ۱۷۷ - ۲۰۳)

د خوشحال خان خټک شعر

د خوشحال خټک د شاعری، دیگ دده د عمر په شل کلنۍ کې پر نغري
ایښودل شوی او د خپل عمر په شپېته کلنۍ کې یې د پوځوالي د عوه کړې ده، دده
نظر د خپل شعر په اړه همدای چې پوره څلویښت کاله دده د شعر ویلو او لیکلو
ریاضت کړی دی. دا چې د انسان عمر څلویښت کلنۍ ته ورسېږي نو بیایې عقل
پوخ شي، حضرت محمد (ص) هم په څلویښت کلنۍ کې پیغمبر شه، همدارنگه په
دنیا یې قانون کې هم هغه څوک چې څلویښت کاله عمر ونه لري د ولسمشرۍ د
کاندیدیدو او انتخابیدو حق نه لري. ده هم د خپل شعر د پوځوالي د عوه تر څلویښت
کاله شاعری وروسته کړې ده. دی وایي:

په شل کاله کې دیگ زما د شعر په اور بار شه
په دا دور مې پوخ کړ چې شپېته کاله مې تللي
(۳۶ م ۶۲۳)

خوشحال خان خټک خپل ټول کارونه د خاصو غرضونو له مخې کړي دي
داسې نه ده چې هر حرکت ده بې فکره او د وخت د ضیاع لپاره کړی وي، دی وایي:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
په پارسی ژبه مې هم ژبه گويا ده
په پښتو ژبه مې خلک بهر مند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شېراز او د خجند کړ
(۳۶ م ۵۳۳-۵۳۵)

سره له دې چې دا هر څه خوشحال خان د پښتنو لپاره قصدي کړي، خو بیا هم
د الله (ج) ورکړه یې بولي او وایي چې دا د الله رضا وه، چې پښتانه دې په شعراو
شاعری پوه شي نو ځکه یې زه په شاعری گويا کړم.

مگرزه يې چې گویا په شاعری کړم
پښتانه يې پوهول ایزد تعال
(۳۶ م ۵۴۱)

خوشحال خان خټک په نظم کې د هغه وخت د مشترکو نظمونو ټولې جولې
په پښتو کې وکارولې او نورو ته يې هم همدا سپارښتنه کوله، چې پښتو ژبه دې په
علمي، ادبي او تاریخي لحاظ مخکې لاړه شي او تردې حده پرې مین دی.

فارسي شعر مې هم زده سلیقه لرم د واړه
پښتو شعر مې خوښ شو هر څوک خپل گڼي ښاغلي
(۳۵ م ۴۶۸)

همدارنگه د محتوی له مخې ځینې خپرونکي په دې نظر دي، چې د ژوند
داسې خوا به نه وي چې خوشحال خان خټک له هغه وخت سره څه پرې لیکلي نه وي.
د فنونو له مخې خوشحال پخپل کلام کې د فصاحت، بلاغت، بدیع، تشبیه
، استعارې، کنایې، مرسل مجاز او نورو شعري ښکلاوو خیال ساتلی دی، لکه
څنگه چې دی وايي:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم گنج دی
په ځي هر رنګه گلونه هر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

له دې بیت څخه دا څرګندېږي، چې ده د ژوند په هره خوا د خپل فکر نیلې
ځغلولې دی. اوس به دده د شعریو څو بېلګې راوړو چې لږه اندازه دده د شعر له
محتوی او دریغ سره بلد شو:

ټولنيز مسایل

دلته هر بیت په څرگند ډول یوه ټولنیزه مسئله راپېژني ، چې خوشحال خان په
ډېر جرات سره راوپړې ده:

نشته بانگ د موزن په درست تیراه
مگر واورې بانگ د چرگ په سحرگاه
مـــــوحد د تصوف درسالودي
مسئله د شرعیت گنې گناه
(۲۹۸ م ۳۴)

هر چې ستا د زړه رضا واره هغه کړه
خو چې زړه د چا بد پړي هغه مه کړه
(۳۰۲ م ۳۴)

کتابـــــونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل یې فرق تر محکې تر اسمان وي
(۳۵۷ م ۳۴)

مدد د طالع بویه چې هنر سره همراه وي
هنر به سود ونه کا د طالع که درته شاه شي
(۳۸۷ م ۳۴)

مړ هغه چې نه یې نوم نه یې نښان شته
تل تر تله پـــــه ژوندون پایي بناغلي
(۳۹۰ م ۳۴)

کوم ملک دی له ما پاتې چې مې پل نه دی پرې ایښی
هر ځای به ورته یاد کړم که څوک شته سیاحت کړوني
(۴۰۸ م ۳۴)

گوره بیا دې څه په زړه کوم مې گناه دی
چې لیدو لـــــره دې درشم ځان اوده کړې
(۴۴۲ م ۳۴)

څوک د حج څوک د تلقین څوک د مکتب شول

يو خوشحال په وارو خلکو کې لوندی
(۳۳۸ م ۳۴)

يا کشتي له زور ورو سره مه کړه
يا د دوی غوندې پيدا کړه مړوندونه
(۲۴۶ م ۳۴)

مینه او عشق

په درست جهان به نه وي يو زما غوندې رسوا بل
ورځم توره وکښلی چې مين واورم په تابل
(۱۰۸ م ۳۴)

ياره ته چې جدايي جدايي وايي!
زه خوشحال ددې خبرې توان لرم؟
(۱۳۰ م ۳۴)

زړه مې خدای مين کوي په بنايسته وو
هسې نه چې زه پخپله زړه مایل کړم
(۱۳۲ م ۳۴)

چې دا هسې په پالنگ راغله نو خيزه
الوداع ده د خوشحال خټک پر هېزه
(۲۱۹ م ۳۴)

د مجاز عاشقي عين حقيقت ده
و معنوت ته زينه ايښې د صورت ده
(۲۷۷ م ۳۴)

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پيدا يې ناپديد شو
(۱۸۵ م ۳۴)

د خپل يار په مخ اوس نه دی مين شوی
د خوشحال په زړه کې دا مینه ځايي ده

(۲۸۲ م ۳۴)

چرته یې ای عشقه چې وربوز یې راته مات کړې
بیا گوره چې عقل په تـــــــدبیر راغلی دی

(۳۴۶ م ۳۴)

عقله ته له عشقه لرې لرې گرځه
مخالفت چې سره ورشي فساد شي
(۴۱۸ م ۳۴)

محبوب ته ستغه ویل

خو به ستا د دې غمونو زغمل تل کړم
د یارانو کمی نشته یار به بل کړم
(۱۲۶ م ۳۴)

که ته خوله وماته نه را کړې ملکی
بلې هم راته نیولې ده خولگی
(۴۹۲ م ۳۴)

که زه نه وای تا به ځان لره بلل څوک
په پالنګ به دې داهسې درختل څوک
(۷۰ م ۳۵)

چې داهسې بې نیازی کوي دا ښه کړې
زه به نور یاران پیدا کړم ته به څه کړې
(۳۸۹ م ۳۲)

مرګ لره یې واړه د ډیـــــــلي لښکرې راغلې
ته لا د خوشحال په مرګ ځان روغ نه گڼې ننگ کړې
(۳۲۹ م ۳۵)

د شیخ (زاهد) او عارف توپیر

زاهدان شیخان و هر لوري ته ډېر دي

د خوشحال خټک په کار دي عارفان
(۱۵۵ م ۳۴)

په تېره الماس د پاسه قدم ايښی
يوه څه باريکه لار د شريعت ده
(۲۷۷ م ۳۴)
زاهدان چې لمونځ روژه کا جنت غواړي
ما خوشحال د مزدوريه طاعت نه زده
(۲۹۷ م ۳۴)

د يارانو ياد
ښه خواږه ياران چې ما خوشحال ليدل په سترگو
اوس يې په ژړا ژړا مزار لـــــــره ور درومم
(۱۳۷ م ۳۴)
ايمل خان دريا خان دواړه په ښه رنگ تېر شول په ننگ کې
د دواړو په فـــــــراق کې زمــــــا تل آه و ماتم دی
(۳۱۶ م ۳۴)

ايمل خان دريا خان دواړه خوردين تېر شول
اوس خو پاتو و مغول ته يو خوشحال دی
(۳۴۸ م ۳۴)
اوس په خپلو زړو خوښ اوسه خوشحاله
ددې دور ؤـواني مه کړه نا په کاري
(۴۳۵ م ۳۴)

بهرام او خوشحال
دا هم ځای د تعجب د حيراني دی
چې لښکري په خوشحال کا بهرام خان
(۱۶۱ م ۳۴)

له خوشحاله يې بهرام غوندي پيدا کړ
دم واهه نشي څوک څه وايي يزدان ته
(۲۰۱ م ۳۴)

ستا هنر د سرداري څه زده بهرامه
سرداري دې په خپل دور کړه بدنامه
هم تمامې خپل خانې لره بلا شوې
هم خپل ځان لره بلا شوې بد فرجامه
(۲۳۷ م ۳۴)

د وخت له خلکو گيله
د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرگه به يې ياد کاږ پر عالم
(۱۲۳ م ۳۴)

که توفيق د اتفاق پښتانه مومي
زور خوشحال به دوباره شي په دا ځوان
(۱۵۴ م ۳۴)

چې پخپله افغاني ژبه نادان دی
په ترکي خبرې څه وايي افغان ته
(۲۰۱ م ۳۴)

د وروستي سپرلي نرگس دی
د خوشحال قدر لری
(۴۹۳ م ۳۲)

له خپله قومه گيله
په زرگونه راته لاف کړ اوس يو نشته
اشنايي له هر چا بڼه ده بې خټکه
مروت ياري ترې مه غواړه خوشحاله !
هر سړی چې اوبه وڅښي له اټکه

(۲۳۰ م ۳۴)

تفخـص که خوک د خوړو زړو نو کاندې
د خپل قوم له لاسه ورک خوشحال خټک دی

(۳۲۳ م ۳۴)

زړښت یادول

وخت د ځوانۍ تېر شو اوس پیري راغله خوشحاله
نور کارونه پرېږده خو د گور کوه سامان

(۱۶۴ م ۳۴)

اوس پیري راغله خوشحاله
د ځوانۍ چارې پرېږده

(۳۰۱ م ۳۴)

د سترگو په جوهر و مې په سي کې رانېکاره شوه
په مېنکو په گـوهر و مې په کال راغله پیري

(۳۸۰ م ۳۴)

له (سي) څخه مقصد (۷۰) کلني او له (کال) څخه مقصد د (۵۱) کلنۍ عمر
دی ، د سترگو له جوهر و څخه مراد نظر دی او له مېنکو څخه مقصد وینېسته او له
گوهر و څخه مقصد غاښونه دي .

یعنې په (۷۰) کلنۍ کې مې نظر خراب شه او په (۵۱) کلنۍ کې مې وینېسته په
سپینېدو او غاښونه په وتو شوو .

ځواني لږه خوشحاله راوړه زر که عاشقي کړې
یا زردې یا ځواني چې ورته زيردي ښایسته

(۲۷۲ م ۳۴)

بدیع ، تشبیه او شعر

د صنعت زیور په خو رنگه پرېوځي
د تشبیه چندن ، چووه باندې طراز
(۸۰ م ۳۴)

بې استاده شاعري بې لارې تله دي
یا وه گوی گرځي په لوړو په ژورو
(۱۷۹ م ۳۴)

په یرغ په مصلحت نه ده ځاني ده
د خوشحال چې سرې کار شو له اشعارو
(۲۱۰ م ۳۴)

خدايه چا وته يې کښم څوک به پرې پوه شي
ما ویلی هر یو بیت دی د فـتـرونه
(۲۴۷ م ۳۴)

د هغه شاعر مخ تور شه چې په طمع
وهرورو هر دربار و ته ولاړ وي
(۳۸۵ م ۳۴)

رنگ زما د شعر هېڅ سره ساز نه شي
لکه سپی راپسې گرځي په دنبال
(۳۶ م ۳۷ مخ)

چې معنی ورسره نه وي ویل سپور وي
خداي به نه کا د خوشحال خبره سپوره
(۲۱۰ م ۳۴)

د خپل کار ستایل او په اړه یې وړاندوینه
ستا به نوم په جهان پاتې شي خوشحاله
یـوـه لویه مشغولا ده ستا د کار
(۷۱ م ۳۴)

هر احوال ورته ښکاره دی د وگړي
د خوشحال خټک په پوهه کړه شاباس
(۹۰ م ۳۴)

هـمـېـشه به پرې نارې وي د بلبلو

دا چې ساز کړ نن خوشحال په ويل باغ
(۳۴ م ۹۶)

هر غزل مې پر بياض باندې وگوره
زه خوشحال خټک د زړه په وينو کښل کړم
(۳۴ م ۱۲۷)

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابو
(۳۴ م ۱۹۲)

دا غزل چې خوشحال ووي
څوک به ووايي تر دا ښه
(۳۴ م ۲۸۶)

هر شاعر څخه تازه مضمون د خان دی
د ښه ليندي صدقه خوري د ښکار شاري
(۳۴ م ۳۸۴)

زه خوشحال پښتون چې په پښتو په پارسي طاق يم
لا مې په پښتو ژبه کې ژبه در غلېږي
(۳۴ م ۴۱۳)

د روغ ژن يم که دا شعر
د ميرزا په درست کتاب شته
(۳۴ م ۲۹۴)

خوشحال خان خټک د ځينو پوهانو په ليک کې
خوشحال خان خټک وايي:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرگه به يې ياد کا ډېر عالم
(۳۴ م ۱۲۳)

خوشحال خان خټک د خپلو اثارو په لیدو دا وړاندوینه کړې وه، چې په ننني عصر کې کټ مټ یو حقیقت ګرځېدلی دی، دا چې وايي ((د پښتنو په ژوند یو کې ښه نشته او په مړو کې یې بد)) هم د کاني کرښه ده. د خوشحال خان خټک هم په ژوند همدا حال و، خو د هغه وخت پښتانه په دې څه پوهېدل چې دده اثار او کړنې به پښتو ژبې او پښتنو ته تلپاتې ژوند وروبښي.

د خوشحال خان خټک د اثارو په راڅرګندېدو سره په پښتو ادب کې یو مثبت او ښتون رامنځته شو، ده په پښتو نظم او نثر کې د خپل فکر نیلی خورا ښه وځغلا وه آن چې پښتو ژبې ته یې نړیواله پېژندګلوي وروبځښله، ده د نړۍ له پیاوړو او مشهورو لیکوالو څخه په خپل وخت کې ځان مخکې کړ او ټول یې ګوته پر غاښ کړل، دلته زه ددې خبرې د تایید لپاره د څو مشهورو کره کتونکو نظریې راوړم:

جارج مارګنسترن لیکي:

((د نیمې پېړۍ نه را اوسې زه د خوشحال خټک شعر لولم. په دې نیمه پېړۍ کې پرلپسې ترې خوند اخلم او قدر یې کوم، خوشحال حق لري، چې ځان د پښتو ژبې فردوسي او سعدي بولي.)) (۷م ل)

نیکولای دوریانکوف لیکي:

((د خوشحال خان خټک نوم چې د پښتو په ادب کې یو نامتو کلاسیک شاعر و او په هغه پېړۍ کې د افغانانو د آزادۍ لپاره د مجادلې یو پیاوړی لار ښوونکی هم و د پښتون ملت د تاریخ په کتاب کې تل تر تله تازه او افتخاري صفحه ده. د هر ملت په تاریخ کې داسې غټ اشخاص وي، چې یوه لویه پېړۍ د هغو په نامه یادېږي، ددې لپاره پوره اساس شته دی، چې د پښتنو او افغانستان په تاریخ کې د خوشحال خان خټک پېړۍ هم وېلو.)) (۷م ۱۷۲)

مېرمن معصومه عصمتي یې د فارسي کلام په اړه لیکي:

((از بهترین قسمت اشعار خوشحال خان چه در دیوان و چه در اثار منظوم و منثور دیگرش سخنانیست که این سخنور چیره دست درباره طبقة نسوان و زنان

سروده و طبقات این جنس را نیک شناخته و با اشعار نغز و لطیف مزایای ایشان را تصویر و توضیح کرده است. (((۷م ۱۲۰)

نباغلی قیام الدین خادم لیکي:

((په یو ځای زما له نظره تېر شول ، چې صدر خان وایي: (ماته بابا وویل: [پښتو کې مونږ ډېر اثار ولیکل ، مگر د پښتو قصې او د عاشقانو احوال نه دي لیکل شوي او دا خوا تشه پاتې ده ، په دې پلو باید پام وشي!] تر دې وروسته ما د [دلی او شهی] په قیصه لیکلو پېل وکړ.) ما چې دغه جملې ولوستې نو حیران شوم د قومیت او ملیت دومره لوی او عمیق مثال ته.)) (۷م ۷۰)

صدیق الله رښتین لیکي:

((خوشحال هېڅ ډول مضمون پرې نه ښود ، حقیقت یې له مجاز سره ونښلاوه ، عشقي ، بزمي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، ملي ، فلسفي ، تصوفي ، رزمي ، حماسي ، فکاحي او نور هر راز مطالب یې د شعر په جامه کې ونښتل ، د هر چا د ذوق لپاره یې د خپل شعر باغ و ښوونکي له رنگا رنگ گلونو څخه ډک کړ.)) (۷م ۶)

گل باچا الفت ليکي:

((په دې اخره زمانه کې چې شعرا او شاعر د ځمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوانه زيات کړ ، نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره يې رابطه ډېره ټينگه شوه .
زما په عقیده دغه کار په پښتو شاعري کې خوشحال خان خټک اغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی .)) (۷م ۱۶)

گويا اعتمادي يې د فارسي شعر په اړه وايي:

((سبک و اسلوب وی در غزل همان عصاره و چکیده سبک های پیشین است در اشعار دری او چیزی تازه و نوی که در خور ذکر باشد موجود نیست با این همه آنچه شعر دوستان کهن در شعر او می پسندند شیرینی و روانی بیان اوست ، موسیقي لطیف ، خوش آهنگ اوست که در ساده گی الفاظ و زیبایی معانی کلام او را امتیاز خاص بخشیده است و سخن او را مثل یک پارچه حریر نرم و لطیف کرده است... پارچه حریر که در کارگاه دل و جان شاعر بافته شده و زبان ساده او بران نقش و طراز پرنده شوشتری بسته است .)) (۷م ۲۷)

محمد نواز طایري يې د محتوا ، جولې او د کلام دنورو مزایا و په اړه ليکي:

((د خان د شعر موضوعات حمد او مناقب ، مناجات او تصوف هم وو او د قومي او وطني شاعري اخلاقياتو نه علاوه د علمي او روحاني ژوند ټول اقداري يې هم احاطه کول. هغه که يو پلود عالي افکارو او زور دارې ژبې خاوند و ، نو بل پلو يې په کلام کې هغه ټول شعري محاسن هم موجود وو ، چې فارسي وانو به پرې خپله ژبه کې د سخنورۍ داد اخيستو. هر قسم تشبېهات ، استعارې ، تجنیسات ، ايها مونه او نور صنايع بدايع د خان عليين مکان د کلام خصايص وو .
غزل ، رباعي ، قصیده ، قطعه ، نظم ، ترجیح بند ، ترکیب بند ، مخمس ، مسدس ، معشر ، مثنوي غرض دا چې د عروضي شاعري داسې يو صنف نه وو ، چې خان پکې طبع آزمایي نه وه کړې .)) (۱۳م ۲۹۰)

اقبال نسیم خټک لیکي:

((حقه خبره داده چې خوشحال د جذبې او تخییل د امتزاج په برکت د شعر فن هغه اعلی معیار ته رسولی دی ، چې د راتلونکو لپاره نمونه ګرځېدلې ده. خوشحال د فن د جمالیاتي اړخ او مقصدیت دواړو خیال ساتلی دی ، د خوشحال د فن اعجاز د حقیقت او مجاز په پیوند کولو یا د (حرف حق) په (شوخی رندانه) سره په بیا نولو کې دی.)) (۲۹ م ۴۹۵)

راج ولي شاه خټک د خوشحال خان خټک د هدف په اړه لیکي:

((د خوشحال بابا په مکتب کې د علم و فن د هنرونو د محصول د تحریک تقاضې داسې وې ، چې په هر رنگ علم پښتو ژبې ته راوستی شي. د هر مضمون تابیا دې په پښتو ژبه هم اوشي چې په پښتو کې نشته ، هره فلسفه او هر فکر دې په پښتو کې بلد کړی شي ، چې پښتو ژبه یوه علمي او د عالم قام ژبه وګرځي.)) (۳۱ م ۴۹۵)

علامه اقبال د خوشحال خان خټک په اړه خپل منظوم تقریظ لیکي:

خوش سرود آن شاعر افغان شناس
آنکه بیند باز گوید بی هراس
آن حکیم ملت افغانیا
آن طیب علت افغانیا
راز قومی دید و بیبا کانه گفت
حرفه حق باشوخي رندانه گفت:
((اشتريابد اگر افغان حر
بابراق و سازو با امبان در
همت دونش از ان امبال در
می شود خوشنود بازنگ شتر))
(۷ م ۶۶)

حمزه شینواری یې په یو بیت کې وايي:

په ننگ د پښتانه له سره تېر خوشحال خټک
په پنجه د اجل کې و شمشیر خوشحال خټک
(۷ م ۲۹۹)

د خوشحال خان خټک د شخصیت ، شعر ، سیاست او نورو خواوو په اړه ډېر څه لیکل

کېدای شي ، خو دلته د موضوع د لنډون لپاره په همدې بسنه کوم.

بیان

د بیان لغوي معناوې په مختلفو کتابونو کې څرگندوالی ، واضح کول ، پیدا کېدل ، راوړل شوي دي او اصطلاحي تعریفونه یې هم د بیان په اړه په بېلابېلو کتابونو کې د محتوی له مخې یو ډول دی.

سید احمد هاشمي لیکي: ((بیان هغه اصول او قواعد راپېژني ، چې یوه واحد معنی په مختلفو لارو څرگنده کړو)) (۹ م م ۲۵۳ او ۲۵۴)

سیروس شمیسا لیکي: ((بیان ایراد معنای واحد به طرق مختلف است ، مشروط بر این که اختلاف آن طرق (شیوه های مختلف گفتار) مبنی بر تخییل باشد ، یعنی لغات و عبارات به لحاظ خیال انگیزی نسبت به هم متفاوت باشد. (وضوح و خفا داشته باشد.) مثلاً به جای (صورت او زیبا است) می توانیم بگوییم (چهره او مثل ماه است)) (۲۸ م ۱۳).

نو ویلای شو چې بیان هغه پوهه ده ، چې دهغې پواسطه یو څوک یوه معنی په مختلفو ډولونو ټولنې ته وړاندې کولی شي ، چې بې له کومې غوټې او پیچلتیا لوستونکي یا اوریدونکي ته په زړه پورې شي او د معنی په بڼه را څرگندونه کې موثر تمام شي.

که موږ د یو چا زړورتیا په ګوته کو نو ویلای شو :

احمد د زمري غونډې زړور دی .

احمد زمري غونډې دی .

احمد زمري دی .

زمري دی .

پورته څلور واړه جملې یوه معنی را په ګوته کوي او هغه د احمد زړورتیا ده ، لومړۍ درې جملې د تشبېه درې ډوله ادنی ، منځنۍ او اعلی درجې راپېژني او څلورمه جمله د استعارې په بڼه راغلې ده ، چې یوه تربلې په زړه پورې ده . یا موږ د یو چا د سخاوت څرگندونه کوو نو وایو (لاس یې سوری دی) چې داله سخاوت څخه کنایه ده یعنې په لاس کې یې څه نه ټینګېږي ، هر څه چې لاس ته ورشي په خلکو یې وېشي.

د بیان موضوع

د بیان د علم موضوع دیوې معنی ښه وضاحت دی، چې دا کار په درې لارو (تشبیه، مجاز او کنایه) سره کوي. ډېر ځله داسې معناوې چې څرگنده ښه نلري شاعريې د بیان پواسطه د تشبیه، مجاز یا کنایې له لارې د محسوساتو خواته رالېږدوي یعنې له یوه محسوس څیز سره یې ورته کوي، چې زموږ په ذهن کې دیوې تابلو یا د انگریزی په اصطلاح د (Image) په ډول را مجسم شي.

په هر لور چې غورځوي سړی هوی ده
د هوی فرس و هر لوري ته زین دی
(۲۴م ۲۱۵)

شاعر غواړي چې هوی یا نفساني غوښتنې موږ ته راوپېژني او له هغو څخه د ځان ساتنې لوست راکړي نو (هوی) یې له فرس (اس) سره تشبیه کړې ده، چې په هر لور د تلو تابیا لري. دا جمله (د هوی فرس و هر لوري ته زین دی) داسې تابلو یا Image دی چې انځورگر که هر څومره خواري وکړي بیا یې هم له بیان څخه عاجز دی، یوازې شاعر دی، چې دا کار ترسره کولای شي. دا او دې ته ورته ډېرې معناوې په ښه ډول خلکو ته وړاندې کول د بیان موضوع کېدای شي او ډېری هغه کتابونه، چې د بیان په اړه لیکل شوي همدا خبره کوي چې د بیان د علم موضوع یوه خبره په څو ښو په بېلابېلو ډولونو ویل دي.

د بیان د علم گټې

د بیان په علم کې موږ له دې خبرې سره اشنا کېږو، چې یوه معنی څنگه کولای شو لوستونکو یا اورېدونکو ته په مختلفو طریقو چې یوه یې تربلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. یوه کلمه ایډیو یوازې یوه حقیقي معنا لري، چې نورې ټولې معناوې یې مجازي دي، په همدې مجازي معناوې پوهېدنه د بیان د علم له لومړیو گټو څخه ده.

سیروس شمیسا لیکي: ((هر علم معیارو محک وروش و آیین و به اصطلاح متدولوژی (روش شناسی) خاصی دارد که آن علم را بدان وسیله می سنجند و بررسی می کنند ... زبان را با دستور زبان ارزیابی می کنند. اما محک و متدولوژی قسمت اعظمی از ادبیات تا حد بسیاری علم بیان است ... پس میتوان گفت علم بیان دستور زبان ادبیات است.)) (۲۸ م ۱۶ او ۱۷)

مورد کولای شود بیان د علم پواسطه ډیر ادبی اثار و سنجوو ، دنوي والي او مبتدلوالي اندازه یې معلومه کړو او ټولو ادبي مسائلو ته په پوره پاملرنې ځواب ووايو. ځکه چې ادبي ژبه ټوله انځوریزه ژبه ده.

د بیان درې ګونې څانګې

د بیان د علم بحث تشبیه ، مجاز او کنایه ده نو همدایې درې ګونې څانګې دي ، چې دلته به لږه لږه رڼا پرې واچوو او تشبیه به په خپل ځای چې ددې څېړنې اصلي موضوع ده وڅیړو . ځینې لیکوال د بیان موضوعګانې څلور ښيي چې په حقیقت کې د مجاز ډولونه (استعار او مرسل مجاز) په دوو حسابوي . زما په نظر که اوس سمبولونه هم ورګډ کړو نو په یو روایت د بیان څانګې په څلورو او په بل روایت په پنځو وېشل کېږي چې عبارت دي له تشبیه ، استعاره ، مرسل مجاز ، سمبول او کنایه ، خو دا چې سمبول هم د مجاز پرمختللي بڼه ده استعاره او مرسل مجاز هم په مجاز کې جمع کېږي نو په همدې درې موضوعګانو (تشبیه ، مجاز او کنایه) یې وېشل غوره دي.

ددې په اړه پوره بحث په راتلونکو مخونو کې شوی دی ، چې دلته یې را وړل تکرار او نا اړین بولم.

مجاز: مخکې تردې چې مجاز وپېژنو ښه به وي ، چې په حقیقت یو څه ځان پوه کړو . د هرې څانګې معنی لپاره یوه کلمه ټاکل شوې وي ، چې کله هم هغه کلمه وویل شي همغه معنی چې دا کلمه ورته ټاکل شوې ده ، بې له قرینې او واسطې ذهن ته راشي .

که چرته یو کلمه په همدې ډول د هغې معنی لپاره وکارول شي ، چې ورته جوړه شوې او ټاکل شوې ده (حقیقت) وایي یعنې همدا یې (حقیقي) معنی ده او که

بې له دې څخه په هره معنی کې ، چې دا کلمه ورته نه وي جوړه شوي د څه مشابهت یا علاقې له مخې وکارول شي مجاز بلل کېږي.

که څوک ووايي چې : (گیدې راغی .) که چرته همغه ځناور مراد وي چې دا کلمه ورته جوړه او ټاکل شوې ، دا ډول کارونه (حقيقي) ده او که چرته د کوم (بې زړه کس لپاره) کارول شوې وي نو (مجاز) بلل کېږي.

مجاز په لغوي معنا او عبدالقيوم قويم په خپل اثر (فنون ادبي) کې د متجاوز په معنی راوړی دی او د شمس قیس رازي په قول ليکي: ((مجاز هغه دی چې له حقيقت څخه تېر شي او کلمه په بله معنی کې وکاروي)). (٢٦ م ٧٠)

د مجاز لغوي معنی نورو لیکوالو د تېریدلو په مفهوم راوړې ده او په اصطلاح کې هغه ده چې یوه کلمه د څه مناسبت او اړیکې له مخې په دویمه معنی کې ، چې دا کلمه ورته جوړه شوې او ټاکل شوې نه ده ، وکارول شي.

مجاز د علاقې له مخې په دوه ډوله دی. که چرته د حقيقي او مجازي معنی ترمنځ یې علاقه تشبیه وه بیا مستعار مجاز یا استعاره ورته وایي او که چرته علاقه یې کوم بل شی و مرسل مجاز ورته وایي.

که یوازې یوه کلمه د خپلې حقيقي معنی پر ځای په بله مجازي معنی کې کارول شوې وي (مفرد) مجاز ورته وایي. لکه (زمری) چې یو زړور کس ته وکارول شي او که چرته د یو ترکیب په بڼه څو کلمې وي بیا ورته مرکب مجاز وایي ، لکه: (څه وړاندې وروسته کېږي) (١٥ م ٧٩)

دلته دا ترکیب د تردد او هغې ذهني پرېشانی او پرېکړې نه کولو لپاره وکارول شو ، چې د قدم له مخکې اخستو او وروسته کېدو څخه ذهن ته لېږدي ، چې مرکب مجاز بلل کېږي.

مجاز د کارونې له مخې پخوانیو لیکوالو په لاندې څلور ډولونو وېشلی دی:

(١) لغوي مجاز. (٢) شرعي مجاز (٣) خاص عرفي مجاز (٤) عام عرفي مجاز. (١٥ م ٨٠)

کنایه: کنایه په لغت کې پتولو او بدلولو ته وایي ، چې د تصریح او ډاگیز خلاف دی او په اصطلاح کې هغه کلمه ده چې پر حقيقي معنی سربېره بله معنی هم ترې اخېستل کېږي. (٢٠ م ١٥٤)

که څوک ووايي چې (د فلاني لاسونه اوږده دي) له دې جملې څخه دواړه معناوې حقيقي (چې کېدای شي په رښتيا يې لاسونه اوږده وي) او دويمه معنی (د ځواک زياتوالی) چې کنایه ده مراد شي.

د کنایې بحث هم اوږد دی او دلته اصلي موضوع هم نه ده نو ځکه نور بحث پرې نه کوم.

په تشبېه، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر

په تشبېه کې هغه کلمه چې د (مشبه به) په ډول راځي، په خپله حقيقي معنی کې کارول کېږي، خو د کلمې په دغه حقيقي معنی کې ځينې صفتونه دي، چې له مشبه سره اړخ لگوي. نو د همغو لپاره يې کارونه سمه او ټيک وي.

په مجاز کې يو کلمه يا ترکيب د (مشبه به) په ډول راوړل کېږي، خو خپله حقيقي معنی ځنې نه مرادېږي، بلکې د يوې بلې مجازي معنی لپاره د څه مناسبت له مخې راوړل کېږي، چې کله قرينې يا بلې علاقې ته اړه لري.

په کنایه کې يوه کلمه يا ترکيب په داسې ډول راوړل کېږي، چې خپله حقيقي معنی يې هم مراد کېدای شي او د کومې معنی لپاره چې کنایه شوې هغه هم ترينه مرادېږي او قرينې ته اړه نه لري.

ايا سمبول د بيان څانگه ده؟

کله چې د وخت جابر ته خبره په څرگند ډول نشي کېدای نو شاعر او ليکوال اړ وي چې خپل پيغام ټولنې ته په يوه داسې انداز وړاندې کړي، چې د وخت چارواکي يې له امله ده ته څه ونشي ويلای، همدې لامل په ادبياتو کې ځانگړي اثار هم رامنځته کړي دي، د هومر اثار په حقيقت کې د يوه جابر نظام په وړاندې بغاوت دی او ټولنې ته دا پيغام ورکوي، چې ځانونه بيدار کړي او په يوه لاس په تېستول شوې هلن پسې (چې د منيلاس بنځه ده او پاریس نوم یې د تېرې بشار ته تېستوي) وگرځي مبارزه وکړي څو يې لاس ته راوړي.

د (کليله و د منه) هم د موخې له مخې همدې ته ورته کېسې دي، چې دوي گيدړې يې په خپل منځ کې کوي. دهرې کېسې پيغام يې له يو جابر نظام څخه د

خلاصون فکر دی. په دې کيسو کې ځناورد سمبولونو په بڼه لوبېږي او د يو وحشي نظام څرگندونه کوي.

دغو سمبولونو په معاصر ادب کې يو نوی رنگ واخيست او ځينې کلمې او ترکيبونه په ځانگړې ډول (کلمې) د سمبول په بڼه په ادب کې وکارول شوي. همداو چې په غرب کې يو مکتب د سمبوليزم په نامه منځته راغی.

زموږ په ادب کې دا سمبولونه په دوو ډولونو دي، يو هغه چې د قرار داد او عاموالي په بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول شوي دي، چې په فارسي او پښتو ادب کې مشهور دي، پخپله چې چا کارولي بيا يې معنی هم را په گوته کړې ده او ديو ټاکلي مقصد لپاره و، چې يوازې صوفيان يا پوه خلک پرې پوهېدل لکه:

• وروځي يا ابرو چې د محبوب له خوا د غيبې اشارو او الهام معنی ورکوي.

وروځي د خوبانو که يې وليدې په سترگو
زربه مشايخ پسې محراب و ممبرمات کا
(۱۱۵م ۲۴)

• پياله، پيمانه يا ساغر د غيبې انوارو لپاره علامت دی:
ما د دهر غم وهلی دی په لته
د پيالې د صراحي له برکته
(۲۳م ۲۵۹)

• جفا د سالک زړه له مشاهدې څخه د بندولو په معنی دی:
که ته سل ځله له ما سره جفا کړې
ستا جفا واپه وفاده جفا نه ده
(۲۳م ۲۷۱)

• خوله او شونډې، له محبوب سره راز او نیاز او حيات صفت دی:
ستا دې خواب الودو سترگو خواب را څخه يووړ

لېوډې لذت د مې ناب را څخه يووړ (۲۳ م ۱۶۱)

پورتنې او په دې ډول ډېر نور علامتونه (سمبولونه) دي، چې په قرار دادي
بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول کېږي.

ددې تر څنگ يو ډول نور سمبولونه دي چې هغو ته شخصي يا ځانگړي
وايي. دا نو د لويو شاعرانو کار دی چې يوه کلمه څنگه د سمبول په بڼه وکاروي.
يوه خبره بايد د ټولو په ياد وي، چې لومړۍ تشبېه ورپسې استعاره او بيا د
سمبول ځای ټاکل کېږي، چې دا يو په بل پسې يو له بله راوتلي برېښي.
په تشبېه کې (مشبه) او (مشبه به) دواړه راوړل کېږي او وجه شبه يې هم يو يا
خو صفتونه وي خو گټه يې مشبه ته نېغ په نېغه ده.

کامل احمد نژاد ليکي: (... در تشبیه لفظ در معنی حقیقی به کار برده می
شود. و اغلب مقصود از آن مبالغه در مدح یا ذم و یا بیان ماهیت و حقیقت چیزی
ناشناخته است با تشبیه آن به چیزی آشنا تر و شناخته تر.) (۱ م ۸۵)

په استعاره کې يا (مشبه) يا (مشبه به) راوړل کېږي، د قرینې له مخې يې
(وجه شبه) چې (وجه جامع) ورته وايي ټاکل کېږي، دلته بيا هم مشبه يا مشبه به
يوه مشخصه معنی ده. ددې لږ پر مختللی شکل بيا سمبول دی، چې په دې کې
مشبه به راوړل کېږي، خو مشبه يې ټاکلی نه وي نه داسې قرينه وجود لري، چې
مشخصه معنی ترې مراد شي او نه داسې مشخصه وجه شبه د مشبه او مشبه به تر
منځ وجود لري، چې ووايو ددې مشبه به، فلانی مشبه دی، بلکې په سمبول کې
مشبه به، په گڼو مشبه وو قیاسېږي او يو ټاکلی مشبه ترې د قرینې يا وجه شبه په
سبب نه مرادېږي، همدا ځای دی، چې داسې کلمو کارولو ته په اوسني ادب کې
سمبول وايي، چې اورېدونکي پکې د خپلې خوښې مشبه وټاکي. غواړم چې د
بېلگې په ډول خو سمبولونه د معاصر ادب د ځينو شاعرانو له شعرونو څخه
راوړم:

غني خان (بلبل او لالا) د سمبول په بڼه کارولي دي.

بلبل په هیڅه مې شو ډېر یې خوښ وو شاتوتان
لامې سالار نشو اوس یې بدې شي هندوان
(۳۷ م ۱۲۰)

فضل ولي ناگار (زولنې او پاوړۍ) د سمبول په بڼه راوړي:
شـرنـگ د زولنو او د پاوړو په تال کې راوړه
سرکړه خوا خوږي ناگاره ټول زړونه خواشیني دي
(۲۲ م ۴۲)

بشیر احمد پرهر (د کلي خان) د سمبول په بڼه کارولی دی.
د کلي خان ډم ته ویل چې نغاره ووهه
ما او جانان د لېونو په زنځیرونو تړي
(۶ م ۲۷)

اجمل اند (لېونی) د سمبول په بڼه راوړی دی:
غواړي خو ټوله بس غېږ ورته راوڅرخوي
خو بیا یوه خندا شي بس د لېوني لپاره
(۲ م ۵)

تشبیه

تشبیه په لغت کې د یو شان کولو ، یو شی د بل شي غوندې کولو او د ورته والي په معناوو کارېدلي ده. (۸م ۶۷۴۴).

یا تشبیه په لغت کې په یوه معنی کې د دوو څیزونو ګډون دی ، چې همدې ګډې معنی ته یې وجه شبه وایي. (۲۶م م ۲۰ او ۱۲)

د بیان د علم په اصطلاح ، تشبیه یو شی له بل شي ، یو نوم له بل نوم یا یو حالت له بل حالت سره ورته کولو ته وایي ، په دې شرط چې د دواړو خواوو (م شبه او مشبه به) تر منځ یې یو یا څو مشترک صفتونه موجود وي.

محمد رضا شفیعي کدکني د تشبیه په اړه لیکي: ((علم بیان شیوه ادای موضوع و معنی به اسلوب های مختلف است، و تشبیه بی گمان در راس این اسالیب قرار می گیرد و شاید تشبیه روشن ترین و آشکارترین این مباحث باشد و از همه ، در تمام ادوار ، بیشتر استعمال و کاربرد داشته باشد ، و بی جانیست اگر نویسندگان مانند (مبرد ، ابو هلال عسکری) در باره اهمیت آن سخنهاى اغراق آمیز گفته اند از قبیل اینکه: (هیچ ادیبی از ان بی نیاز نیست) یا اینکه: بیشتر کلام عرب تشبیه است.)) (۱۷م م ۴۱)

د تشبیه رکنونه

د تشبیه بنسټیز رکنونه (م شبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبیه نه بشپړېږي. د دې تر څنګ دوه نور رکنونه (د تشبیه توري او وجه شبه) هم لري چې کله په کلام کې څرګند راوړل شوي وي او کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر (فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربېره یو بل رکن (د تشبیه غرض) هم ورزیات کړی چې دی د همدې له امله د تشبیه رکنونه پنځه ګڼي.

((په هره تشبیه کې پنځه څیزونه وي: (م شبه ، مشبه به ، د تشبیه توری ، وجه تشبیه ، د تشبیه غرض) دې پنځه واړو ته د تشبیه ارکان وایي او مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین وایي.)) (۲۵م م ۲۰)

ما چې په دې اړه خومره کتابونه او خپرني ليدلي د ټولو د کار په پايله کې همدا څلور رکنونه (مشبه ، مشبه به ، وجه شبه او د تشبېه توري) په گوته شوي دي او چا هم د تشبېه غرض د رکن په نامه نه دی راوړی.

- ۱ - مشبه: هغه څوک ، شی یا حال چې له بل چا ، شي یا حال غوندې بنودل شوی وي.
- ۲ - مشبه به: هغه څوک ، شی یا حال چې بل څوک ، شی یا حال له ده سره ورته شوی وي.
- ۳ - د تشبېه توري (ادات): هغه کلمې چې د هغوی په شتون د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکې ټینګېږي ، چې په خپل وار به پوره بحث پرې وشي.
- ۴ - د تشبېه وجه: هغه ګډ صفت یا صفتونه دي ، چې د مشبه او مشبه به تر منځ شتون لري ، په دې برخه به هم په خپل ځای کې یادونه وشي. اوس د بېلګې په بڼه په یوه بیت کې پورته رکنونه په نښه کوو.

یو لوری مې نشته مینې هسې سرهوا کړم
 باد غوندې خوشحاله ! په هزار طرفه درومم
 (۱۱۵م ۳۴)

- ۱ - مشبه: متکلم
- ۲ - مشبه به: باد
- ۳ - وجه شبه: په هر لور په خپل سرتلل
- ۴ - د تشبېه توري: غوندې

د تشبېه توري (ادات)

د تشبېه د تورو په اړه مجاور احمد زیار لیکي:

((هغه وییکی دي چې د دوو یا زیاتو څیزونو یا پدیدو ورته والی او مشابهت ښیي. لکه: غوندي، په څېر، په رنگ، په شان، په دود، په ډول، په راز)) (۱۲ م ۱۳۰)

صديق الله رښتین یې په اړه لیکي:

((په پښتو کې یو شمېر کلمې شته، چې د دوو څیزونو یا معناوو د ورته والي (تشبېه) په غرض استعمالېږي، په لاندې ډول دي: په څېر، په شان، په رنگ، په دود، داراز، دا خپل، دارنگ، دا ډول، ته به وایې، لکه چې، دغسې، هغسې، داسې، هسې شانتته، ورته او نور)) (۲۷ م ۲۷۹)

همدارنگه ښاغلی عبدالروف بېنوا په خپل اثر ادبي فنونو کې لاندې توري له بېلگو سره راوړي، خو یوازې د (ورته، وایې، ته چې وایې او تابه ویل) تورو بېلگې یې په نظم کې نه دي راوړي: ((د تشبېه توري په درې ډوله دي. توري، نومونه او فعلونه.

۱- توري: لکه، غوندي، دود، ورته

۲- نومونه: شان، څېر، سیال

۳- فعلونه: ته وا، ته به وایې، وایې، ته چې وایې، تابه ویل.)) (۴ م ۲۳ او ۲۴)

د تشبېه د تورو په اړه پورتنی وېش د سید احمد هاشمي په دې لیکنه ولاړ

دی: ((د تشبېه توري ځینې نومونه، ځینې یې فعلونه او ځینې یې حرفونه دي.)) (۹ م ۲۷۸)

په پښتو ادب کې د تشبېه توري خورا ډېر دي چې د ټولو راوړل یې موضوع اوږدوي. دلته به د بېلگې په ډول هغه راوړو، چې خوشحال خان خټک په خپلو غزلو کې ترې کار اخیستی دی:

۱- لکه:

جدایي زما په زړه کا هسې چارې
لکه بازیې په تارو یا په دراج کا
(۲۴م ۲)

۲- غوندي:

د بازیو دي موندلی یم غلوه مې
د هلك غوندي رښتیا گنم مذاق ستا
(۲۴م ۶)

۳- خپر:

آیینې و ته نظر کړه گل به خه کړې
چې خپل مخ د گل په خپر در سره شته
(۲۴م ۲۶۵)
خوک دی چې د لمر خوبي د ستا د مخ په خپر کا
لمر مثال خراغ دی ستا جمال لکه صباح
(۲۴م ۴۴)

۴- هسې:

ما توه د خوشحال زړه بیا به ووايي!
چې مې خه لره دا هسې گوهر مات کړ
(۲۴م ۷۲)

۵- شماره:

چې دا درېي بها هسې تلف کا
د خاویو په شماره دی هغه کس
(۲۴م ۸۴)
زه چې تل د لپونیو په شماره وم
بیا له کومه په ساعت کې فرزانه شوم
(۲۴م ۱۵۱)

۶- مثال:

په بهاندو او بو کښېنه ننداره کړه
د جهان د تېرېدلو دا مثال بس
(۲۴م ۸۵)

ښه لیدل یې په مثال آب حیات دی
دا تشنه خاطر به کله پرې سپړاب کړم.
(۲۴م ۱۲۲)

۷- ساری:

چې شاهان ځوانان مې و مړل هاله مرد یم
که د هریوه مې ساري سل ډمان کړل
(۲۴م ۱۱۲)

۸- برابر:

که هر څو د بهار گلونه ښه دي په چمن کې
یو گل به په ښایست کې ستا له مخه برابر کړم؟
(۲۴م ۱۱۹)

۹- دود:

که د پښو خپری یې نه یم باري شکر
چې د گرد په دود یې نښتې په لمن یم
(۲۴م ۱۲۳)

۱۰- مثل:

جهان یو کتوری شوزه په مثل د میړي یم
حیران پکې جارو زم لاس و پښې پکې وهم
(۲۴م ۱۲۸)

۱۱- سار:

چې د حضرت ترې ماښه ده
چشمه سار دی ستا د شونډو
(۱۷۵ م ۳۴)

۱۲- زه به وایم:

که د سپیو د کودې اوبه یې مومم
زه به وایم چې په تن آب کوثر خورم
(۱۴۰ م ۳۴)

۱۳- تر:

چې یې زړه تر کاني سخت هغه مې یار دی
بدې بـخـرې! څه زما کانی په کور شو
(۱۸۲ م ۳۴)

۱۴- نظیر:

چې د کنبلي زبیا مخ نظیر دې غواړم
په نور څه مې نظر نشي بې افتابه
(۱۹۳ م ۳۴)

۱۵- رنگه:

د گلونو په موسم کې هغه خوار شول
چې گل رنگه معشوقه یې تر څنگ نه ده
(۲۷۶ م ۳۴)

۱۶- گوندي:

چې بوسې د جفا جویو د خولې اخلي
گوندي اخلي له باغيانو قلنگونه
(۲۵۴ م ۳۴)

۱۷- وار:

مخ نسرينه مه جبينه
سنبل مويه پرې واره
(۲۴م ۲۱۱)

۱۸- برابري:

ته يې چې له مخ سره نن شپه برابري کړې
شمعې! دا د عوه تر سبا يو سه برابره
(۲۴م ۲۱۷)

۱۹- شان:

په بشر دې رنگارنگه ټکي گوره
په دا شان به بنايسته نه وي لوڅکه
(۲۴م ۲۲۹)

۲۰- بنکار پري:

که له ياره نه جدا وي دوه درې لوپشتي
و عاشق وته بنکار پري دوه درې ميله
(۲۴م ۲۳۵)

۲۱- ماوي:

څه خورا بنکاره شوه په ځنبل د سترگو لاره
ماوي د اسمان برېښنا ده نه مې پېژندله
(۲۴م ۲۳۵)

۲۲- سيال:

چې دې هومره ډېر د ماغ وته وگورم
بل دې سيال په جهان نشته بې باد شاهه
(۲۴م ۲۶۶)

۲۳- عین:

د مجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنوت ته زینه ایښي د صورت ده
(۲۴ م ۲۷۷)

۲۴- ته به وایي:

ته به وایي حبشي شکرې پېرې
هغه خال يې چې د دوو شونډو تر څنګ دی
(۲۴ م ۲۴۳)

۲۵- مخی:

زه به مخ دیار مخی نه کړم د وارو
که گلونه سراسر دي ښایسته
(۲۴ م ۳۰۰)

۲۶- حساب:

د عاشق د ریبښتنې نښه داده
چې په عشق کې سر حساب کاندې څښی
(۲۴ م ۲۴۹)

په گني کې چې صفت د گني نه وي
د ځنګله له خالي نی سره حساب دی
(۲۴ م ۲۵۴)

۲۷- زه وایم:

هر چې ته یې ولیدې په تايې زړه بای نه کړ
زه وایم سړي نه دي هغه به هم د وای وي
(۲۴ م ۴۱۰)

۲۸- سم:

دا گلزار له هېڅ گلزار سره سم نه دی
چې زلفینې په سپین مخ را ته خم خم کړې
(۲۴ م ۴۴۴)

۲۹- سا او خا

چې په زلفو عنبر سا ده هغه ته یې
چې په شونډو شکر خا ده هغه ته یې
(۲۴ م ۴۶۸)

۳۰- اسا:

چې اثر مې د ژړا ورباندې نشي
چې په زړه حجر اسا ده هغه ته یې
(۲۴ م ۴۶۹)

۳۱- گنیم:

په جهان کې که تر مرگه گران څه نشته
زه تر مرگه لا بتر گنیم هجران ستا
(۲۴ م ۳۲)

۳۲- نسه:

دا زما زړگی په خپل زړگوټي نسه
چې دې زړه وي زما زړه هم هسې کسه
(۲۴ م ۲۲۱)

۳۳- گون:

دا گلگون شراب د کومې میخانې دي
چې صوفي یې په جرغه سره مدهوش دی
(۲۴ م ۳۱۸)

بې له ځانه په بل چامې پېرزو نشي
چې کاته د مهوشانو په دیدار کړم
(۳۴م ۱۳۲)

د جنون برخه مې اوس نه ده ځایي ده
چې مین په هغه ښکلی پریوش یم
(۳۴م ۱۱۶)

د تشبیه وجه

جلال الدین همایي لیکي: ((وجه شبه چنانکه گفتیم صفت مشترک مابین مشبه و مشبه به است. اما در هر مورد ، آن صفتی است که منظور گوینده باشد و از این جهت است که در مورد مدح و ستایش یا هجو و نکوهش و همچنین در مورد سخن جدی یا کلام شوخی و فکاحی وجه شبه مختلف می شود....)) (۱۱م ۲۲۸)

د مشبه او مشبه به ترمنځ د تړون پوځوالی په وجه شبه پورې تړلی دی ، خو یوې خبرې ته پام په کار دی چې کله موږ یو څیز له بل څیز سره تشبیه کوو دا ضروري نه ده ، چې په ټولو صفاتو کې دې یو شان وي بیا خود تشبیه ضرورت نه پاتې کېږي مثلاً موږ یو انسان له بل انسان سره د ښې له مخې تشبیه کوو ، دا خو ټولو ته معلومه ده چې هر انسان د شکل له مخې د بل انسان غوندې وي او همدا ډول که چرته دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) سره بېل بېل څیز وي نو د دواړو ترمنځ به یو یا دوه داسې صفتونه راغلي وي ، چې د تشبیه وجه ترې راوځي ، نه هغه ټول صفتونه چې په یو بل کې دي.

موږ یو څوک له زمري سره تشبیه کوو دلته یوازې د دوی ترمنځ زړورتیا ده ، یا یې له گیدر سره تشبیه کوو. دلته یوازې مراد بې زړه توب یا کېدای شي هوښیاري وي. همدارنگه یو څوک له گل یا چنار سره تشبیه کوو چې مراد به سور والی یا نازکوالی او لوړولی وي.

موږ ځینې وجه شېې د ذوق په وجه راوړو لکه سترگې له نرگس او یا بانه له غشو سره .

کله وجه شبه د وو کسو یا دوو خیزونو لپاره په عین وخت کې خپله ضد معنی بندي لکه موږ یو تنبل نالایق کس ته د افلاطون خطاب کوو. افلاطون هغه څوک دی چې په علم کې شهرت لري او دلته یو تنبل غبي او نالایق ورسره تشبیه شوی، چې دلته له وجه شبه څخه د هغه مخالفه معنی یعنې جهالت اخیستل کېږي. په هر صورت و جه شبه باید د (م شبه او مشبه به) تر منځ قوي پیوند ولري چې د تشبیه کارول یې سم و برېښي.

د پورتنیو خبرو په بنسټ پخپله وجه شبه د دې علم پوهانو په څو ډوله بیان کړې ده چې دلته یې راوړل اړین بریښي:

۱- تحقیقي وجه شبه: هغه وجه شبه ده چې د ورته والي وجه یې تر څه حده د تشبیه په دواړو خواو کې په حقیقي بڼه شتون ولري. دا چې یو شاعر یو خیز له بل خیز سره تشبیه کړي او همغه وجه شبه یې موږ و منو لکه د شونډو یا اننگو تشبیه له سره گل سره چې همدا سوروالی تر څه حده په شونډو او اننگو کې شته دی. (۲۸ م ۲۷)

نوموړې وجه شبه ته ځینو حسي وجه شبه هم ویلي ده، بېلگه یې په لاندې بیت کې گورو:

چې شونډو ته دې گورم تر یا قوتو لا تېری کا
چې زلفو ته دې گورم په عنبرو معتبرې
(۲۷ م ۲۸)

په پورته بیت کې شونډې له یا قوتو سره په سره والي کې تشبیه شوي او همدارنگه زلفې له عنبرو سره په خوشبویي کې تشبیه شوي دي، چې د دواړو تشبیه گانو په دواړو طرفونو کې د سوروالي او خوشبویی اصل پروت دی، چې په دې بنسټ یې حقیقي وجه شبه گڼلای شو.

۲- تخیلي وجه شبه: دا هغه وجه شبه ده، چې د تشبیه په دواړو خواوو یا یو طرف کې د تشبیه راتلل خیالي او ادعایي وي، یعنې د واقعاتو په نړۍ کې داسې شی حقیقت ونه لري، لکه د گونگي ژبه له سوسن سره تشبیه کول په دې اعتبار چې د ادبي حقیقت له مخې سوسن ژبه لري اما د ویلو توان نلري. (۲۸ م ۲۷)

دا سړي دي چې په عقل کې سړي دي

دا سړي دي چې په عقل کې ددان شي
(۲۴م ۴۲۴)

د پورته بیت په دویم نیم بیتي کې یې سړیو ته د عقل په بنسټ له د د سره
تشبیه ورکړه، چې د ادب په اعتبار یې منلای شو چې یوه ادعایي او خیالي تشبیه
ده، گنې دد عقل نلري.

په درست عمر یې مهرد سکوت په خوله وهلی
زما د زړه توتي دی چې نن گورمه گویا شو
(۲۴م ۱۸۶)

زړه (مشبه) او توتي (مشبه به) زړه په شاعرانه منطق گویا کېږي، چې په
حقیقت پورې تړاو نلري، نو ځکه یې تخیلي وجه شبه بولو.

۳- دوې گونې (استخدامي) وجه شبه: کله وجه شبه له مشبه سره د اړیکې له مخې
یوه معنی او له مشبه به سره د اړیکې له مخې بله معنی لري. یو ځل حسي او بل ځل
عقلي وي.

په دې شکل سره کلام ډېر بنسکلی او هنري کېږي. (۲۸م ۴۳)
که چېرته پورتنی اصل په وجه شبه کې موجود وي دوې گونې وجه شبه ورته وایي.
زړه لري د کاني په خوشحال باندې پوست نه شو
څه شو که د خولې خبره کړي چېرې پسته
(۲۴م ۳۰۴)

(پوست) وجه شبه ده چې دوې معناوې (عقلي او حسي) لري. له زړه (مشبه)
سره په اړوند یې معنی رحم او کرم ده اوله کاني (مشبه به) سره په اړوند یې معنی د
کلک ضد (نرموالی) دی، چې کرم او رحم عقلي او نرموالی حسي دی.
۴- مفرده وجه شبه: که چرته د مشبه او مشبه به ترمنځ ګډه وجه تر یوه صفت ډېر نه
وي او همدا رنگه وجه شبه له گڼو خواوو څخه ترکیب شوې نه وي مفرده وجه شبه
ورته وایي. (۲۸م ۴۳)

د وصال په وخت مې قد لکه الف وي
په هجران کې لکه نون شو بڼه چې شو

(۱۸۴ م ۳۴)

په پورته بیت کې (قد) له (الف) سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې ایکې یوازې (نیغوالی) دی او بیا د هجران په وجه شاعر خپل قد له نون (ن) سره تشبیه کړی، چې وجه شبه یې یوازې (کړوپوالی او کوږوالی) دی او بل څه ترې نه شي مرادېدای.

۵- متعدده وجه شبه: هغه وجه شبه ده، چې د مشبه او مشبه به ترمنځ یې ګډه صفتونه تر یوه زیات وي. (۲۸ م ۴۳)

د ښه مخ خوبي دې ښه تر لاله گل ده
په زړه هم سختې لري تر سنگلاخه
(۲۴ م ۲۰۵)

په پورته بیت کې مخ له لاله سره تشبیه شوی دی، چې وجه شبه یې (سوروالی او نازکوالی) دی ځکه ورته متعدده وجه شبه وایي.

په دویمه مسره کې یې زړه له (سنگلاخ) سره تشبیه کړی چې یوازې (کلکوالی) یې وجه شبه ده، چې د مفردې وجهې شبې بېلګه یې بللای شو.

۶- مرکبه وجه شبه: که وجه شبه د ذهني انځور یو مرکب جوړښت وي، چې له ګڼو کلمو څخه د یوې تابلو په ښه منځته راغلې وي یا په بله وینا هغه تابلو او انځور دی، چې له ګڼو رنگارنگو جزیاتو څخه لاسته راغلی وي. (۲۸ م ۴۳)

لکه پټ سواره د جنگ نېزې په غاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا
(۲۴ م ۱۱)

په پورته بیت کې یوه مسره د بلې په وړاندې په ترکیبي ښه مشبه او مشبه به واقع شوې ده، چې وجه شبه یې هم (د جنگ لپاره د عسکرو په پټ ډول تیاری) دی.

تور اوربل دې په سپین مخ را آشفته شو
سمن زار دې په سنبل کې نهفته شو
(۲۴ م ۱۸۰)

لومړۍ مسره مشبه او دويمه مشبه به او وجه شبه يې د دواړو څخه راوتلی يو
کيفيت دی.

۷ - عقلي وجه شبه: که چرته وجه شبه د عقل يا نفسياتو د څرنگوالي پواسطه ذهن
ته راشي او په څرگند ډول ذات ونلري، عقلي وجه شبه يې بولي. (۲۱ م ۹۳)

عقل سل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سيلاب پرې راشي واړه نور کا
(۳۱ م ۳۴)

دلته مصلحت ته له بند سره تشبېه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه يې (له يو
کار څخه مانع کېدل) دي، عقلي بڼه لري او عشق ته له سيلاب سره تشبېه ورکړل
شوې ده، چې وجه شبه يې (لوی والی، بربادي او تباهي ده) چې د نفساني
څرنگوالي بنکارندوی ده.

د زمري په خوی پيدا شي ځينې زويه
ځينې غواړي د گيدر غوندې خپل قوت
(۳۸ م ۳۴)

په لومړۍ مسره کې يې زوی له زمري سره تشبېه کړی دی، چې وجه شبه يې
(په خپل مټ د پاتې کېدلو او بنکار کولو) خوی دی، چې عقلي يا د معنی ووله
ډلې څخه دی.

د تشبېه زاويه

د مشبه او مشبه به تر منځ د ذهن د رسېدو فاصلې ته د تشبېه زاويه وايي چې په دوه ډوله ده:

الف- پراخه زاويه: هر څومره چې د مشبه او مشبه به تر منځ د وجه شبه د پېژندلو زاويه پراخه وي يعنې د دواړو خواوو تر منځ تړون په مشكله ذهن ته راشي هماغو مره تشبېه هنري ده او په اصطلاح هغې ته غريبه تشبېه وايي. لكه شراب له لمر سره تشبېه كول (٢٨ م ٤٨) بېلگې يې دا دي:

د شرابو خوښي هېڅ نه وي بې نقله
نقل څه دی معرفت عمر شراب دی
(٣٤ م ١٩٠)

په پورته بيت کې (عمر) ته له (شرابو) او (معرفت) ته له (نقلو) سره تشبېه ورکړل شوې ده، دا چې ولې يې عمر ته له شرابو او معرفت ته له نقلو سره تشبېه ورکړل شوې ده فکر او سوچ ته اړتيا ده. ب- تنگه زاويه: څومره چې د تشبېه زاويه تنگه وي يعنې د مشبه او مشبه به تر منځ يې تړون يا ورته والی څرگند او ذهن ته نژدې وي تشبېه هنري نه وي او هغې ته مبتذله تشبېه وايي لكه د زلفو تشبېه له مار سره. (٢٨ م ٤٨) غريبه تشبېه د هغو شاعرانو لاسته راوړنه ده چې نوبتگر ذهن ولري.

ستا د مخ مخی به نه کړم نور مخونه
نور که ستوري د اسمان دي ته يې لمر
(٣٤ م ٥١)

په پورته بيت کې د مخاطب مخ له لمر سره تشبېه شوی، چې د اورېدونکي يا لوستونکي ذهن ډېر زړد دوی تر منځ په گډه وجه باندې پوهېدلی شي او همدارنگه د غايبانو مخونه يې له ستورو سره چې وجه شبه يې تر لمر تته خلا او روښنایي ده چې هر څوک ورته کتلاي شي، خو لمر ته څوک نشي کتلاي.

د تشبېه نوي کول

د تشبېه نوي کول په خوډوله په ادب کې ترسره کېږي، کله يوه مبتدله تشبېه د څه شرط په راوړلو يا د تفضيل په بڼه نوې کوي، مثلاً خوشحال خان خټک د خاکساري او عاجزي لپاره دليل دا راوړي، چې په خاورو کې گلونه زرغونېږي، نو که څوک خاکساري وکړي او ځان د خاورو په مثال کړي د گلونو په څېر اعمال به دده شخصيت ټټلی کړي.

ترې بـه سل رنگه گلونه زرغونه شي

هرسړی چې خاکساري واخلي ځان خاک کا

(۹م ۲۴)

همدا موضوع بيا رحمان بابا د يوې پوښتنې په مطرح کولو نوې کوي.

زه دې پېژنم په اصل کې خاكي يې

ځان به خو څنډې په گوته له تراب

(۲۳م ۲۵۷)

بل ځای خوشحال خان خټک وايي:

لوړې لنډې نوروز ده خوشحال ده غوره کړې

نه لـوره نه لنډه په قد بڼه روغه وسط

(۲۴م ۲۲۶)

عبدالرحمن بابا نوموړې خبره شرطيه کړې:

چې مې قد ديار دراز او نه کوتاه دی

رحمان واخيسته په لاس ځکه او سطره

(۲۳م ۲۹۳)

خوشحال خان خټک وايي:

تورې وروځې يې ليندې بانه يې غشي

د عاشق تر زړه يې تللی هر خدنگ دی

(۲۴م ۳۴۳)

پير محمد کاکړ د پوښتنې په بڼه نوی کوي:

وې مې وروځې دې لينده بانه دې څه دي

وې ناوک دي د عاشق پر زړه خرڅېږي

(۱۶م ۱۹۲)

خوشحال خان خټک وايي:

ته به وايي د گلاب په گل شبنم دی
چې بار خودې د نماستي په وخت خولې وي
(۲۴م ۱۳۶۵)

عبدالقادر خټک بيا دا خبره د قهر په راوړو نوې کوي:

ته به وايي په گلابو شبنم پرېوت
چې له قهره يې خولې شي رخسارونه
(۲۰م ۱۳۳۲)

بل ځای خوشحال خان خټک شونډې له شکرو سره تشبېه کوي او په عادي

بنه يې راوړي:

که يې تل لکه شکر خورم کم به نشي
ستا د دواړو خوږو شونډو ازما
(۲۴م ۲۱)

بل ځای بيا همدا تشبېه د تفضيل په بنه راوړي، چې يو ډول نويوالی پکې را شي:

خوند د شهد د شکرو راته هېڅ دی
خو مې ياد د هغو شونډو مکيدن دی
(۲۴م ۱۳۴۵)

د تشبېه او تمثيل توپير:

د ځانگړيتوب او عموميت له مخې د تشبېه او تمثيل ترمنځ توپير موجود دی يعنې هر تمثيل تشبېه ده او هره تشبېه تمثيل نه دی. په تمثيل کې هغه څه چې شاعريې ادعا کوي د يو مثال په راوړلو روښانوي، چې د مدعا مثل په نامه يې هم يادوي. (۲۱ م ۸۳)

بې اخلاصه د يارۍ څه جواز نشته
خود پوهېږې بې اودسه نماز نشته
(۲۴ م ۲۵۷)

په پورته بيت کې شاعر د يارۍ لپاره اخلاص اړين بللی دی، چې د مثال په ډول يې ورته د لمانځه لپاره اودس راوړی دی.
د تشبېه غرض

په نړۍ کې هر کار کول، د يو غرض لپاره وي، تشبېه هم بې غرضه نه ده، بلکې د ډېرو غرضونو لپاره يې شاعران او عام وگړي په خپلو ويناوو کې کاروي، خو په دې خبره پوهه د شاعرانو لپاره ډېره ارزښتمنه ده، چې د هغو د تشبېه غرض دې ټاکلی وي گنې بيا به پخپله د خپل شعر په معنی نه پوهېږي. اوس به د تشبېه د غرض څو ډولونه راوړو.

۱ - د ناممکن مشبه ممکن کول: که چرته مشبه په څرگنده عجيب او ناممکن وي له داسې مشبه به سره يې تشبېه کوو، چې په شتون کې يې هېڅ شک نوي، هغه عجيب او ناممکن شی د لوستونکي يا اورېدونکي په ذهن کې ممکن او شونى شي. (۲۱ م ۱۱۲)

هر څه په تا وينم خو تانه وينم نظريې
اوسې مې په سترگو کې له سترگو يې فنا
(۳ م ۷۲)

دلته مخاطب مشبه دی، چې شاعريې د ليدو وړتيا نه لري، دی دغه ناممکن شي ته له نظر سره تشبېه ورکوي او خپله دعوه د ممکن تر حده رسوي ځکه چې نظر هم په سترگو کې وي خو نه ښکاري او د مخاطب حال هم همدا دی.

په مانه يې هم خوشحال شم هم دلگير شم
لکه څوک چې له چا شکر و شکایت کا
(۲۴ م ۳)

دلته د خوشحالی او د لگيرۍ په یو ځای د جمع کېدو امکان یې له چا څخه د
شکر او شکایت په راوړو ممکن کې.

په هومره ډېر مقتوله ته لا هم نه یې ملوله
که سل خونونه وکا د جلاد تروڅه پروا
(۲۴ م ۵)

له یو چا معمولي گناه یا خطا وشي حتماً خفه کېږي، خو دلته سره له دې چې
مخاطب ډېر قتلونه کړي بیا هم خفه نه ښکاري، شاعر ددې خبرې امکان د جلاد په
کلمه امکان ته رسولی دی.

۲- د مشبه د حال بیان: کله چې شاعر و غواړي د مشبه د حال څرنگوالی و ښيي دا
په هغه وخت کې امکان لري، چې د مشبه به د حال څرنگوالی مخکې تر مخکې ټولو
ته روښانه وي. (۲۱ م ۱۱۳)

کله دا حالت د صفت او موصوف په بڼه وي او کله مشبه به په انځوریزه بڼه راغلې وي.

مبتلا بلبله سر د گل په پښو ږدي
لکه برهمن د بت، بت پرستي کا
(۲۴ م ۲۶)

که دې زړه وي چې به زړه د خوشحال گورم
راشه وگوره په اور ایښی کباب
(۲۴ م ۲۴)

۳- د حالت د مقدار بیان: کله د شاعر غرض د مشبه مقدار او شمېر وي په دې سره
د مشبه څرنگوالی او قوت یا کموالی او ضعیفوالی څرگندوي.

چې کرم نه وي له خدایه فتح نشته
که افزون شي تر ملخ سپاه د چا
(۲۴ م ۱۱)

پورته یې د شمېر له مخې (سپاهیان) له ملخو سره تشبیه کړي دي.

د جهان غمونه یو سرزما بل سر
 که سړی یې د باور په تله تول کا
 (۱۳ م ۲۴)

په پورته بیت کې شاعر د خپلو غمونو اندازه د تلې په یوه پله کې او د ټول
 جهان غمونه یې په بله پله کې سره تشبیه کړي دي.

واشــنای و ته دیار مینه څرگنده
 لکه قصد چې له ډیوې سره پتنگ کا
 (۳۳ م ۲۴)

دا عالم ریگ روان دی که یې گورې
 خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې
 (۴۳۰ م ۲۴)

د اور بل په هر هر پیچ کې یې نافي دي
 مشاطه یې چې پرانيزې پیچ و تاب
 (۳۵ م ۲۴)

لکه ستا بانه په شمار په حساب نه دي
 هسې ستا د سترگو ډېر دي ستمونه
 (۲۴۳ م ۲۴)

۴- حیرانول: کله شاعر د حیرانتیا صفت د تشبیه په وسیله مشبه ته ثابت کړي.
 ددې لپاره شاعر مشبه له هغه مشبه به سره، چې د شاعر په ذهن کې یې رغېدلی وي
 او په بهرنۍ نړۍ کې وجود ونه لري ورته کوي.

په مخ ډېره بڼایسته یې نوم دې څه دی؟
 د عــــا شق د ځان بلا فتنه اشوب
 (۳۵ م ۲۴)

په پورته بیت کې مخاطب ځان له فتنې او اشوب سره تشبیه کړی، چې په
څرگند ډول وجود نلري.

چې محراب یې د ابرو راته ښکاره شو
هغه دم مې نارو وکړه قد قامت
(۳۷ م ۳۴)

۵- د مشبه تحسین او تعظیم: دا طبیعي خبره ده چې هر څومره مشبه به ډېر ښکلی
او د اوچتې پایې وي دا غرض هم ښه لاسته راځي.
گل د لاله ښه دی راته وایه که بار خومې؟
ستازیا بار خوبه له گیاه کړم برابر
(۶۰ م ۳۴)

۶- خلکو ته د مشبه بدی او خرابی ښودل:

د دنیا یاران مې ولیدل په سترگو
هر سړی زما په سترگو لکه د د شو
(۱۸۳ م ۳۴)
د نکبت ورځې په مثل د دانو وي
ښایسته سړی وباسي له ښایسته
(۱۹۹ م ۳۴)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان
که هر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان
(۱۶۳ م ۳۴)

۸- د مشبه ستاینه: کله د شاعر غرض د مشبه ستاینه وي او په ډېرو شعرونو کې
همدا غرض په پام کې نیول شوی وي.

گل د لاله داغ لري سختي د رامبېل پانې
چاوې چې لاله دی یا رامبېل دی گلغذار ستا
(۳۱ م ۳۴)
د زلفینو ترنگهت یې گل شرمېږي

د خولو تر بوی یې نه رسي گلاب
(۲۴ م ۲۵)
چې مې ولیدو په سترگو ستا ښایست
ښاپیړیو سره نشته دا ښایست
(۲۴ م ۲۸)

۹- د مشبه مقابله او موازنه: کله په تشبیه کې غرض د مشبه د حالت مقابله او موازنه وي.

واړه شونډې په لذت سره یو نه دي
څوک حلوا دي د ښا تو څوک اتوب
(۲۴ م ۲۶)
مخ یې کله د لاله غونډې زېبا دی
د لاله تر گل یې ډېر دی لا ښایست
(۲۴ م ۲۸)

ډېر ځوانان چې احمقان دي لکه پیاز دي
و خوشحال ته هوښیار مښک دي پیر فرتوت
(۲۴ م ۲۸)
که د زهرو پیاله وي خو ستاله لاسه
تر عسلو به لا ښه وي هغه زهر
(۲۴ م ۵۰)

۱۰- د خبرې ښکلا: د خبرې د ښکلا لپاره شاعران اکثره نادر خیالي انځورونه راوړي، چې د واقعاتو له نړۍ سره یې هېڅ تړون نه وي بلکې یوازې یو ښایسته انځور وي. (۱۵ م ۷۸)

د خاطر مرغه مې ستا په زلفو بند شو
اوس به چرته ځي چې نښتې دی په لومه
(۲۴ م ۲۳۷)
ستا د خیال مېلمه مې ناست دی په گوگل کې
تل مې خوري د زړه د غوښو کبابونه

(۲۴ م ۲۵۱)

محمد طاهر فاروقي ليکي: د تشبېه غرضونه ډېر کېدلی شي، دا چې يو څوک د يو شي تشبېه له بل شي سره کوي، نو په دې کې حتمي يو غرض پوښلی وي، لکه: ښکلا، لوړوالی، عظمت، توقير، تحقير، رعب، زیاتې، کمې، ندرت، مبالغه، د حالت توضیح يا ناممکن ممکن کول او داسې نور. (۲۵ م ۲۵)

د پورتنۍ وينا په تاييد زه هم وایم چې د تشبېه غرضونه ډېر دي او هر ليکوال او کره کتونکی يې تر دې نور غرضونه هم په ډاگه کولای شي.

د تشبېه ارزښت

په ځينو خبرو کې د تشبېه ارزښت خورا ډېر دی، د تشبېه پواسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله يوه خبره لکه څنگه چې يې وينا وال احساسوي هغه شان يې په ساده کلام کې اورېدونکي يا لوستونکي ته نشي ورلېږدولای. همدا تشبېه ده چې ددې پواسطه د محسوسو څيزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کېدای شي او همدارنگه هغه څه چې د محسوساتو له کرۍ څخه وتلي وي د تشبېه پواسطه حسي نړۍ ته لار پيدا کولای شي.

د تشبېه يو بل ارزښت دادی چې کلام هنري کوي او کله چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبېه پواسطه يوه موضوع يا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرگند ډول کېښېني. د تشبېه په بنسټ کلام انځوريز کېږي او د کلمو حقيقي معناوې يو په بل کې سره واخېنل شي او يو بل مفهوم ترې راووي.

د بېلگې په ډول دلته يو څو بېته راوړو چې د تشبېه ارزښت موږ ته لارښه په گوته کړي.

شاعر غواړي چې د خپلې مينې جذبه او احساس موږ ته راوښيي که هر څو ووايي چې زما مينه پاکه ده، پخپله مينه کې ډېر سوی يم، ډېرې ستونزې مې ورکې گاللي او يايې گالم. دې ته ورته که هر څومره جملې يې راوړي وي خپل مطلب مخاطب ته په سمه توگه نه شي رسولی. مگر خوشحال خان خټک دا کار په يوې تلمیحي تشبېه سره څومره په ساده والي بيان کړی، چې که څوک وغواړي په تفسير کې يې پوره کتاب ليکلی شي.

کارزما او د مجنون سره يورنگ دی

لکه دوه لرگي په اور کې سر په سر شي.

(۳۴م ۳۸۱)

کله شاعر غواړي چې نامحسوس څيز محسوس کړي ، د دې لپاره اکثره
مشبه عقلي او مشبه به حسي راوړي او په دې ډول يې زموږ ذهن ومني ، (فکر) يو
عقلي څيز دی چې موږ يې انځور نشو ليدلای ، شاعر د خپل فکر د محسوس کېدو
حالت له سيمابو سره تشبېه کوي ، چې زموږ په ذهن کې د حسي څيز په بڼه
انځورېږي.

د سړي فکر په مثل د سيماب دی
اضطراب يې هر هر خوا ارمان ارمان وي
(۳۴م ۴۰۶)

د تشبېه بل ارزښت د کلام ايجاز دی ، په تشبېه سره يو لوی مطلب په دوو
جملو يا يو بيت کې راټولېږي.

تريانه دې د ختا آهو خجل شي
چې په شين شين يون کړې ښپوه گرې
(۳۴م ۴۷۱)

دې او دې ته ورته نورې خبرې دي چې د تشبېه ارزښت ترې جوتېدلای شي.

تشبېه په ورځنيو خبرو کې:

ژبه د ټولنې مال دی او د يوې ټولنې وگړي يې د يو بل د پوهولو راپوهولو
لپاره په کار وړي. د هر يوه علم يا هنر بنسټ په ژبه پورې تړلی دی او هر ژبني هنر
هغه وخت ډېر په زړه پورې شي ، چې څرکونه يې په ژبه کې پاڅه وي ، ژبه نشروي که
نظم په دواړو کې د تشبېه راوړل يوه طبيعي خبره ده. هغه وگړي چې شاعران نه دي
هم پخپلو خبرو کې تشبېه راوړي. ډېری شاعران به سواده دي او د تشبېه په اړه
هېڅ علمي معلومات نلري ، خو بيا هم په خپلو نظمونو کې په زړه پورې طبيعي او
ساده تشبېه گانې راوړي ، چې تخييل او ترکيب يې هم ډېر ساده دی. ارواښاد ملنگ
جان وايي:

د عاشق زړه د معشوق د لاس منډه ده
که يې بوی کړی که خوړلی يار گرم نه دی

(۱۹ م ۳۰۱)

ملنگ جان د عاشق زړه له منې سره تشبېه کړی، وجه شېبه یې بویول او خوړل
ډېر عام فهمه دی.

په کور کلي کې عام وگړي که ښځې دي که نارینه په ورځنیو خبرو اترو کې په
همدې ډول کلیوالي عام فهمه تشبېه گانې راوړي. که کوم شاعر یې بیا په شعر کې
راوړي، نو مخکې تر مخکې مبتدلي وي، لکه د چا مخ، حالت یا ژوند له گل سره
تشبېه کول، پخپله گل شې عمر دې گل مه شه، فلانۍ د خراغ غوندې ده، فلانۍ
داسې توره ده لکه ډږه، د مرغاوې غوندې تگ کوي. غنم رنگې ده، زړه مېړه ده،
فلانۍ د سپي غوندې دی، چې څومره یې چغی کړی بېرته راځي، سترگې یې د ملخ
غوندې دي، خره غوندې یې، غوا، غویي به هم داسې کار ونکړي لکه تا چې وکړ،
غوباري غوندې راپسې شوې، سپي غوندې مه غاپه، د ماشوم غوندې خوی یې
دی، د چپ لاس جېب دی او داسې نور په سلگونو تشبېه گانې دي چې هره ورځ
ترېنه په خبرو کې کار اخېستل کېږي.

یوه ورځ مې په کلي کې په یوه واده کې گډون درلود. کله چې یې ډولۍ راوړه
نو یو چا د ناوې له خسر څخه پوښتنه وکړه: ((ابا څنگه ده نېور دې؟)) هغه ځواب
ورکړ: ((ښه ده د رانجو غونډاری دی)) زه د ځواب په هکله ډېر حیران شوم چې په دې
یوه انځوریزه تشبېه جملې کې یې د خپلې نېور ټول کړه وړه په ډېر ظرافت سره بیان کړل.
سمندر د بدر شو لیکي: ((تشبېه او استعاره د انسان په خټه کې اخېستل
شوې ده. یو نالوستی عام سړی یا ښځه هم چې کور یا بهر خبرې کوي نو تشبېه
استعاره پکې په خپله راځي. لکه د محلت یوه ښځه د زوی د واده په ډوډۍ د چا
کره لاره شي، نو د کور مېرمن ورته ووايي: (فلانۍ! ستا دا هلک خو داسې دی
لکه گل) نو دا تشبېه شوه.)) (۳ م ۳)

عام وگړي تشبېه کاروي خو ډېره ساده او هغه چې دوی یې په خپل
چاپیریال کې محسوسوي. هغه شاعران چې نالوستي دي دوی په دې کار کې له عام
ولس سره مرسته کوي کېدای شي یوه تشبېه دوی رامنځته کړي او بیا عام وگړي
ترېنه پخپلو خبرو اترو کې کار واخلي.

کامل احمد نژاد لیکي: ((تشبیه نخستین و ساده ترین راه تفنن در بیان معنی است و در شعر ، نثر و حتی کلام عادی ازان استفاده می شود.)) (۸۵م)

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه
۱- تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې په دوو ډولونه ، مرسله تشبیه او موکده تشبیه:
الف - مرسله تشبیه: دا هغه تشبیه ده ، چې شاعر پر مشبه او مشبه به سره بېره د تشبیه توري (ادات) هم پکې راوړي وي:

تر جمال دې ډېر پټنگ غونډې څارېږي
ستا د حسن کمی نشته څاروه یې
(۳۴م ۴۵۹)

په پورته بیت کې (غایب کسان) مشبه ، (پټنگ) مشبه به او (غونډې) یې د تشبیه توری دی.

د ازل حکم په مثل دهاتي دی
د سړي فکر مثال پری د ډیلې
(۳۴م ۴۸۲)

په لومړۍ مسره کې د ازل حکم (مشبه) ، هاتي (مشبه به) او (مثل) یې د تشبیه توری دی ، همدارنگه په دویمه مسره کې د سړي فکر (مشبه) ، د ډیلې پری (مشبه به) او (مثال) د تشبیه توری دی.

آه که یو ځله مې یار راشي په دست کې
لکه لوی ماهي د خوار صیاد په شست کې
(۳۴م ۴۵۸)

لومړۍ مسره مشبه دویمه مسره مشبه به او (لکه) یې د تشبیه توری دی.
د بڼو څو کې یې نیغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کالکه بازی

(۳۴ م ۴۴۸)

معشوقې (مشبه) ، بازي (مشبه به) او (لکه) د تشبیه توری دی.

ب- موکده تشبیه: دا هغه تشبیه ده چې یوازې مشبه او مشبه به پکې راغلي وي. او د تشبیه توري (ادات) پکې نه وي راوړل شوي. نوموړې تشبیه په درې ډوله ده: اضافي موکده تشبیه ، توصيفي موکده تشبیه او موکده محض تشبیه
I- اضافي موکده تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه ترمنځ یو اضافي ترکیب موجود وي. ، اضافي موکده تشبیه د اضافت له مخې په درې ډوله ده:

• تشبیهي اضافت: دا هغه ډول تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۲۸ م ۴۵)

لکه: د زلفو ماریا د شونډو شراب:

چې د زلفو زنځیرونه ښکاروي
کوم د مینې لېونی هوښیاروي
(۳۴ م ۴۸۹)

د پورته بیت په لومړۍ مسره کې زلفې (مشبه) ، زنځیرونه (مشبه به) او (د) د اضافت لپار راغلی دی. د اضافي ترکیب له مخې زلفې (مضاف الیه) او زنځیرونه (مضاف) دي ، نو په دې بنسټ ورته تشبیهي اضافت وایو.

خوله دې غونچه گل ده تورگیسو د سنبل پانې
پښې دې دې د زرکې سپینه غاړه دې د زانې
(۳۴ م ۴۷۴)

په پورته بیت کې څلور تشبیه گانې راغلي دي. لومړۍ یې خوله له غونچه گل سره تشبیه کړې، چې توصيفي موکده تشبیه ده ، تورگیسو مشبه او د سنبل پانې مشبه به ، پښې مشبه او د زرکې پښې مشبه به او سپینه غاړه مشبه او د زانې غاړه مشبه به ده.

په ورستیو درې وارو تشبېه گانو کې اضافي موکده تشبېه راغلې ، چې (مشبه) په درې وارو کې مضاف او (مشبه به) مضاف الیه دی او اضافت یې تشبیهي دی .

• تلمیحي اضافت: د اضافي موکدې تشبېه له هغه ډول څخه دی ، چې په

وجه شبه پوهېدل یې په یوه داستان ، کیسې یا پېښې پورې تړلې وي . (۲۸م ۴۶)

که رستم د زمانې شې گومان مه کړه

زمانه به دې پرې نږدې په خپل زور کې

(۳۴م ۴۷۶)

مخاطب مشبه او رستم مشبه به ، وجه شبه یې زور او طاقت دی ، چې د

رستم له کیسې څخه یې څرک لگېدای شي .

چا به هومره د عشق گنج راعنايت کړ

که مې نه وای خپله بخره په تقدیر کې

(۳۴م ۴۸۹)

عشق مشبه او گنج مشبه به وجه شبه ارزښت دی ، دلته د وجه شبه څرگندول په

هغې ورځې پورې ځانگړي شول چې الله (ج) ټول روحونه مخاطب کړي و او د

بندگۍ اقرار یې ترې واخیست ، همدارنگه په هغه وخت ټولو روحونو ته د هغوی

برخې ورووېشل شوې یعنې د عشق ورکړه د الله (ج) ورکړه ده او بل څوک پکې د

خیل نه دی .

• سمبولیکي اضافت: دا هم د اضافي موکدې تشبېه یو ډول دی ، دا هغه

وخت پېښې چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف الیه) سمبول یا نښانه

وي ، لکه (د صبر ایوب) چې ایوب (ع) پخپله د صبر سمبول دی . ځینې

سمبولیکي اضافت په بنسټیز ډول تلمیحي اضافت دی ، لکه د (حسن

یوسف) چې لومړی یوسف (ع) د (حسن) څرگندوی دی . یعنې (سمبولیکي

اضافت) او بیا تلمیحي اضافت دی چې په یو داستان پورې تړلی دی . (۲۸م ۴۶)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان

که هر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان

(۳۴م ۱۶۳)

د پورته بیت په لومړي نیم بيتي کې مخاطب له یوسف (ع) سره په ښکلا کې
 تشبیه شوی دی او په دویم نیم بيتي کې مخاطب په پوهه کې له لقمان سره تشبیه
 شوی دی ، چې دواړه یو د ښکلا او بل د پوهې سمبولونه دي.
 چې جمال و ته دې گورم حیرانېږم
 خدای په ما باندې یو سف د زمانې کړې
 (۲۴م ۴۴۳)

یوسف (ع) د حسن سمبول دی چې دلته مشبه به واقع شوی دی او مخاطب
 مشبه دی .

II - توصیفي موکده تشبیه: هغه موکده تشبیه ده ، چې مشبه پکې موصوف او
 مشبه به پکې صفت واقع شوی وي ، یا هغه تشبیه ده چې مشبه او مشبه په خپلو
 کې توصیفي ترکیب جوړ کړي ، لکه: گلاندام یا گلرخ:
 غټې سترگې لوی بانه پراخې وروځې
 شکر لېبې گل رخسارې مه جبینې
 (۲۴م ۴۵۵)

په دویمه مسره کې (لب ، رخسار او جبین) مشبه راغلي دي ، چې درې واړه
 موصوف دي او (شکر ، گل ، مه) مشبه به دي چې درې واړه د صفت دنده ترسره کوي.
 ډېرې دي نگارې ښایسته پري رخسارې
 نورو لره نور څه ته زما زړه په تنها وړه
 (۲۴م ۲۹۹)

د نگارو رخسار (مشبه) او پري (مشبه به) دی ، د نگارو مخونه موصوف او
 پري صفت راغلی ، چې دواړه یو توصیفي ترکیب جوړوي .
 له ښایست سره سل نورې چارې بویه
 چې عاشق په ځان مین کاندې مهرویه
 (۲۴م ۲۸۲)

په پورته بیت کې روی (مشبه) او (مه) مشبه به دی چې د صفت په بڼه له
 روی یعنی مخ سره راغلی دی .

په هره کوڅه گرځم که مې چا لیده رنگینه
گل مخه ، غنبر بویه ، هوسی چشمه ، مه جبینه

(۲۴م ۲۴۲)

د محبوب (مخ ، بوی ، سترگې او جبین) مشبه او (گل ، غنبر ، هوسی او مه) مشبه به واقع شوي ، چې څلور لومړۍ کلمې موصوف او ورپسې څلور کلمې د صفت بڼه لري.

III - موکده محض تشبیه: محض په لغت کې سوچه یا ناگډوله ته وايي ، هغه موکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې نه توصيفي او نه اضافي ترکیب ولري.

تورې سترگې يې تور باز بانه يې نوکې
چې زما خاطر يې يو وړ په نوکارو

(۲۴م ۱۶۷)

تورې سترگې (مشبه) او تور باز يې (مشبه به) همدارنگه بانه (مشبه) او نوکونه (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصيفي ترکیب نلري.

دواړه سترگې يې شاهين شهپر يې زلفې
زما زړه کوتر شاهين را څخه يو وړ

(۲۴م ۷۷)

سترگې (مشبه) شاهين (مشبه به) زلفې (مشبه) او شهپر يې (مشبه به) دی ، چې هېڅ ډول اضافي او توصيفي ترکیب نلري.

رقيبانو و ته نرم شي تر مومه
و خوشحال و ته زړه سنگ کا هغه يار

(۲۴م ۶۵)

زړه (مشبه) او سنگ (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصيفي ترکیب نلري.

۲- د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې: په دوو ډولونو ده (مفصله او مجمله تشبیه)
الف - مفصله تشبیه: که چرته پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه هم په کلام کې څرگنده راغلې وي. مفصله تشبیه يې بولي:

دا دنيا لکه لولیه ده خوشحاله
که يې گوري گاه د چا شي گاه د چا

(۳۴ م ۱۱)

دنیا (مشبه) او لولی (مشبه به) ده، (کله یو ته او کله بل ته تلل یا په نصیب کېدل) یې وجه شبه ده، چې څرگنده په کلام کې راغلې ده.

خوار عاشق په خاصیت دی د سیماب

خو ونه مري ځنې نه ځي اضطراب

(۳۴ م ۳۴)

عاشق (مشبه) سیماب (مشبه به) او (اضطراب نه تلل) یې وجه شبه ده چې په کلام کې ذکر ده.

یار مې په بنایست کې لکه گل د نوبهار دی

سود یې د جمال کړم چې گلزار لره وردروم

(۳۴ م ۱۳۷)

یار (مشبه)، گل (مشبه به) او بنایست یې (وجه شبه) ده.

رنگ یې ترخوی بڼه و خوی یې لا بڼه و تر رنگه

گل و د گلابو شگفته شو نور په تله شو

(۳۴ م ۱۸۱)

غایب (مشبه)، د گلابو گل (مشبه به) او شگفته (غورېدل) یې وجه شبه ده.

چې له شرعې یو قدم درومي بې رځه

و گو شمال و ته تیار لکه رباب دی

(۳۴ م ۱۹۰)

هغه څوک چې له شرعې مخالف ځي (مشبه) رباب (مشبه به)، گو شمال یا غورېونه تاوول یې (وجه شبه) ده.

غوڅول یې هسې نه دي چې څه پرېږدي

تر الماس یې د غمزې توره وه تېزه

(۳۴ م ۲۱۹)

غمزه (مشبه) توره (مشبه به) غوڅول یې (وجه شبه) ده.

چې بې سته مېلمه کېږي هغه زه یم

که اشنا مې د هندو غوندې ست نه زده

(۳۴ م ۲۹۷)

اشنا (مشبه) هندو (مشبه به) ، ست نه کول (وجه شبه) ده.

لکه نوم چې د کيميا د عنقا اورې

تردا دواړونه نايابه لا وفا وه

(۳۴ م ۳۸۸)

وفا (مشبه) ، کيميا او عنقا (مشبه به) او (نايابه) يې وجه شبه ده.

د منصور غوندي به غل د خاص و عام شم

که ښکاره مې و عالم ته گوی مگوی شي

(۳۴ م ۴۱۷)

متکلم (مشبه) منصور (مشبه به) او د خاصو او عامو په نظر کې غل کېدل

يې (وجه شبه) ده.

د تېرا اوبه دې وڅښي خوی دې نور شو

اپريدي غوندي خبرې د اولجو کرې

(۳۴ م ۴۴۰)

مخاطب (مشبه) اپريدي (مشبه به) او د اولجو خبرې يې (وجه شبه) ده.

ب- مجمله تشبیه: هغه تشبیه ده، چې (وجه شبه) يې په کلام کې په څرگند ډول نه

وي راوړل شوي. لوستونکي يې پخپله د خپل فکر په رڼا کې را پيدا کوي چې

مجمله تشبیه بيا د وجه شبه ذهن ته د رسېدو له مخې په دوه ډوله ده:

• قریبه (نژدې) مجمله تشبیه: چې د مشبه او مشبه به تر منځ وجه شبه ذهن

ته ډېره نژدې وي او څه خاص سوچ او فکر ته اړه ونه لري.

زړه پخپله هغه مخ لره ولاړ نه شو

د زلفينو يې هرتار ورته زنځير دی

(۳۴ م ۷۶)

د زلفو تار (مشبه) ، زنځير (مشبه به) او (تړل) يې وجه شبه ده، چې بې له

سوچه ذهن ته لېږدي.

د گلو نو په لیده دې مخ رايا د شي

حکله هسې په گلگشت د چمن تل يم
(۱۲۷ م ۳۴)

مخ (مشفه) گلونه (مشفه به) او بنکلا يې (وجه مشفه) ده. چې بې له ځنده
ذهن ورته رسېږي.

د مخ مشال دې بل کړ د پتنګ غونډې پرې راغلم
بيا ته به راته وايې چې په عشق کې صادق نه يم
(۱۳۱ م ۳۴)

مخ (مشفه) مشال (مشفه به) او ځلېدل (وجه مشفه) ، همدارنګه متکلم
(مشفه) پتنګ (مشفه به) او سوزېدل او له منځه تلل يې (وجه مشفه) ، چې ډېره زر
ذهن ته راځي.

• بعیده (لرې) مجمله تشبیه : هغه تشبیه ده ، چې وجه شبه يې تر ډېر غوراو
فکر وروسته ذهن ته راشي.

نفساني تاریکه شپه صادق هغه دی
چې سحر غونډې سینه لري صادق
(۹۹ م ۳۴)

نفساني (مشفه) تاریکه شپه (مشفه به) د سمې لارې نه بنکاره کېدل يې
(وجه شبه) ده ، صادق یا هغه څوک چې نفساني نه دی ، سینه يې (مشفه) سحر
(مشفه به) سمه لار بنکاره کېدل يې (وجه شبه) ده. چې په ډېر غوراو سوچ ذهن
پرې رسېږي.

مخ دې مسلمان دی تورې زلفې دې کافرې
دواړه مې قبله دي مسلمان يم که کافر
(۶۰ م ۳۴)

مخ (مشفه) مسلمان (مشفه به) وجه شبه يې (رېښتینولي او روڼوالی) دی.
تورې زلفې (مشفه) کافر (مشفه به) وجه شبه يې (تیاره او تورالی) دی ، چې زر
ذهن پرې نه رسېږي.

هر تشنه چې د وحدت په سيند سپر اېد شو
نور همه جهان وده و ته سر اېد شو
(۳۴ م ۱۸۹)

وحدت (مېشه) سيند (مېشه) فيض رسېدل يې (وجه شېبه)، جهان
(مېشه) سر اېد (مېشه به) فيض نه رسېدل يې (وجه شېبه) چې غور غواړي.
هغه واړه مهيا دي په هجران کې
چې واعظ و ماته شرحه د دوزخ کره
(۳۴ م ۳۶۵)

هجران (مېشه)، دوزخ (مېشه به) سختي او تکليف يې (وجه شېبه) ده،
چې غور او سوچ غواړي.

ج- تمثيلي تشبېه: هغه تشبېه ده، چې مېشه به يې د يو ترکيب له مخې د مثل يا
حکایت بڼه ولري. په دې ډول تشبېه کې مېشه اکثره معقول او مرکب وي، چې دده د
اثبات لپاره مېشه به مرکب او محسوس راوړل کېږي.
د بيان په ځينو کتابونو کې هغه تشبېه، چې وجه شېبه يې مرکبه راغلې وي
تمثيلي تشبېه گڼي. (۲۸ م ۴۴)

سيد احمد هاشمي ليکي: ((تمثيلي تشبېه تر نورو تشبېه گانو خورا بليغه
ده، په دې تشبېه کې ژور فکر او کتنې ته اړتيا ده. نوموړې تشبېه په معانيو کې
ډېره ارزښتمنه او پر نفسونو موثره تمامېږي. نوموړې تشبېه د ذهن په ستړيا لاسته
راځي، ځکه چې وجه شېبه يې له گڼو شيانو څخه که حسي وي يا غير حسي لاسته
راوړل کېږي...)) (۹ م ۲۷۵)

نوموړی دا تشبېه په دوو ډولونو وېشي.

۱- هغه چې د تشبېه توري پکې ښکاره راغلي وي: بېلگه يې د قران کریم
لاندې ايت شريف راوړي: مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ
يَحْمِلُ أَسْفَارًا لَّيْه. (۲ م ۲۷۵ او ۲۷۶)

ژباړه: ((کوم کسان چې د تورات حامل گرځول شوي وو خو هغوی د هغه پېټې پورته نه کړې ، د هغو مثال د هغه خره په څېر دی ، چې پر هغه باندې کتابونه بار کړای شوي وي.)) (۱۸ م ۵۵۴)

په پورته ایت شریف کې مشبه (الذین حملوا التوراة لم يحملوها) دی یعنې هغه کسان چې د تورات علم ورکړل شوی و او عمل یې پرې ونه کړ ، همدرانګه مشبه به پکې (الحمار) دی چې ګټور کتابونه پرې باروي خو ګټه ترې نشي اخستی .)

د تشبېه توری پکې (کمثل) دی . وجه شبه (بې ګټې زحمت او بار وړل) دي .

لکه سیوری وړاندې وروستو راسره ځي

چې و هر لوري ته ځم سبا بېګاه

(۲۴ م ۲۶۱)

مخاطب (مشبه) او د سوري غوندې وړاندې وروسته تګ (مشبه به) دی ،

(لکه) یې د تشبېه توری دی چې تمثيلي بڼه لري .

په هجران کې هغه هسې شان وصال شته

لکه څوک له خپله یاره لاس تر غاړه

(۲۴ م ۲۹۱)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) او (لکه) یې تشبېه توری

دی ، چې تمثيلي بڼه لري .

چې یې ونیسم په غېږ کې راته ګوري

لکه مست د مور په پیو کم کبلی

(۲۴ م ۳۳۲)

د غایب شخص په غېږ کې نیول او د هغې کتل (مشبه) او د هوسۍ بچی

(مشبه به) او (لکه) یې د تشبېه توری دی .

۲- هغه تمثيلي تشبېه چې د تشبېه توري پکې نه وي راغلي :

دنیا و ته چې گورم کارو بار ته د وگړي
د ورکيو تماشي دي زه يې هم ورسره کړم
(۱۲۹ م ۳۴)

لومړۍ مسره (مشبه) او دويمه مسره (مشبه به) ده، چې په تمثيلي بڼه
راغلي دي.

کښلي دي که گوري چې مخ پټ کله څرگند کا
گل د بهار نه دی چې را زېږي له زمينه
(۲۵۰ م ۳۴)

د بهار گلونه راټول کېدل (مشبه) واقع شوی دی، چې د کښلو د مخ پټولو او
څرگندولو سره (تشبيه) شوی او تمثيلي بڼه لري.

ناسوتي عالم پسو په دنيا بنځ دی
هلک تل د مور په تي پورې وي نښتی
(۲۴۰ م ۳۴)

لومړۍ مسره (مشبه) او دويمه مسره (مشبه به) ده، په يو څيز پسې نښتل او
شله کېدل يې (وجه شبه) ده. د هلک د مور په تي پورې نښتل او نه پرېښودل
تمثيلي بڼه لري.

ستغ لري هم خوړ لري د غره غوندي سينه مې
تل باندې د اوښکو کاروانونه دي چلېږي
(۴۱۳ م ۳۴)

سينه (مشبه) او غره (مشبه به)، لوړې ژورې يې وجه شبه ده. اوښکې (مشبه)
کاروانونه (مشبه به)، حرکت يې (وجه شبه) ده، دلته کاروانونه تلل تمثيلي بڼه
لري.

ته په پالنگ پرېوځي زه حيران په فکر لار شم
پنډ دی د گلونو که دانه پټه په پانې

(۳۴ م ۴۷۴)

د مخاطب په پالنگ پرېوتل (مشبه) د گلونو پنډ يا د دانې په پاڼو پتېدل
(مشبه به) دی ، د مخاطب په پالنگ پرېوتل تمثيلي بڼه لري.

د - ناتميلي تشبېه: هغه تشبېه ده چې هېڅ ډول تمثيل پکې راوړل شوی نه وي او
په عادي بڼه وي:

ته په دا حسن جمال چې درته گورم
نه پوهېږم بناپيری يې که سړی
(۳۴ م ۴۹۰)

مخاطب (مشبه) ، بناپيری (مشبه به) او ښکلا يې (وجه شبه) ده، چې هېڅ
ډول تمثيل پکې نشته.

کښلی مخ دې د خراغ غوندې ښکاره کړ
عاشقان لکه پتنگ ترې خاړوې
(۳۴ م ۴۸۹)

مخ (مشبه) ، خراغ (مشبه به) عاشقان (مشبه) پتنگ (مشبه به) چې هېڅ
ډول تمثيل پکې نشته.

شونډې ستا لکه نبات هسې خوږې دي
تريخ ويل ځنې نه ښايي لب شکرې
(۳۴ م ۴۳۷)

شونډې (مشبه) ، نبات (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده. لب (مشبه)
شکر (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده.

که دې غاښ و شونډې گورم درمرجان وي
که دې مخ و ته نظر کړم مه رخسارې
(۳۴ م ۴۳۳)

غابن (مشبه) ، در (مشبه به) ، گردوالی او سپینوالی یې (وجه شبه) ده.
 شونډې (مشبه) مرجان (مشبه به) او سوروالی یې (وجه شبه) ده. رخسار (مشبه)
 مه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده.

۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې:

د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې تشبیه په دوو ډولونو ده: ملفوفه تشبیه
 او مفروقه تشبیه.

الف - ملفوفه: هغې تشبیه ته وايي چې په یوه مسره یا بیت کې شاعر لومړی خو
 (کم نه کم دوه) مشبه راوړي او بیا د هر یو مشبه لپاره په بېل بیت یا مسره کې
 مشبه به راوړل شي. کله مشبه به مخکې راوړل شي او بیا ورپسې مشبه راوړل کېږي
 ، دواړه ډوله په اشعارو کې شته. د سیروس شمیسا په نظر: ((دا ډول تشبیه د لف
 و نشر په ادبي صنعت بڼا ده.)) (۲۸م ۷۷)

مرتبۀ ملفوفه تشبیه:

که په یوه ملفوفه تشبیه کې مشبه او مشبه به په ترتیب راغلي وي یعنې کوم
 مشبه چې لومړی راغلی مشبه به یې هم لومړی راغلی وي ، همداسې تر پایه ، دې
 ډول ته مرتبه ملفوفه تشبیه وايي ، لکه:

لکه زړه زما ستا شونډې

نه کباب شته نه شراب شته

(۲۴م ۲۹۴)

زړه او شونډې مشبه دي ، د زړه لپاره کباب او د شونډو لپاره شراب په
 ترتیب سره مشبه به راغلي دي.

د دانا د کانا کارڅه نورڅه نه دی

حکایت د شنه توتي او د غراب دی

(۲۴م ۳۵۴)

دانا او کانا مشبه دي ، د دانا لپاره توتي او د کانا لپاره غراب مشبه به واقع
 شوي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ما څه شونډې غابن د هغه یار نه دي ستایلي

راشه که یې گوري لعل و درمي دي پيلي
(۲۴م ۴۱۴)

شونډې او غاښ مشبه دي ، د شونډو لپاره (لعل) او د غاښو لپاره (در)
مشبه به راغلي دي ، چې ترتيب يې برابر دی .

ستا تر شونډو تر غاښونو به يې زار کړم
که ياقوت دي که سره لال که ملغلري
(۲۴م ۳۴۳)

شونډې او غاښونه مشبه دي ، د شونډو لپاره (ياقوت) او سره لال همدارنگه
د غاښو لپاره (ملغلري) د مشبه به په ډول په ترتيب راغلي دي .

تورو زلفو ته يې گوره ښايسته دواړه رخساري
د جهان په مخ به نه وي سنبل هسې سمن هسې
(۲۴م ۴۸۶)

توري زلفي او رخسارونه (مشبه) دي ، د تورو زلفو لپاره سنبل او د رخسار
لپاره سمن په ترتيب سره د (مشبه به) په توگه راغلي دي .
نا مرتبه ملفوفه تشبیه:

که چېرته مشبه او مشبه به په ترتيب کې سره اوبنتي وي يعنې که په يو بيت
کې لومړی دوه يا څو مشبه راغلي وي لکه: مخ او شونډې د شونډو لپاره لعل او د
مخ لپاره سپوږمۍ راوړل شوي وي خو په ترتيب نه وي بلکې مخ لومړی ذکر دی او
شونډې دويم ، دلته د شونډو لپاره مشبه به مخکې راوړل شوی وي او د مخ لپاره
مشبه به دويم راوړل شوي وي ، چې ترتيب يې سره اوبنتي وي يا نامرتب وي .

تا ويل خوشحاله چوپ شه خوله مې واخله
زه توتي يم چيغار وکړم بيا شکر خورم
(۲۴م ۱۴۰)

په پورته بيت کې خوله (مشبه) او شکر (مشبه به) واقع شوي دي همدارنگه
متکلم (مشبه) او توتي (مشبه به) دی .

د کنجکو قدریو د دروبل دی
ننگیالیو سره څه ږدې بې ننگان
(۱۵۴م ۳۴)

ننگیالي او بې ننگان (مشبه) واقع شوی دي ، د ننگیالیو لپاره (در) اود بې
ننگو لپاره (کنجکې) مشبه به دي ، چې په ترتیب سره اوښتي دي .
رقيبان دې غوغا کا پروا مې نشي
شېر به کومه اندېښنه کا له روباهه
(۲۶۶م ۳۴)

رقيبان او متکلم مشبه دي ، شېر د متکلم او روباه د رقيب لپاره مشبه به
راغلي دي ، چې په ترتیب کې سره اوښتي دي .
ب - مفروقه تشبیه: که شاعر په یو بیت کې څو مشبه ذکر کړي او د هر مشبه تر
څنګ یې مشبه به راوړي ، چې د هرې جوړې توپیر سره څرګند شوی وی ، مفروقه
تشبیه یې بولي .

رنگ یې د سـړي و اما خوی د ښاپېریو
تن یې لکه سیم و په زړه سخته سنگ خارا
دنگه تازه کنگه قد عرعره موکمره
ښه یې تر ګلابو د ګلابو عذارا
غابن یې در ګوهر په لب شکر ابرو کمانه
تور بانه ناوک په دواړو سترګو خونخوارا
پوزه یې غونچه وه د زنبق سبب سپینه زنه یې
مشک د مخ خالونه په مخ کښلې مه پارا
(۷م ۳۴)

غایب (مشبه) ښاپېری (مشبه به) ، تن (مشبه) سیم (مشبه به) ، زړه (مشبه) ،
سنگ خارا (مشبه به) ، قد (مشبه) عرعر (مشبه به) ، کمر (مشبه) مو (مشبه به) ،
عذارا (مشبه) ګلاب (مشبه به) غابن (مشبه) در ګوهر (مشبه به) ، لب (مشبه)
شکر (مشبه به) ، ابرو (مشبه) کمان (مشبه به) ، بانه (مشبه) ناوک (مشبه به) ،
پوزه (مشبه) د زنبق د ګلانو غونچه (مشبه به) ، سپینه زنه (مشبه) سبب (مشبه به) ،

د مخ خالونه (مشبه) مشک (مشبه به) ، مخ (مشبه) او مه (مشبه به) واقع شوي دي ،
چې د ټولو توپير يو له بله کېږي.

کاني لعل د بدخشان گياه کيميا ده
چې يې نه پېژني ته گناه د چا
(۲۴ م ۱۰)

د وطن کاني (مشبه) د بدخشان لعل (مشبه به) ، گياه (مشبه) او کيميا (مشبه به) دی .

ظاهر لکه شهباز يم که و ما و ته نظر کړې
با طن لکه خورشيد يم هېڅ مې مه غواړه قياس
(۲۴ م ۸۷)

متکلم (مشبه) شهباز (مشبه به) ، متکلم (مشبه) خورشيد (مشبه به) دی .

که ته لکه ليلا يې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا يې زه هم کم تر و امق نه يم
(۲۴ م ۱۳۱)

مخاطب (مشبه) ليلا او عذرا (مشبه به) ، متکلم (مشبه) مجنون او
وامق (مشبه به) دي .

شونډې دې يا قوت دي غاښ دې درد زړونو قوت دی
درسته دې د اتنگه خوله حقه د جواهر و
(۲۴ م ۲۱۳)

شونډې (مشبه) يا قوت (مشبه به) ، غاښ (مشبه) در (مشبه به) ، تنگه خوله
(مشبه) د جواهر و حقه (مشبه به) ده .

توري وروځي يې لينده بانه يې غشي
غاښ يې در قيمت بها په لب شکره
(۲۴ م ۲۱۶)

توري وروځي (مشبه) لينده (مشبه به) بانه (مشبه) غشي (مشبه به) غاښ
(مشبه) قيمتي در (مشبه به) ، لب (مشبه) او شکرې (مشبه به) راغلي دي .

په خوله غونچه دهانه په غاښونو دردندانه
په دواړو خوږو شونډو تر شکرو لا شیرينه

(۳۴ م ۲۴۲)

(خوله) مشبه غونچه (مشبه به) ، غابونه (مشبه) ، در (مشبه به) ، شونډې
(مشبه) او شکر (مشبه به) دی.

کله سول کله ژوندون بخنبل وماته
د عشق اوره په ما چارې د ققنس کړه
(۳۴ م ۲۶۸)

عشق (مشبه) اور (مشبه به) ، متکلم (مشبه) ققنس (مشبه به) دی.

عادلان مې د جنت د گلزار گل دي
ستمگر مې د دوزخ د اور لرگي دي
(۳۴ م ۳۲۷)

عادلان (مشبه) د جنت د گلزار گل (مشبه به) ستمگر (مشبه) د دوزخ د
اور لرگي (مشبه به) دي.

زړه مې گل د نیلوفر مخ یې افتاب دی
نیلوفر مې و افتاب وته کړېږي.
(۳۴ م ۴۱۶)

(زړه) (مشبه) د نیلوفر گل (مشبه به) مخ یې (مشبه او افتاب) (مشبه به) دی.

تورې سترگې دې شهلا نرگس د باغ دي
تورې زلفې دې سنبل دي مخ نسرين
(۳۴ م ۴۵۶)

تورې سترگې (مشبه) شهلا نرگس (مشبه به) تورې زلفې (مشبه) سنبل
(مشبه به) ، مخ (مشبه) او نسرين (مشبه به) دي.

ستا نظر لکه تور باز زړه مې تارو دی
په تور باز د تور تارو غوښې روا شوې
(۳۴ م ۴۵۶)

ستا نظر (مشبه) تور باز (مشبه به) زړه (مشبه) او تارو (مشبه به) دي.

٤- د غرض له مخې: د غرض له مخې تشبېه په دوو ډولونو ده ، عادي تشبېه او غير عادي تشبېه:

الف - عادي تشبېه: دا هغه تشبېه ده ، چې (مشبه به) تر (مشبه) ځواکمن وي او معکوسه معنی هم ترې نه مراد پري.

ستا خوږې شونډې نبات دي رقيب مېچ دی
نبه خو دا چې يې له شونډو وشرې
(٣٤ م ٤٧١)

خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي کې له نباتو سره تشبېه شوي ، چې مشبه به تر مشبه په صفت کې ځواکمن دی ، رقيب (مشبه) او مېچ (مشبه به) ، خوږو ته تگ او نه جدا کېدل يې (وجه شبه) ده ، چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواکمن دی.

چې ژوندي وي غم دې نه کاندې د لوږې
شنه توتي سره شکرې نه دي لږې
(٣٤ م ٤٤٩)

هغه کسان چې ژوندي دي (مشبه) ، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم د وجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی.

ما وي چرته به وي کان د خوږو قندو
شاه ولب ته اشاره کړه دلې دلې
(٣٤ م ٤٥٢)

د شاه لوب (مشبه) د خوږو قندو کان (مشبه به) چې د وجه شبه له مخې مشبه به قوي دی.

ب - غیرعادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې (مشبه) تر (مشبه به) قوي واقع شوی وي او یا یې له وجه شبه څخه معکوسه معنی واخیستل شي. په دوو ډولوده:

- تفضیلي تشبیه: که چرته (مشبه) تر (مشبه به) ځواکمن راوړل شوی وي یعنې مشبه تر مشبه به غوره گڼل شوی وي ، دې ډول تشبیه ته د غرض له مخې غیرعادي تشبیه وایي.

بڼه د سروې ونه، نه چې بڼه ده ستا تر قده
 شهد که شیرن دي ، نه شیرن دي تر گفتار ستا
 بڼې د هوسی سترگې ، نه چې بڼې دي ستا تر سترگو
 بڼه د زرکویون دی ، نه چې بڼه دی تر رفتار ستا
 (۲۴ م ۳۰)

د مخاطب قد (مشبه) سروه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ، گفتار (مشبه) شهد (مشبه به) خوړوالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب سترگې (مشبه) د هوسی سترگې (مشبه به) غټوالی او توروالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب رفتار (مشبه) د زرکویون (مشبه به) وجه شبه یې (په ناز ناز تلل) چې په څلورواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي راغلی دی.

په سرو شونډو دې بازار د شکر مات کړ
 تورو زلفو دې ناموس د عنبر مات کړ
 (۲۴ م ۷۲)

سري شونډې (مشبه) شکر (مشبه به) خوړوالی یې (وجه شبه) ، همدارنگه تورې زلفې (مشبه) عنبر (مشبه به) وجه شبه یې (خو شوي) ده ، چې په دریواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د جمال خوبی دې زیاته تر افتابه
 د نظر لپاره نوم در باندې ماه ږدم
 (۲۴ م ۱۳۶)

د مخاطب جمال (مشبه) افتاب او مهتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالی) دی ، چې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

که یو ځله مخ څرگند کاله نقابه
د بڼایست نامه به واخلي له افتابه
لاله گل به یې له مخه خوبې پور کا
په زلفینو به سنبل کاندې بې تابه
(۱۹۳ م ۲۴)

مخ (مښه) افتاب او لاله (مښه به) (وجه شبه) یې (نوراني والي ،
سوروالي او نازکوالی) دی ، زلفې (مښه) سنبل (مښه به) وجه شبه یې
(خوشبویی ، توروالی) دی ، چې په ټولو کې مښه تر مښه به قوي دی .

نوبهار یې په راتللو شگفته شي
دلاله تر گلو بڼه لري بارخونه
(۲۴ م ۲۴۹)

بارخو (مښه) لاله (مښه به) (بنکلا) یې وجه شبه ده ، چې تر مښه به په
مښه کې زور زیات دی .

خود به ستا تر مخه د گیاه غونډې څرگند شي
گل دلاله راوړه خپل رخسار لره کنه
(۲۴ م ۲۶۴)

رخسار (مښه) ، دلاله گل (مښه) بنکلا یې (وجه شبه) ده ، چې تر مښه
به مښه زورور او قوي دی .

لکه درهسې غاښونه
لا تردرو سپین هموار بڼه
(۲۴ م ۲۶۴)

غاښ (مښه) در (مښه به) وجه شبه یې (سپینوالی او اواروالی) دی . مښه تر
مښه به قوي واقع شوی دی .

کله سبر ونه هسې سمه ده په قد کې
چا نامه د سبر ستا و قد ته اخسته
(۲۴ م ۳۰۴)

قد (مشبه) سبرونه (مشبه به) لوروالی یې (وجه شبه) ده، دلته هم مشبه تر مشبه به د وجه شبه له مخې قوي دی.

چې د باغ سبر یې پستی تر قامت دي
پښتنې په قامت سترې نه دي څه دي؟
(۲۴م ۳۸۰)

په دې بیت کې تشبیه هم کت مت د تېر بیت په څیر ده.
ته چې په بڼه حسن جمال تېره تر لیلایې
ځکه تر مجنون د خوشحال غږ دی د تیري
(۲۴م ۴۱۳)

مخاطب (مشبه) لیلای (مشبه به) جمال یې (وجه شبه)، متکلم (مشبه)
مجنون (مشبه به) او (په عشق کې تر هر څه تېریدل) یې وجه شبه ده، چې په
دواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د ختاد ملک نافې واړه خجل شي
چې د تا زلفې ښکاره شي معتبرې
(۲۴م ۴۳۷)

د مخاطب زلفې (مشبه) د ختاد ملک نافې (مشبه به) خوشبويي یې (وجه
شبه) ده، مشبه تر مشبه به قوي دی.

د سپرلي گلونه څه دي چې یې ستا یم
تر گلونو چې زېبا ده هغه ته یې
مخاطب (مشبه) د سپرلي گلونه (مشبه به) ښکلا یې (وجه شبه)، مشبه تر
مشبه به قوي دی.

• مقلوبه یا معکوسه تشبیه: دا تشبیه په دوو ډولونو ده:

I - د مشبه او مشبه به د موقعیت د تغیر په بڼه:

په دې ډول تشبېه کې لومړۍ مشبه او مشبه به وټاکل شي بيا په دويمه مسره کې مشبه د مشبه به پر ځای راوړل شي او همدا ډول مشبه به د مشبه ځای ته ولېږدول شي ، شرط به يې دا وي چې (وجه شبه) د دواړو بېله بېله وي:

محبت غلام باد شاه باد شاه غلام کا

خبر واخله له ايازه له محموده

(۲۴ م ۲۰۷)

غلام (مشبه) باد شاه (مشبه به) وجه شبه (لوړه مرتبه) بيا همدا باد شاه (مشبه) او غلام (مشبه به) (وجه شبه) يې (تا بعداري) ده ، چې سره اوښتي او تبديل شوي دي.

د لوهر گلونه ښه دي تر نلگوسې

ولې بيا چېرې لوهر چېرې نلگوسه ؟

(۲۴ م ۲۲۳)

لومړۍ د لوهر گلونه (مشبه) نلگوسې (مشبه به) تشبېه تفضيلي ده ، بيا بېرته نلگوسې د (مشبه) پر ځای او لوهر گلونه د (مشبه به) پر ځای راغلي دي. وجه شبه يې (ښکلا) ده ، چې تفضيلي ښه لري.

په توانگر باندې اطلس لکه شړۍ ده

په نادار باندې شړپه ده ورينمينه

(۲۴ م ۲۷۸)

د توانگر له وجه اطلس له شړۍ سره تشبېه شوی دی ، اطلس (مشبه) شړۍ (مشبه به) کم ارزښت يې (وجه شبه) ده د نادارۍ په وجه بيا شړۍ (مشبه) او اطلس د (مشبه به) ځای نيولی دی او د (ارزښت ډېروالی) يې وجه شبه ده.

په خونبیه کې زاړه لکه زلمي شي

ځوان زلمي تر زاړه لا کاندې ستوه

(۲۴ م ۲۸۴)

لو مړی د خوښۍ په وجه (زور) له ځوان سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې
(مستي) ده او بیا د ستونزو له مخې ځوان له زور سره تشبیه شوی چې وجه شبه یې
(بې حرکت پاتې کېدل) دي.

ستا په غم کې لکه زه یم بل به نه وي
دروغ ژن یم که بل هسې لکه زه وي
(۳۴ م ۳۹۶)

د محبوب د غم له وجه یې په تفضیلي بڼه ځان له بل کس سره تشبیه کړی، بیا
یې د تاکید په خاطر چې زه ستا غم لرم بل کس له ځان سره تشبیه کړی دی.

مړه وده وده ژوندي وي ژوندي مړه وي
د درویش هومره قوت دی د دعا
(۳۴ م ۱۰)

مړه (مشته) ژوندي (مشته به) وجه شبه یې (د الله په بندګۍ کې سکون)
دی، ژوندي (مشته) مړه (مشته به) (د آخرت احساس نه درلودل) یې وجه شبه ده.

II - د وجه شبه د تغییر په بڼه: په دې ډول تشبیه کې د مشبه او مشبه به ځای
بدلون نه مومي بلکې د عادي وجه شبه غرض تضاد وي، یعنې کوم څیز چې له بل
څیز سره تشبیه کېږي د (مشته به) د صفت ضد اړخ به په (مشته) کې لټوو.
د بېلګې په ډول که (سپین) څیز راوړل شي مراد به ځنې (تور) وي. مایې د
خوشحال خان خټک په کلیاتو کې کره بېلګه په لاس رانه وړه نو د بېلګې په ډول
یې د الاندې بیت راوړم:

مېلماڼه دې وږي درومي له درباره
ته زموږ د زمانې سخي حاتم یې
(۷۳ م ۵)

په پورته بیت کې مخاطب (مشته) سخي حاتم (مشته به) دی، د وجه شبه له
مخې حاتم طایي په سخاوت کې د شهرت څښتن و او مخاطب په کنجوسی کې
شهرت ته رسېدلی دی، ځکه میلماڼه یې له دربار څخه وږي درومي، یعنې د مشبه
او مشبه به ترمنځ په (سخاوت او کنجوسی) کې زیاتوالی د وجه شبه تضاد دی.

حاتم طایبی په سخاوت کې شهرت لاره او مخاطب یې په کنجوسی کې
هماغومره لري.

۵- د عدد او شمېر له مخې: په دوو ډولونو (جمع او تسویه)
الف- جمع تشبیه: چې په کلام کې د یوه (مشبه) لپاره تر یوه ډېر (مشبه به)
راغلي وي، په بله وینا په دې تشبیه کې یو شي ته له ګڼو څیزونو سره تشبیه ورکړل
شوې وي، ته به وایې په دې یو شي کې دا ټولې معناوې را جمع شوي دي:

تا و ته د خپلو شونډو قدر ښکاره نه دی

مازده چې عسل دی یا نبات دی یا شکر

(۳۴ م ۶۰)

شونډې (مشبه) عسل، نبات او شکري درېواړه (مشبه به) دي، وجه شبه
یې (خوږوالی) دی.

که سبر که عرعر که صنوبر ستا تر قامته

څه نورې د باغ ونې؟ چې په څېر ستا د بلا بل

(۳۴ م ۱۰۸)

د محبوب قامت (مشبه) سبر، عرعر او صنوبر (مشبه به) دي، دیوه مشبه
لپاره درې مشبه به راغلي دي وجه شبه یې (لوړوالی) دی.

ډار کړم هـ لازم شم چې پرېشانې کړې خبرې

مېنک دي که عنبر دي ستا پرېشان پرېشان کاکل

(۳۴ م ۱۱۰)

د محبوب پرېشان کاکل (مشبه) مېنک او عنبر دواړه (مشبه به) دي. وجه
شبه یې (خوښبویی) ده.

ستا د خولې چینه خنظل ده هم عسل ده

و هـ چاته تویونه د عسل کړه

(۳۴ م ۲۸۱)

د مخاطب خوله (مشبه) خنظل او عسل (مشبه به) دي ، له خنظل سره يې
وجه شبه (تريخوالی) اوله عسل سره يې وجه شبه (خوړوالی) دی.

چې په دا هسې جمال ورځنې زو وې
بوره مور دې بناپيريه وه که حوره
(۳۰۱ م ۳۴)

د مخاطب مور (مشبه) بناپيری، او حوره (مشبه به) دي. وجه شبه يې بنکلا ده.
د دنيا مثال که وگوري عاقله
په حساب لکه اوبه يا لکه باد دی
(۳۲۴ م ۳۴)

دنيا (مشبه) اوبه او باد (مشبه به) دي ، لمنځه تلل او حرکت يې (وجه شبه) ده.
دا بې درد که په ظاهر سړي لیده شي
و خوشحال ته مچ مېرې دي ماشي سپرې
(۴۴۹ م ۳۴)

بې درده (مشبه) مچ، مېرې، ماشي او سپرې (مشبه به) وجه شبه يې (ارزښت نه لرل) دي.
يا به دديا په منگور يا به لرم يې
که دارل کړې يا چيچل يا په چانېش يې
(۲۸۷ م ۳۴)

غایب (مشبه) دد، منگور اولرم (مشبه به) دي ، له دده سره يې وجه شبه
(خیرل) له منگور سره يې وجه شبه (چيچل) او له لرم سره يې وجه شبه نېش لگول
دي. په مجموع کې وجه شبه يې (ضرر رسول) دي.

ب - تسويه: په ژبه کې برابر والي ته وايي، که چرته په کلام کې گڼي (مشبه)
راغلي وي او بيا ددې ټولو لپاره يو (مشبه به) راوړل شي ، په بله وينا چې ډېرو
خيزونو ته يې له يوه خيز سره تشبېه ورکړې وي. ته به وايې دا ټول خيزونه په دا يوې
معنی کې سرا برابر دي.

مېرني سپاره د مخ دي دا دوه توکه

توري وروخي توري سترگي مخ لښکر
(۲۴ م ۵۱)

توري وروخي ، توري سترگي (مشبه) مېرني سپاره (مشبه به) دي ، چې
يو ډول راغلي دي . وجه شبه يې (لمنځه وړل او تر تاثير لاندې راوړل) دي ، دا چې
د دوو مشبه وو لپاره يو مشبه به راغلی دی ، نو ځکه يې تسويه بولي . همدارنگه
مخ (مشبه) او لښکر (مشبه به) چې په دې کې تسويه نشته .

سترگو ته يې وگوره خوشحاله باڼه وروخي
ستا د مرگ لپاره په خو جوړ لري لښکر
(۲۴ م ۶۰)

سترگي ، باڼه او وروخي (مشبه) لښکر (مشبه به) دی چې مفرد راغلی دی .
که يې زلفي که کاکل که يې گيسو دي
همگي مښک تاتار دی هغه کس
(۲۴ م ۸۲)

زلفي ، کاکل او گيسو (مشبه) دي ، د تاتار مښک (مشبه به) دی ، چې يوه
کلمه ده او درې خيزونو ته يې په خوشبويي کې ورسره تشبېه ورکړې ده .
ورتي ورتي او ښکې تل ساړه ساړه آهونه
ستا په درد و غم کې زه همدا لرم سامان
(۲۴ م ۱۶۲)

ورتي او ښکې او ساړه آهونه (مشبه) د درد او غم په وخت سامان (مشبه
به) دی چې يوه کلمه ده ، مقصد ته رسېدل يې وجه شبه ده .
سترگي دي که وروخي که يې زلفي که اوربل دی
خو توري بلادي چې مې زړه پکې قبل دی
(۲۴ م ۳۳۳)

سترگي ، وروخي زلفي او اوربل (مشبه) دي . توري بلاوي (مشبه به) دي ، چې
يوه کلمه ده وجه شبه يې (په غم اخته کېدل) دي .
څلور واړه عنصره چا کران دي ای خوشحاله

چا کر هغه خدمت کا چي صاحب ورته فرمايي
(۳۸۲ م ۳۴)

څلور واړه عنصره (اوبه ، اور ، باد او خاوره) مشبه دي او چا کران (مشبه به) واقع شوي دي ، وجه شبه يې (د امر منل) دي.

يو غفلت بل جهالت درېيم شهوت دی
د خوشحال د ځان بلا دي هم دا درې
(۴۳۷ م ۳۴)

غفلت ، جهالت او شهوت (مشبه) بلا (مشبه به) دی ، (په مصيبت اخته کېدل) يې وجه شبه ده ، يعنې دا درې واړه (غفلت ، جهالت او شهوت) په مصيبت اخته کولو کې د بلا غوندې برابر دي.

۶ - د ماهيت له مخې : د ماهيت له مخې تشبېه په څلور ډولوده:
الف - محسوسه له محسوسې سره : چې د تشبېه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به)
حسي راغلې وي ، يا په بله وينا چې د تشبېه دواړه خواوې د ذات نوم وي:
عاشقان په معشوقو باندې پتنگ دي
له جهان به لار نشي دا د ستور
(۵۳ م ۳۴)

عاشق (مشبه) پتنگ (مشبه به) سوزېدل يې (وجه شبه) ده. عاشق او پتنگ دواړه حسي يا د ذات نومونه دي.

مگر زه سهل غرڅه وم ستا تر پامه
چې زما په مرگ دې هېڅ تکبير ونه کړ
(۷۵ م ۳۴)

متکلم (مشبه) غرڅه (مشبه به) (د ویشتلو پر وخت د وېرې نه لرل) يې وجه شبه ده. متکلم او غرڅه دواړه حسي دي.

ته له ځايه هسې نه وې دا څه حال دی ؟
چې په ما باندې دې زړه دا هسې سنگ کړ

(۳۴ م ۷۸)

د محبوب زړه (مشبه) سنگ (مشبه به) (کلکوالی او رحم نه کول) يې وجه
شبه ده ، زړه او سنگ دواړه د ذات نومونه دي.

چې يې دواړه شونډې کښل کړم پرې محظوظ شم
څوک به هم په مې خوړل نه وي محظوظه

(۳۴ م ۹۲)

شونډې (مشبه) مې (مشبه به) و جه شبه يې (لوړ کیفیت) دی ، شونډې
اومې دواړه محسوس نومونه دي.

ذوالفقار يې اژدها و دوې يې ژبې
چې د دين مخالفان يې وو خوراک

(۳۴ م ۱۰۳)

ذوالفقار (مشبه) اژدها (مشبه به) و جه شبه يې (له منځه وړل) دي.
ذوالفقار او اژدها دواړه محسوس نومونه دي.

واړه عشق دی چې يې سر راته گياړه کړ
گڼه ! زه په ځان مين د سر بنډل څوک

(۳۴ م ۱۰۴)

سر (مشبه) گياړه (مشبه به) ارزښت نلري يې (وجه شبه) ده ، سر او گياړه
دواړه محسوس نومونه دي.

لکه سبب زما په خوله کې
غه شرين ذقن وای تل

(۳۴ م ۱۰۹)

ذقن (مشبه) سبب (مشبه به) خوړوالی يې (وجه شبه) ده. ذقن او سبب
دواړه محسوسي کلمې دي.

چې په خوب شم ستا له خياله سره خواب کړم
چې بيدار شم د مخ سود دې په افتاب کړم

(۳۴ م ۱۲۲)

د محبوب مخ (مشبه) افتاب (مشبه به) وجه شبه يې (نورانيوالی) دی ،
مخ او افتاب دواړه محوسې کلمې دي.

چې ډېر ډېر يې کنبلي مخ ته کتی نشم
دواړه سترگې يې مزي دي ځنې ډار کړم
(۱۳۲ م ۳۴)

دواړه سترگې (مشبه) مزي (مشبه به) (په ښکار پسې تلاش) يې وجه
شبه ده ، سترگې او مزي محوسې کلمې دي.

خلق تشې تسلي کا زه له ځلي
د هلک غوندي د هر سړي په خوله شم
(۱۴۶ م ۳۴)

متکلم (مشبه) هلک (مشبه به) غوليدل يې (وجه شبه) ده . متکلم او
هلک محسوس نومونه دي.

په کاته شم و عالم و ته حيران
چې دنس لپاره څه کا دا سگان
(۱۵۳ م ۳۴)

عالم (مشبه) سگان (مشبه به) او دنس لپاره په مرداره نښتل يې (وجه
شبه) ده ، عالم او سگان دواړه محسوس نومونه دي.

زړه مې لکه گوی دی د مستي په ميدان کې
تل يې هغه ترک وهي د زلفو په چوگان
(۱۶۰ م ۳۴)

زړه او زلفي (مشبه) دي گوی او چوگان (مشبه به) چې ټول محسوس
نومونه دي.

د ښو په ناوکیو دې غلبيل کړ
ښانه مې درته ځان دی لکه و
(۱۸۲ م ۳۴)

بانه او ځان (مشره) ناو کي اونښان (مشره به) ټول محسوس دي.

پيغام راوړي د وصل ، عجب ښه راځي په مهر
هد هد د يار له لوريه نن په ما باد سبا شو

(۱۸۶ م ۳۴)

د سبا باد (مشره) هد هد (مشره به) د پيغام راوړل يې (وجه شبه) ده. باد او
هد هد محسوس دي.

د خپل پله خاورې دې بيه په عنبر کړې
درته چاوې چې په دا بها يې پلوره
(۲۱۰ م ۳۴)

د محبوب د پله خاورې (مشره) عنبر (مشره به) خوشبويي يې (وجه شبه)
ده ، مشره او مشره به د واره محسوس دي.

يو زړه د خوشحال نه دی چې جهان پکې ليده شي
د هر چا زړه مراعت دی صفائي ورلره بويه
(۲۷۲ م ۳۴)

زړه (مشره) مرات (مشره به) (پاکوالی) يې وجه شبه ده. زړه او مرات د واره محسوس دي.

شوندي دې حلوا دي عاشقان د حلوا وړي
ښه په وړيو ځه ، په پلو پته دا حلوا وړه
(۲۹۸ م ۳۴)

شوندي (مشره) حلوا (مشره به) او خوړوالی يې (وجه شبه) ده ، چې مشره
او مشره به د واره محسوس دی.

هېڅ خبره نه وه چې به ماتر خولې ايسته
ستا د خولې تشبېه مې غوټۍ ولې راوسته
(۳۰۳ م ۳۴)

د مخاطب خوله (مشره) غوټۍ (مشره به) ښکلا يې (وجه شبه) ده ، چې
مشره او مشره به د واره محسوس دي.

زړه مې ستا په زلفو بند شو تا کباب کړ

څوک شهباز هم د کباب لپاره نيسي ؟

(۲۴ م ۲۵۲)

د متکلم زړه (مشبه) شهباز (مشبه به) دی ، دواړه محسوس دي .

خومي ستا مړوند د سر سرو پر دی نه شي

سربه هېڅکله کښې نږدم په سرو پر دي

(۲۴ م ۲۵۶)

د مخاطب مړوند (مشبه) سرو پر دی (مشبه به) ، دواړه محسوس دي .

زويه پلار سره کارونه د غليم کا

لونه مورت ته لکه ښې دي تيارې

(۲۴ م ۲۳۸)

زوی (مشبه) غليم (مشبه به) ، لوني (مشبه) ښې (مشبه به) چې دواړه

محسوس دي .

ب - معقوله له معقولي سره : که مشبه او مشبه به دواړه د معنی نومونه وي ، په

سترگو نه ليدل کېږي ، د لمس وړ نه وي ، نو نوموړې تشبېه يې بولي :

که څوک غواړي چې خپل زړه په غم اخته کا

اشنایي ده لاس په لاس فتنه تياره

(۲۴ م ۲۰۹)

اشنایي (مشبه) فتنه (مشبه به) ، (په غم اخته کول) يې وجه شبه ده .

اشنایي او فتنه دواړه د معنی نومونه دي .

د وه قدمه بېلتون هم له ياره مرگ دی

څوک به څو پایي ژوندي له ياره لرې

(۲۴ م ۲۳۴)

بېلتون (مشبه) ، مرگ (مشبه به) (حرکت نه کول) يې وجه شبه ده . بېلتون

او مرگ دواړه د معنی نومونه دي .

د عشق بخره عطایي لکه ایمان ده

مونده نشي په کونښن په ځلي ځلي

(۲۴ م ۴۵۲)

د عشق بخړه (مشره) ايمان (مشره به) د ازل ورکړه يې (وجه شبه) ده.

د عشق بخړه او ايمان دواړه د معنی نومونه دي.

چې د خلکو نېکخواهي لري په زړه کې

مبارک شه بادشاهي لري په زړه کې

(۲۴ م ۴۷۲)

نېکخواهي (مشره) بادشاهي (مشره به) وجه شبه يې (خير رسول) دي.

نېکخواهي او بادشاهي دواړه د معنی نومونه دي.

ج - محسوسه له معقولي سره: که مشبه (حسي) وي او مشبه به (معقول) راغلي

وي يا دا چې مشبه د (ذات) نوم وي او مشبه به د (معنی) نوم راغلي وي.

په سپينوالي د مخ سپين لکه مومنه

په توروالي د طري لکه کافره

(۲۴ م ۲۱۵)

د مخ سپينوالي (مشره) مومن (مشره به) ، سپينوالي ، سپيڅلتيا يې (و

جه شبه) د طري توروالي (مشره) کافره (مشره به) (توروالي) يې وجه شبه ده. د

مخ سپينوالي او د طري توروالي محسوس نومونه دي ، مومنه او کافره د معنی

نومونه دي.

بخت غوندي ناگاهه زما خوار کره سيده شوې

راغله دي په قصد وو ، که دا راغلي بې نمطه

(۲۴ م ۲۲۶)

مخاطب (مشره) بخت (مشره به) په ناڅاپي ډول پېښېدل يې (وجه شبه) ده.

مخاطب محسوس نوم دی ، بخت د معنی نوم دی.

په بلبلو د گل بوی لکه وصال دی

که يې رنگ په سترگو نه وينې نديمه

(۲۳۸ م ۳۴)

د گل بوی (مشبه) محسوس دی. وصال (مشبه به) معقول دی. وجه شبه یې (خوښي) ده.

اشرف سره تر سره نفس اماره دی

په حسد په حماقت کې اواره دی

(۲۵۴ م ۳۴)

اشرف (مشبه) نفس اماره (مشبه به) (په غلطو لارو تلل) یې وجه شبه ده. اشرف د خوشحال خټک مشر زوی دی، چې محسوس دی او نفس اماره معقول نوم دی.

چې په تلل شوي له خوشحاله لکه عمر

که یې ډېره بلا کړه نه درېدلې

(۴۵۳ م ۳۴)

مخاطب (مشبه) عمر (مشبه به) دی، نه پاتې کېدل یې (وجه شبه) ده. مخاطب محسوس او عمر معقول نوم دی.

د - معقوله له محسوسې سره: چې مشبه د معنی نوم (عقلي) وي او مشبه به د ذات نوم (حسي) وي:

چې مشال یې د جمال راته ښکاره کړ

بیا به ما باندې پتنگ کا هغه یار

(۶۵ م ۳۴)

جمال (مشبه) چې معقول نوم دی او مشال (مشبه به) دی چې حسي دی، د دواړو ترمنځ نوراني والی او ښکلا (وجه شبه) ده. په دویمه مسره کې متکلم (مشبه) او پتنگ (مشبه به) دی، چې دواړه محسوس دي.

چې د صبر په آهڼ مې وتړلی

تا د زلفو په حلقه هغه ورمات کړ

(۷۶ م ۳۴)

صبر (مشبه) دی چې معقوله کلمه ده او آهڼ (مشبه به) دی، چې حسي راغلی ده. (بندول او کلکوالی) یې وجه شبه ده.

د ښه یار دیدن د دواړو سترگو نور دی

خدای دې نه کا د هیچا سترگې بې نوره

(۳۴ م ۳۰۲)

د یار دیدن (مشبه) د سترگو نور (مشبه به)، سکون او آرام یې (وجه شبه) ده
(دیدن) د معنی نوم دی او نور د ذات نوم دی.

په دادوه سواره د مخ یعنی ستا سترگې

تا مې درست د پار سایه لښکر مات کړ

(۳۴ م ۷۲)

د محبوب دوه سترگې یې له سوارو سره تشبیه کړي، چې دواړه حسي دي.
خو په دویمه مسره کې پارسایي (مشبه) چې معقول دی او لښکر (مشبه به) چې
محسوسه کلمه ده او وجه شبه یې (ساتل، دفاع کول) دي.

نصیحت د دانا یا نو لکه باد دی

د وگړي خود رایې دي چې کېږي

(۳۴ م ۳۸۳)

نصیحت (مشبه) او باد (مشبه به) دی، په ځای نه پاتې کېدل یې وجه شبه ده
، نصیحت د معنی نوم دی او باد د ذات نوم دی.

چې یې توره د غمزو راته تېره کړه

اوس خوبه شهیدي ده ستا په وړاندې

(۳۴ م ۴۲۸)

غمزه (مشبه)، توره (مشبه به)، وژل او شهیدول یې (وجه شبه) ده. غمزه د
معنی نوم دی او توره د ذات نوم دی.

فهم وکړه چې ضایع در خخه نشي

لکه در بې بهادی دا نفس

(۳۴ م ۸۴)

نفس (مشبه) عقلي دی، همدارنگه در (مشبه به) حسي دی (بې بها) یې
وجه شبه ده.

د همت په بال و پړ سپی الوزي

مرغه پورته الواته کا په وزرو

(۳۴ م ۱۷۱)

همت (مشبه) معقول دی ، بال او پر (مشبه به) محسوس دی ، پرمختگ
یې (وجه شبه) ده .

عارفان د قناعت په گنج توانگر دي
چې یې نه راځي د خلکو مال په سترگو
(۳۴ م ۱۷۹)

قناعت (مشبه) معقول نوم دی ، گنج (مشبه به) دی چې محسوسه کلمه ده
(د خلکو مال ته سترگې نه نیول او مړښت) یې وجه شبه ده .
چې په زړه یې د وحدت ډیوه شوه بله
تجلی به یې له مخه ځي افتاب شو
(۳۴ م ۱۸۹)

وحدت (مشبه) معقول نوم دی ، ډیوه (مشبه به) دی ، چې محسوس راغلی دی .
په نوبت به د هر چا تر ځیگر خبرې
د قضا نېزه و هر چا و ته نېغه
(۳۴ م ۲۲۸)

قضا (مشبه) معقول دی ، نیزه (مشبه به) چې محسوس دی ، له منځه وړل
یې (وجه شبه) ده .

چې دوه ښه خواږه مین سره دلگیر کا
د غمازو وینا څه د سترگو خس ده
(۳۴ م ۲۷۶)

د غمازو وینا (مشبه) معقول ده او د سترگو خس (مشبه به) محسوس دی .

تا چې واغوستې د خیال جامې رنگینې
بله ستا په ډول نشته رنگینه
(۳۴ م ۲۸۸)

(خیال) معقول مشبه دی او (جامې) محسوس مشبه به دی . (کبر او غرور)
یې وجه شبه ده .

غم يې بې حکمته نه دی پیدا کړی
د نامرد د مرد په منځ کې غم محک دی
(۳۲۳ م ۳۲۴)

(غم) معقول مشبه دی او (محک) محسوس مشبه به دی. (کره او ناکره معلومول) يې وجه شبه ده.

چې د فکر مرجوړنا له بحرې وکېښ
راشه گوره د خوشحال کلام گوهر دی
(۳۲۴ م ۳۲۵)

(فکر) معقول مشبه دی (مرجوړنا) محسوس مشبه به دی او (فعالیت او هنر مندي) يې وجه شبه ده. همدارنگه (کلام معقول مشبه دی، (گوهر) محسوس مشبه دی او (ارزښت) يې وجه شبه ده. (کلام) معقول مشبه دی. (گوهر) محسوس مشبه به دی.

عشق یو مست هاتي ولاړ سره بنوريزي
دا په ځان خوني عاشق يې مهاوت دی
(۳۲۸ م ۳۲۹)

(عشق) معقول مشبه دی او (مست هاتي) محسوس مشبه به دی، (سرکښي او په قبضه کې نه راتلل) يې وجه شبه ده. همدارنگه (خوني عاشق) مشبه او (مهاوت) مشبه به دی چې دواړه محسوس دي.

علم څه دی په معنی کې گڼینه دی
کاسه هم ورسره بویه خراجي
(۳۶۳ م ۳۶۴)

(علم) معقول مشبه دی او (گڼینه) محسوس مشبه به دی. وجه شبه يې (گټه رسول) دي.

چې همت د سړي څو قدر يې هو مره
د تمیز په تله هر سړی تاله شي
(۳۷۱ م ۳۷۲)

(تمیز) معقول مشبه دی او (تله) محسوس مشبه به دی، (اندازه کول) يې وجه شبه ده. د وصال د ناوې مهر څه دی غم دی

هغه هم واره يکباره معجل شي

(۲۴ م ۳۸۵)

(وصال او غم) ، معقول مشبه گانې دي (ناوې او مهر) محسوس مشبه به دي ، د وصال او ناوې تر منځ وجه شبه (خوښي) ده ، همدارنگه د غم او مهر تر منځ وجه شبه (تکليف او احتياج) دی .

بيا د عشق درياب راو خوت چلې چلې

عاشقان پکې لاهو شو بلې بلې

(۲۴ م ۴۵۲)

(عشق) معقول مشبه دی ، (درياب) محسوس مشبه به دی ، وجه شبه يې (ډوبېدل او پای نه لرل) دي .

مسلمان به درته څوک وايي خوشحاله

دهوۍ زناړ په غاړه يو تر سا يې

(۲۴ م ۴۵۸)

(هوۍ) معقول مشبه دی . (زناړ) محسوس مشبه به دی ، (گمراهي يا لاره ورکول) يې وجه شبه ده .

۷- د طرفينو د مرکبوالي او بسيطوالي له مخې :

مخکې تر دې چې د دې ډول تشبېه ډولونه له بېلگو سره راوړو د (بسيط او مرکب) مشبه او مشبه به په توپير به يو څه رڼا واچوو :

الف - بسيط مشبه او مشبه به : هغه مشبه او مشبه به ته وايي ، چې يو ذهني انځور و ښيي او تر دې له ډېرو اجزاو و څخه تشکيل شوی نه وي په دوه ډوله دی :

• مجرد بسيط :

مجرد بسيط هغه ذهني انځور ته وايي چې يوازې يوه کلمه وي او په ترکيب کې بله کلمه يا جزو سره نه وي راغلې . (۲۱ م ۱۰۱)

لکه: (د مخ ورته کول له گل سره) چې دلته مخ مشبه او گل مشبه به دی، چې دواړه ځانته ځانته یو ذهني انځور را په گوته کوي.

• مقید بسیط: هغې کلمې ته وایي چې صفت (ستاینوم) مضاف الیه یا د قید په ډول بله کلمه ورسره راغلې وي، لکه: سرې شونډې له سرو یا قوتو سره ورته کول چې د شونډو او یا قوتو لپاره (سوروالی) د صفت په بڼه راغلی دی. د مخ خال له بورا سره ورته کول، چې مخ (مضاف الیه) دی او خال ورته مضاف شوی دی (مشبه) دی چې د مقید بسیط په بڼه راغلی دی او بورا مشبه به دی. ب- مرکب مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته ویل کېږي، چې د څو ذهني انځورنو له یو ځای والي څخه منځته راغلی وي، په بله وینا هغه جوړښت چې په تخیل کې له څو ذهني انځورو یعنې د کلمو له ترکیب څخه رامنځته شوی وي. (۲۱ م ۱۰۲)

هر دم چې ډېره ځله اضطراب شي ستا دیدن ته
په تېري باندې تل وي د اوبو مینه غالبه
(۳۴ م ۱۹۱)

پورته مشبه له یوه مرکب جوړښت څخه تشکیل شوی، هره گړۍ په ډېر حرکت (خوځېد اکول د محبوب دیدن ته) او مشبه به پر تېري د اوبو مینه غالبېدل هم په مرکب ډول راغلي دي.

اوس د مجردې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلگې راوړو او د مقیدې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلگې به تر جلا سرلیک لاندې په ځانگړي ډول راوړل شي. یادونه: د دري ژبې او ځینو نورو ژبو کتابونو کې د بسیط لپاره د ترکیب په وړاندې مفرد لیکل شوي، چې په پښتو ژبه کې مفرد اصطلاح ته د بسیط اصطلاح راوړو.

الف - بسیطه له بسیطې سره: هغه تشبیه ده، چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې مجردې بسیطې کلمې وي:

تر سنبلو یې بڼې زلفې

تر گلونو یې رخسار ښه
لکه دره سې غاښونه
لا تر درو سپین هموار ښه
(۲۶۴ م ۲۶۴)

(زلفې ، رخسار ، غاښونه) مشبه دي ، چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي (سنبل ، گلونه او در) مشبه به دي چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي .
رقیبان دې لکه سپي دي په کوڅه کې
چې انگرې دې پاکیزه شي واړه چغ کړه
(۲۶۴ م ۲۶۵)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپی) مجرد بسیط مشبه به دی (چتلي او مرداري پیدا کول) یې وجه شبه ده .
که زما په مرگ دې زړه دی تیغ راواخله
د قصاب غوندې مې بند په بند جدا کړه
(۲۶۴ م ۲۷۸)

دې (مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی او (قصاب) مجرد بسیط مشبه به دی ، (بند په بند پرېکول) یې وجه شبه ده .

غر به هم لکه وینسته هسې نری کا
که غمونه د خوشحال کېږدي په کوه
(۲۶۴ م ۲۸۴)

(غر) مجرد بسیط مشبه دی او (وینسته) مجرد بسیط مشبه به دی ، (نری کېدل) یې وجه شبه ده .

چې په خلکو کې دوزخ دوزخ یادېږي
بل دوزخ په جهان نشته جدایي ده
(۲۶۴ م ۲۹۱)

(جدایی) مجرد بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(تکلیف او کړ او) یې وجه شبه ده.

بنکلي ډېرو ماته یار کړې
تل د گلو انتخاب شته
(۲۹۴ م ۳۴)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (گل) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(بنکلا) یې وجه شبه ده.

د اولاد په کار خبر شوم
اولاد واره لږم مار دی
(۳۰۹ م ۳۴)

(اولاد) مجرد بسیط مشبه دی او (لږم ، مار) مجرد بسیط مشبه به دي.
(تکلیف او غم) یې وجه شبه ده.

چې هومره بڼه مخونه په دا خاورو کې په گور دي
چې دوی لره وروم گورو ماوته ارم دی
(۳۱۵ م ۳۴)

(گور) مجرد بسیط مشبه دی او (ارم) مجرد بسیط مشبه به دی. (سکون او
ارام) یې وجه شبه ده.

نه مچ یم نه کارغه یم چې په گرو مرو گرځم
یا بازیم یا شاهین یم په خپل بنکار مې زړه خورم دی
(۳۱۶ م ۳۴)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (مچ ، کارغه ، باز او شاهین) مجرد
بسیط مشبه به دي.

رقیبان دې لکه سپي په کوڅه غاږي
هم ترې خیرې جامې درومم هم خوړلی

(۳۴ م ۳۳۱)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپی) مجرد بسیط مشبه به دی. (زیان
رسلو) یې وجه شبه ده.

عشق لکه پاچا دی زه په مثل د چا کریم
چا کر چې د صاحب په حکم نه وي نا معقول دی
(۳۴ م ۳۴۳)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (پاچا) مجرد بسیط مشبه به دی،
همدارنگه (متکلم زه) مجرد بسیط مشبه دی او (چا کر) مجرد بسیط مشبه به دی.

پښتانه لکه مگس ورباندې گرځي
ورته ایښی د مغل د حلوا تال دی
(۳۴ م ۳۴۷)

(پښتانه) مجرد بسیط مشبه دی او (مگس) مجرد بسیط مشبه به دی.

غارې غرونه خبردار دي چې مجنون یم
که جهان په دا خبر دی چې لیلا یې
(۳۴ م ۴۸۱)

(متکلم او مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی (مجنون او لیلا) مجرد بسیط
مشبه به راغلي دي.

ته هم خور سره مه شه
که څوک خرشي په خری
(۳۴ م ۴۹۳)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (خر) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب- مرکبه له مرکبې سره: چې مشبه او مشبه به دواړه په مرکبه بڼه راوړل شوي وي:

زما اوښکې د گوگل په ځوښ پیدا شي
لکه اور چې له کبابه نم اخراج کا
(۳۴ م ۲)

(لومړۍ مسره) مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی ، (لکه)
د تشبیه توری دی .

عشق تر ځوانه نه زور لا کاندې نسکور
په پخه ونه لږېږي اور
(۲۴ م ۶۳)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی .

زما زړه یې په حلقه د زلفو یو وړ
لکه لوی ماهي په شصت د ماهي گیر
د شکرو په دکان ماهي بچه دی
که تور خال دی ستا په شونډو جای گیر
(۲۴ م ۶۶)

د هر بیت لومړۍ مسرې مرکب مشبه راغلې دي او دویمې مسرې یې مرکب
مشبه به راغلې دي .

غافلان له دې دنیا سره کالو بې
لکه پېغله جن بازي کا په لوڅکو
(۲۴ م ۱۷۸)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی . (ځان غولول او
بې خبري) یې وجه شبه ده .

تا چې زلفې پېچا پېچ سره ولول کړې
په گلونو کې یو تور منگور خفته شو
(۲۴ م ۱۸۰)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویم مسره مرکب مشبه به دی .

لکه څوک چې له تېرو تورو وېرېږي
هسې ډار کوم زه هم ستا له عتابه
(۲۴ م ۱۹۳)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به راغلې دی .

لکه روح چې له قالبه نه واته کا
په دا شان مې جدایي کېږي بې یاره
(۲۴م ۲۰۹)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په لا سو در کړ تا خراب کړ
هلک څه زده د زیبا توتا ساتنه
(۲۴م ۲۴۵)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به راغلی دي.

په معنی کلیه روپی ده مخ یې تور شه
هر سړی چې په یاری کې په زړه غل وي
(۲۴م ۳۱۴)

دویمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

د ناکس له تربیت سره څه کاری
د سنگېر له زراعت سره څه کاردی
(۲۴م ۳۲۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

چې دیدن د مین وکړمه تا زه شم
لکه کښت چې په باران سره او به شي
(۲۴م ۳۵۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خپل یار د جدایۍ هسې کاردی
لکه ساه چې له وجوده په واته شي
(۲۴م ۳۵۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

بېلتانه زما په قصد چاره تېره کړه
 د قصاب د لسوزي نشي په ورغومي
 (۲۴ م ۳۶۶)
 لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خوشحال خاطر يې هسې ځنې يو وړ تور و سترگو
 لکه صيد د شاهينو تر مېنو کو تر منگول شي
 (۲۴ م ۳۷۰)
 لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
 چې وربل دې په سپين مخ اشفته کېږي
 په ماښام کې رڼا ورځ نهفته کېږي
 (۲۴ م ۳۷۳)
 لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
 يو گلزار په يوه درنگ کې شگفته شي
 چې يې زلفې په بار خوباندې ولول شي
 (۲۴ م ۳۸۵)
 دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
 لکه بـځن چې حلوا خوري
 عاشق سپينه خوله د شا خوري
 (۲۴ م ۴۰۹)
 دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
 خوله يې پټه خوره خوشحاله
 باز د ښکار غوښې په غلا خوري
 (۲۴ م ۴۰۹)
 لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
 ستا په زلفو کې مې خوار خاطر ښاد نه شو

د مومن په کفرستان کې څه حرمت وي

(۲۴ م ۴۲۰)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

درسته شپه هسې بيداريم

لکه لنگه زويه ژغوري

(۲۴ م ۴۲۵)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

دا څه بار خونه دي نه پرېشانې تورې زلفې

پروتې دي په گلو د سنبلو پانې تاندې

(۲۴ م ۴۲۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د بنو ناوک يې بنوی درومي ترزړونو

د ترکانو غشي بنوی درومي ترزغرو

(۲۴ م ۴۳۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په زلفو بند شو پرې خوشحال شوم

لېونۍ ترلۍ بڼه دی په زنځير کې

(۲۴ م ۴۸۸)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

ج- بسيط له مرکبې سره: چې په يوه تشبېه کې (مشبه) بسيطه کلمه وي او (مشبه

به) په مرکب شکل راغلی وي:

لکه گل شگفته روی تازه په باغ کې

همــــپشه د بنو بلبلو پرې بلغاک

(۱۰۵ م ۳۴)

چون دا غزل د مرد په ستاينه کې ويل شوې ده نو دلته هم (مرد) مجرد بسيط
مشبه او هغه گل چې تر او تازه وي او تل د بلبلو شوريې پر سروي، مرکب مشبه به دی.

د وروستي سپرلي نرگس دی

د خوشحال قدر لرئ

(۴۹۳ م ۳۴)

(خوشحال) مجرد بسيط مشبه دی او (د وروستي سپرلي نرگس دی) مرکب

مشبه به دی.

دنیا لکه حلوا ده ښه شرينه مزه ناکه

حريص يې لکه مچ دی باندې غورځي نه مريږي.

(۳۶۲ م ۳۴)

(دنیا) مجرد بسيط مشبه دی او (ښه شرينه مزه ناکه حلوا ده) مرکب مشبه به دی.

(حريص) مجرد بسيط مشبه دی او (د مچ غوندي غورځېدل او نه مريږدل) مرکب

مشبه به دی.

د - مرکبه له بسيطي سره: چې مشبه په ترکيبي ښه راغلی وي او مشبه به بسيطه

کلمه وي:

قند و گل سره دا هومره لذت نه کا

چې خوله ورکا له زورل سره امېزه

(۲۱۹ م ۳۴)

(له زورلو سره امېزه خوله ورکول) مرکب مشبه دی او (قند او گل) مجرد

بسيط مشبه به دي.

په خدمت کې تر صباحه لکه شمع

په يوه قدم ولاړې جانگدازې

(۴۴۸ م ۳۴)

(هغه محبوبې چې په يوه پښه تر صباحه ولاړې وي) مرکب مشبه دی او

(شمع) مجرد بسيط مشبه به دی.

د بنو خو کې يې نېغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کا لکه بازې
(۲۴ م ۴۴۸)

(په تېره تېره کتو يې د بنو خو کې نېغې تر زړونو تلل) مرکب مشبه دی او
(بازې) مجرد بسیط مشبه به دی.

۸- د طرفینو د قید له مخې:

الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره: چې له مشبه سره صفت، مضاف او یاد
قید کلمه راغلې وي او مشبه به بسیط راغلی وي.

دا رنگینې معنی چېرې دي خوشحاله
چې را درومي لکه گل په بیاض ستا
(۲۴ م ۵)

(رنگینې معنی) مقید بسیط مشبه دی او (گل) مجرد بسیط مشبه به دی.
(بنکلا او لوړ کیفیت) يې وجه شبه ده.

که د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به يې اسانه لکه شپول کا
(۲۴ م ۱۳)

(داوسپنو کلا) مقید بسیط مشبه دی او (شپول) مجرد بسیط مشبه به دی.

له جاهل سره گلگشت لکه دوزخ دی
له دانا سره راضي یم که مې بند کا
(۲۴ م ۲۵)

(له جاهل سره گلگشت) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی.

تورې تورې زلفې کبود خال لکه کوتره
راشه که يې گورې پرې بندې یو څه شهباز دی
(۲۴ م ۳۱۳)

(شین خال) مقید بسیط مشبه دی او (کوتره) مجرد بسیط مشبه به دی.

خپلې او بنکې مې دریاب شوې

پکې نه موم کنار

(۲۴ م ۶۷)

(خپلې اوښکې) مقید بسیط مشبه دی او (دریاب) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خوشحال د زړه خوښي نشي بې سراه

خپل وطن یې په هر چا باندې کشمیر کړ

(۲۴ م ۷۵)

(خپل وطن) مقید بسیط مشبه دی او (کشمیر) مجرد بسیط مشبه به دی.

غرگناه راته د خس غوندې ښکارېږي

چې په مهر کرم رایشم بخښل کړم

(۲۴ م ۱۲۷)

(غرگناه) مقید بسیط مشبه دی او (خس) مجرد بسیط مشبه به دی.

بخت دی که طالع دي که داخپله فقیري ده

خدای مې چې شپږه برابره د اطلس کړه

(۲۴ م ۲۶۸)

(شپږ مې) مقید بسیط مشبه دی او اطلس مجرد بسیط مشبه دی.

د بې دردو یاري ما غنم گټله

چې مې وکتله سر تر پایه جو وه

(۲۴ م ۲۸۶)

(د بې دردو یاري) مقید بسیط مشبه دی او (غنم او اوربشې) مجرد بسیط مشبه دی.

چې بندي د یار د زلفو په کمند دی

بهانه یې د خلاصیه دغه بند دی

(۲۴ م ۳۱۷)

(دیار زلفې) مقید بسیط مشبه دی او (کمند) مجرد بسیط مشبه به دی.

ناقابل فرزند دوزخ غوندې پیدا شي

ښه قابل د پلار په خونه کې ارم دی

ښه فرزند د پلار په خونه کې خراغ دی

بد فرزند د پلار په خونه کې تورتم دی

(۳۴م ۳۴۷)

(نا قابل فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(بنه قابل) مقید بسیط مشبه دی او ارم مجرد بسیط مشبه به دی .
(بنه فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (خراغ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
همدارنگه (بد فرزند) مقید مشبه دی او (تورتم) مجرد بسیط مشبه به دی .

چې سیلاب زما د اوښکور را روان شي
عمار ت زما د صبر نړوي
(۳۴م ۴۱۴)

(زما د اوښکو) مقید بسیط مشبه دی او (سیلاب) مجرد بسیط مشبه به دی .
همدارنگه (زما د صبر) مقید بسیط مشبه دی او (عمار ت) مجرد بسیط
مشبه به دی .

عاشقان چې تر سر تېر شي هاله کښل کا
د دل برو پستې خولې لکه بخملې
(۳۴م ۴۵۴)

(پستې خولې) مقید بسیط مشبه دی او (بخملې) مجرد بسیط مشبه به دی .

ب- بسیط له مقیدې بسیطې سره: په دې ډول تشبیه کې مشبه یوازې بسیطه
کلمه وي او مشبه به پکې په صفت ، مضاف او یا د قید په توري مقید شوی وي:

که جهان شي تېره توره
ستا په مرگ شي خلک خبر
(۳۴م ۵۲)

(جهان) مجرد بسیط مشبه دی او (تېره توره) مقید بسیط مشبه به دی .

دولت څه دی ؟ په مثال ښایسته ناوې
د نامرد کره یې عمروي په اور

(۳۴ م ۵۸)

(دولت) مجرد بسیط مشبه دی او (بنایسته ناوې) مقید بسیط مشبه به دی.

حاسد مې لکه کانی د صحرا په هېڅ حساب دی
په قدر په قیمت کې یا یاقوت یم یا الماس
(۳۴ م ۸۹)

(حاسد) مجرد بسیط مشبه دی او (د صحرا کانی) مقید بسیط مشبه به دی.
(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (یاقوت او الماس) هم مجرد بسیط مشبه به دي.

په هر لور مې غورځوي په سر لگېږم
زمانې کړم لکه سنگ د منجنیق
(۳۴ م ۱۰۱)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (د منجنیق سنگ) مقید بسیط مشبه به
راغلی دی.

دا دنیا خار بنېتي بزه ده په ساتل یې څه مزه ده
شپون یې وشرې بزونه چې یې پوه شي له خار بنېته
(۳۴ م ۱۹۷)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (خار بنېتي بزه) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

ماوې عشق خو یو بڼه څیز دی خبر نه وم
چې دی لا تر مست هاتي نه خونخواره دی
(۳۴ م ۲۴۹)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

دنیا د مست هاتي په خوی خصلت ده که یې گوري
چې یو مهاوت و مړ بل یې شاته تیارېږي
(۳۴ م ۲۸۸)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

ج- مقیده بسیطه له مقیدې بسیطې سره: که په یوه تشبیه کې له مشبه او مشبه به دواړو سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي، نو موږې تشبیه بلل کېږي.

توربانې یې تور توبري په زړه خر خپري
که راپورته محبوبا سترگې شهلا کا
(۲۴م ۷)

(توربانې) مقید بسیطه مشبه دی او (تورتوبري) مقید بسیطه مشبه به دی.

بد عمل لېونی سپی دی
چې حملې په خپل کنډک کا
(۲۴م ۱۴)

(بد عمل) مقید بسیط مشبه دی او (لېونی سپی) مقید بسیط مشبه به دی.

دوې دې تورې سترگې لکه دوې تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(۲۴م ۱۷)

(دوې دې تورې سترگې) مقید بسیط مشبه دی او (دوې تورې بلا) مقید بسیط مشبه به دی، (دوې دې تورې وروځې) مقید بسیط مشبه دی او (دوې تورې تر ملا) مقید بسیط مشبه به دی.

د شوم سړي له کوره که اوبه وي د حیات
په ماباندې لگېږي لکه زهر د ممات
(۲۴م ۳۹)

(د حیات اوبه) مقید بسیط مشبه دی او (د ممات زهر) مقید بسیط مشبه به دی.

طبع د خوشحال ده لکه ښه باغبان په باغ کې
گل د هر چا ور کا چې یې زړه وي علی الفور
(۲۴م ۴۹)

(د خوشحال طبع) مقید بسیط مشبه دی او (په باغ کې ښه باغبان) مقید بسیط مشبه به دی.

هنر مند سړی په هر دیار عزیزوي
په هر ځای قدر و قیمت لري سره زر
(۶۹ م ۳۴)

(هنر مند سړی) مقید بسیط مشبه دی او (سره زر) مقید بسیط مشبه به دی.

عشق یې د زلفینو لکه زهر د مارونو
ښوري په ځیگر کې دواړه لب یې دي تریاق
(۱۰۱ م ۳۴)

(د زلفینو عشق) مقید بسیط مشبه دی او (د مارونو زهر) مقید بسیط مشبه به دی.

(دواړه لب) مقید بسیط مشبه دی او (تریاق) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خوشحال شعر حلوا ده د شکرو
ستا په دا حلوا څه کار غول خوره خره
(۲۱۲ م ۳۴)

(د خوشحال شعر) مقید بسیط مشبه دی او (د شکرو حلوا) مقید بسیط مشبه به دی.

په دویمه مسره کې بیا (ستا) مجرد بسیط مشبه دی او (غول خور خر) مقید
بسیط مشبه به دی.

د گلونو پانې بویه چې کمیښ شي د ملوکې
د ورینمو د کمیښه یې نازک بدن ملول دی
(۳۴۴ م ۳۴)

(د ملوکې کمیښ) مقید بسیط مشبه دی او (د گلونو پانې) مقید بسیط مشبه به دی.

دواړه شونډې دې خوږې شکر پارې دي
د گلابو گل دې دواړه رخسارې دي
(۳۸۰ م ۳۴)

(دواړه شونډې) مقید بسیط مشبه دی او (خوږې شکر پارې) مقید بسیط

مشبه به دی. (د گلابو گل) مقید بسیط مشبه به دی او (دواړه رخسارې) مقید
بسیط مشبه دی.

خپل ځان و ته یې وایي خوشحال دا خوږې خبرې
حلوا ده د نباتو که تر خوله دې دا حلوا شي

(۳۴م ۳۸۷)

(خوږې خبرې) مقيد بسيط مشبه دی او (د نباتو حلوا) مقيد بسيط مشبه به دی.

تورې سترگې ستا دې ای زېبا نگارې مستې

تور نرگس شهلا دي ای زېبا نگارې مستې

(۳۴م ۴۲۶)

(تورې سترگې) مقيد بسيط مشبه دی او (تور نرگس شهلا) مقيد بسيط

مشبه به دی.

د - مقیده بسیطه له مرکبې سره: چې له مشبه سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي او مشبه به ترکیبي بڼه ولري.

د خوشحال درندی حال هسې ښکاره شو

لکه بانگ چې موذن په مناره کا

(۳۴م ۱۹)

(د خوشحال رندي) مقيد بسيط مشبه دی او (په مناره د موذن بانگ ويل)

مرکب مشبه به دی.

ستا له تورو شهلا سترگو يې سيالي کړه

نرگس ځکه کېښود سرد دار په چوب

(۳۴م ۳۶)

(تورې شهلا سترگې) مقيد بسيط مشبه دی او (دار پر سرد نرگس سر

ايښودل) مرکب مشبه به دی.

د خوشحال په زړه يې هسې چارې وکړې

لکه باز چې زرکه يوسي په منگولو

(۳۴م ۱۶۹)

(د خوشحال زړه) مقيد بسيط مشبه دی او (د باز په منگولو کې د زرکې

وړل) مرکب مشبه به دی.

و عاشق ته نصيحت په مثال څه دی

لکه اور په پوکولو تازه کېږي

(۳۴ م ۳۸۱)

(عاشق ته نصيحت) مقيد بسيط مشبه دی او (د اور په پوکولو تازه کول)
مرکب مشبه به دی.

په بل ځای مې پېرزونه يې د يار غمه
ته زما د زړه د مات کودي ريحان يې
(۳۴ م ۴۶۴)

(ديار غم) مقيد بسيط مشبه دی او (د زړه د مات کودي ريحان) مرکب
مشبه به دی.

هـ- مرکبه له مقيدې بسيطې سره: چې مشبه مرکب راغلی وي او له مشبه به سره
صفت، مضاف يا د قيد کلمه راغلي وي:

مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه
که يې گوري لکه گل د پېغمبر
(۳۴ م ۵۱)

(مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه) مرکب مشبه دی او (گل د پېغمبر)
مقيد بسيط مشبه به دی.

سپين نمرې اغوستي په پنبو سرې کونې نو خطه
څه رنگه رادورمي لکه تکه سپينه بته
(۳۴ م ۲۲۵)

(سپين نمرې اغوستي په پنبو سرې کونې نو خطه او د هغې راتلل) مرکب
مشبه دی او (تکه سپينه بته) مقيد بسيط مشبه به دی.

چې د زفلو نافې تل، تل څنډوې د باد و مخ ته
خوشحال خود په تا پوهېږي چې هوسيه د ختايې
(۳۴ م ۴۷۶)

(د زلفو نافي د باد و مخ ته تل خنډ وهل) مرکب مشبه دی او (د ختا هوسی) مقید بسیط مشبه به دی.

دایو ستوری د اسمان دی که ټیکه ده
چسې یې ایښې په جبین هسې لرې
(۲۴م ۴۸۸)

(په جبین باندې د ټیکې ایښودل) مرکب مشبه دی او (د اسمان ستوري) مقید بسیط مشبه به دی.

۹- د قوت او ضعف له مخې: د قوت او ضعف له مخې تشبیه په دریو ډولونو ده:
الف- اعلی تشبیه: دا ډول تشبیه چې خبره د قوت او ښکلا تر وروستي بریده رسوي په دوو ډولونو ده:

- بلیغه تشبیه: هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه خواوې مشبه او مشبه به پکې راوړل شوي وي، خو وجه شبه او د تشبیه توري پکې نه وي راغلي. (۲۶م ۴۹)
دې ډول تشبیه ته ځکه بلیغه وایي چې لوستونکی د مشبه او مشبه به ترمنځ بې له دې چې وجه شبه او توري راوړي. پخپل فکري ځواک وجه شبه پیدا کوي او په دې سره په تشبیه کې قوت لا پسې زیاتېږي او د مشبه به غوره والی پر مشبه د یو تناسب له مخې کېږي. که چرته وجه شبه راوړل شي مشبه به یو ځانگړي صفت پورې تړي او که چرته توري ورسره راوړل شي نو د مشبه او مشبه به اړیکه لا را څرگنده شي، چې بیا دې تشبیه ته ضعیفه وایي.

سترگو ته یې وگوره څه خنې توري زلفې
خرپه سنبل زار کې دوه هوسیه دختن کا
(۲۴م ۱۱)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به راغلی دی. وجه شبه د تورو څڼو او زلفو په منځ کې سترگو ته له کتلو څخه داسې یو کیفیت دی لکه دوه هوسۍ چې دختن په سنبل زار کې څرکوي، چې ډېر فکر او

سوچ غواړي او په هغه کیفیت ځان پوه کړي .
 که ځان غواړي خوشحاله له چشمانو یې حذر کړه
 خپل ځان وژني تمخړی چې شاهین سره پیوند کا
 (۱۷م ۳۴)

(ځان) مجرد بسیط مشبه دی او (تمخړی) مجرد بسیط مشبه به دی ،
 همدارنگه وجه شبه د دواړو ترمنځ کمزوري ده ، (چشمان) مشبه او شاهین
 مشبه به دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ (طاق ، زور او ښکار دی) چې غور او
 فکر غواړي .

د غمزې په تبغ مې وژنه صرفه مه کړه
 څوک به نه غواړي له تانه سازما
 (۲۱م ۳۴)

(غمزه) مشبه او (تبغ) مشبه به ، (درد او غم رسول) وجه شبه ده ، چې غور
 غواړي .

دا چیستان دیارد شونډو راته حل شو
 اوربده شویو ځای نقل هم شراب
 (۳۴م ۳۴)

(شونډې) مشبه او (شراب) مشبه به (لوړ کیفیت) وجه شبه ده ، همدا شان
 نقل (مشبه به) او غاښونه (مشبه) دي ، چې دلته غاښونه نه دي راغلي نو د
 شونډو په قرینه غاښونه ترې مراد پېږي چې استعاره ده .

• مضمرة یا ضمني تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده ، چې پر وجه شبه او تورو سربېره
 چې نه راوړل کېږي ، د تشبیه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) داسې څرگند
 او ښکاره نه وي ، یوازې کولای شو ، چې د معنی د قرینې له مخې د دواړو
 خواوو په تشخیص او ټاکلو بریالی شو . (۲۶م ۵۰)

د ناکس له اشنایۍ توبه توبه

د شونتۍ له روڼایۍ توبه توبه

(۲۸۰م ۳۴)

لومړۍ مسره (مښه) ده او دويمه مسرۍ (مښه به) ده ، وجه شبه يې (خير
نه رسېدل) دي.

نامرد مل د چا مل مه شه
سرپه بد نايي کل مشه
(۲۹۸ م ۲۴)

لومړۍ مسره (مښه) ده او دويمه مسره مښه به ده. دلته هم (د گټې پر خای
تاوان رسول) وجه شبه ده.

لاس يې مه پرېږده له لاسه خوله يې واخله
پريوتلی په ياغي راجا قلنگ دی
(۳۱۰ م ۲۴)

(محبوب) مښه (ياغي راجا) مښه دی ، (په زور څه لاسته راوړل) يې وجه شبه

ده.

که نيولې زر که باز پرېږدي له چنگه
زه به هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه
(۲۳۰ م ۲۴)

لومړۍ مسره مښه ده او دويمه مسره مښه به ده (هدف له لاسه نه ورکول) يې
وجه شبه ده.

همېشه به دې داهسې ښايست نه وي
د گلشن گلونه نه وي تر کالونه
(۲۴۱ م ۲۴)

لومړۍ مسره مښه او دويمه مښه به ده. (نه پايښت يا نه تلپاتې والی په دنيا
کې) يې وجه شبه ده.

چې پلو له مخه واخلي زه دعا کړم
هر چا زده چې دعا ښه ده د سحر
(۵۱ م ۲۴)

(مخ) مښه او (سحر) مښه به دی ، (خير رسېدل او خوشحالي) يې وجه شبه ده.

هر عمل چې سړی کا مضمرب به نشي

درته چاوي چې لوگی مه کړه اوربل کړه
(۲۴م ۲۸۱)

لومړۍ مسره مشبه او دویمه مسره مشبه به ده ، (دراز پټ نه پاتې کېدل) یې
وجه شبه ده .

ب- منځنۍ تشبیه: هغه تشبیه ده چې پر مشبه او مشبه به سربېره یوازې د تشبیه
توري یا وجه شبه پکې راغلې وي (۲۶م ۵۱)
• هغه چې یوازې وجه شبه پکې راغلې وي:

تندرهم زماله ذاته نه پیدا دی
په سپین زړه که د باران سپینې اوبه يم
(۲۴م ۱۲۵)

د (شاعر زړه) مشبه او (د باران اوبه) مشبه به دی. سپینوالی د دواړو تر
منځ (وجه شبه) ده .

دلله غوندي داغدار په جهان راغلم
همدا داغ به له جهان د صنم وړم
(۲۴م ۱۲۵)

(شاعر) مشبه او (لاله) مشبه به دی ، (داغ لرل) د دواړو ترمنځ وجه شبه ده .

حاسدان مې په مثال لکه کلاب دي
حیف نه دی چې به جور د کلاب کبښم
(۲۴م ۱۴۳)

(حاسدان) مشبه او (کلاب) مشبه به دی ، (خوړ) یې وجه شبه ده .

• هغه چې د تشبیه توري پکې راغلې وي او وجه شبه پکې نه وي راغلي:

د دنیا مینه په مثل د خارښت ده
هیڅوک نه وینم خالي له دې خارښته
(۲۴م ۱۹۷)

(د دنیا مینه) مشبه او (خارښت) مشبه به دی ، (مثل) د تشبیه توري دی .

خای د چپ اوراست چې د کافور د پاسه نه دی
تسه یې څه سیالي له تورو زلفو کړې عنبره !
(۲۴م ۲۱۷)

(توري زلفې) مشبه او (عنبر) مشبه به دی. (سیالي) یې د تشبیه توری دی.
چې هر لوري و ته د روم په غم اوړم
ته به وایې غم یکلخته بنکار زما دی
(۲۴م ۲۲۱)

(غم) مشبه او (بنکار) مشبه به دی ، (ته به وایې) د تشبیه توری دی.
ج- ادنی تشبیه: هغه تشبیه ده ، چې پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه او د تشبیه
توري پکې راغلي وي ، یعنې د تشبیه څلور واړه رکنونه پکې په څرگند ډول راوړل
شوي وي. (۲۶م ۵۱)

هم مهره لري هم زهر
بنه مردان په شان د مار
(۲۴م ۶۷)

(مردان) مشبه او (مار) مشبه به دی ، (لکه) یې د تشبیه توری دی ،
همدارنگه (مهره او زهر درلودل) د تشبیه وجه ده.

هم د اوښ غوندي هلک سره په لار ځم
چې په بده لار مې بیایي مل یې نه یم
(۲۴م ۱۲۶)

(متکلم) مشبه (اوښ) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (هلک سره په
لار تلل) یې وجه شبه ده.

په کوم لوري پسې ځم چېرته یې غواړم
د کیمیا غوندي نایاب شول دانایان
(۲۴م ۱۵۳)

(دانایان) مشبه (کیمیا) مشبه به (غوندي) د تشبیه توری او (نایاب) یې وجه شبه ده.

بیا د مار غوندي راضي له خپله بخته
چې د غم له پوسته و و تم یکلخته

(۱۹۵ م ۳۴)

(متکلم) مشبه (مار) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (پوستکی
اچول) یې وجه شبه ده.

ته لا اوس لکه غونچه په غورېدو یې
د بنایست خبرې لارې په جهان ستا
(۳۴ م ۳۲)

(مخاطب) مشبه (غونچه) مشبه به (لکه) د تشبیه توری او (بنایست) یې وجه شبه ده.
ته په دا حسن د گل غوندي زبیا یې
که زو ولي یې له خپله پلاره موره
(۳۴ م ۲۱۰)

(مخاطب) مشبه ، (گل) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (زبیا) یې
وجه شبه ده.

لکه گوی هسې په حکم د چوگان یم
درست وجود پرهار پرهار یم له چوگانه
(۳۴ م ۲۵۳)

(متکلم) مشبه ، (گوی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (پرهار پرهار
وجود) یې وجه شبه ده.

مخ یې کله د یوسف غوندي زبیا دی
د یوسف تر مخ یې زیاته زبیا یې ده
(۳۴ م ۲۹۰)

(د غایب مخ) مشبه ، (دیوسف (ع) مخ) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه
توری او (زبیا یې) یې وجه شبه ده.

ابا سیند و ته نظر کړه و درېږه
ستا د عمر د اوبو غوندي چل چل دی
(۳۴ م ۳۱۴)

(عمر) مشبه ، (اوبه) مشبه به ، (غوندي) تشبیه توری او (چل چل یعنی تلل تلل او تېرېدل) یې وجه شبه ده .

کـــه هر څو له زبیا مخه خاطر نیسم
زړه مې بیا په اضطراب لکه سیماب شي
(۲۴م ۴۰۳)

(زړه) مشبه ، (سیماب) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (اضطراب) یې وجه شبه ده .

که مې لاس لکه دریاب له درو تش وي
ولې سترگې مې دریاب غوندي دي سپرې
(۲۴م ۴۲۲)

(د متکلم لاس) مشبه ، دریاب مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (له درو تشوالی) یې وجه شبه ده .

(د متکلم سترگې) مشبه ، (دریاب) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (سپرې یا مړنې) یې وجه شبه ده .

۱۰ - د حقیقت له مخې : په دریو ډولونه (حقيقي ، وهمي او خیالي)
الف - حقيقي تشبیه : دا هغه ډول تشبیه ده ، چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې په حقيقي ډول په طبیعت کې موجود وي .

زه چې ستا د وره په تورو خاورو پروت یم
راتـــه خـــس دي د بخملو نهالۍ
(۲۴م ۴۸۹)

(د بخملو نهالۍ) مشبه ، (خس) مشبه به ، (د ارزښت کموالی) وجه شبه ده .
د تشبیه توری نه لري ، د بخملو نهالۍ او خس دواړه په حقيقي بڼه وجود لري .

لکه مــــخ زما دیار دی ای باغوانه
په درست باغ کې یو نسرین هسې لرې
(۲۴م ۴۸۸)

(ديار مخ) مشبه (نسرین) مشبه به، وجه شبه يې (بنکلا) ده (لکه) د تشبیه تور دی، مخ او نسرین دواړه په طبیعت کې موجود دي. لکه باز د زړه پسه وینو اموخته شو بل به نه وي هسې ترک په خونخواری کې (۲۴م ۴۶۶)

(ترک یا بنکلي) مشبه، (باز) مشبه به، (لکه) د تشبیه توری او (خونخواري) يې وجه شبه ده. (ترک او باز) دواړه په حقيقي بڼه په طبیعت کې وجود لري. دواړه شونډې دي يا قوت دي ملغلرې په دندان يې (۲۴م ۴۶۱)

(شونډې او غاښونه) مشبه، (يا قوت او ملغلرې) مشبه به (سوروالی او سپینوالی) يې وجه شبه ده. شونډې او غاښونه همدارنگه يا قوت او ملغلرې په حقيقي ډول په طبیعت کې شته.

په دا خوی دي اورزما په گوگل بل کر زه د شمع غونډې ژاړم ته خندا کړې (۲۴م ۴۴۶)

(متکلم) مشبه، (شمع) مشبه به (غونډې) د تشبیه توری، (ژړا) يې وجه شبه ده. متکلم او شمع دواړه په حقيقي بڼه په طبیعت کې شته. ب-وهمي تشبیه: دا تشبیه د عقلي تشبیه له جملې څخه ده، ددې تشبیه مشبه به چې یو ناموجود څیز دی له دوو اجزاوو څخه ترکیب شوی وي، چې یو جز يې بهرنی وجود لري او یو يې نلري، لکه د یوشي تشبیه د غول له اواز یا غاښو سره ورکړل شي. (۲۸م ۳۹)

یا لکه د ببو یعنې د بلا غاښونه، چې ببو او بلا څرگند وجود نلري او غاښونه يې لري. (۲۰م ۱۱۴)

بلا کاندې خوله وازه د فتنو اتش تازه شي

چې ناز و جلوه دواړه نازنين سره پيوند کا
(۱۷م ۳۴)

(د نازنين له خوا د ناز او جلوې پيوندول) مشبه ، (د بلا خوله خلاصېدل)
مشبه به ، (فتنه او ستونزې پيدا کېدل) يې وجه مشبه ده.
(بلا) خو معنا وې لري چې يوه يې له موږ سره د فارسي د غول په معنی ده
(خوله) بهرنی وجود لري او بلا يې نلري دلته د (بلا خوله) يو وهمي ترکيب دی ،
يعنې څرگند وجود نلري هسې وهم جوړه کړې ده.

دوې دې تورې سترگې لکه دوی تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(۱۷م ۳۴)

(دوې دې تورې سترگې) مشبه ، (دوې تورې بلا) مشبه به ، (لکه) د تشبیه
تورې او (په فتنه او ستونزو کې اخته کېدل) يې وجه شبه ده. (دوې تورې بلا) يو
وهمي ترکيب دی چې په څرگند ډول وجود نلري.

چې يې سوری په ما وه لکه بادشاه وم
هما يې وه ستاد تورو زلفو سيوره

(۲۱۰م ۳۴)

په لومړۍ مسره کې (متکلم) مشبه او (بادشاه) مشبه به دی ، د (مرتبې
لوړوالی او شان شوکت) يې وجه شبه ده ، چې حقيقي تشبیه ده. مگر په دويمه
مسره کې بيا (د تورو زلفو سيوری) مشبه او (همایي) مشبه به دی ، چې (همایي)
يو وهمي ترکيب دی.

ج - خیالي تشبیه: خیالي تشبیه د حسي تشبیه له جملې څخه ده ، په دې کې مشبه
به له دوو کلمو څخه ترکيب شوی وي ، چې هره کلمه په يوازې ځان په حقيقي نړۍ
کې وجود لري ، خو که چرته په ترکيبي بڼه راشي بيا د هغه څيز ماده په حقيقي نړۍ
کې بهرنی وجود نلري ، جلال الدين همایي ليکي :

((در صورتی که اجزا و مواد مشبه به هر کدام به تنهایی وجود خارجی داشته باشند ، ماهیت مرکب آنها مربوط به توهم و تخیل گوینده باشد ، آن را تشبیه خیالی می گویند.)) (۱۱ م ۲۳۳)

لکه په فارسی کې د (ماهی زرین) ترکیب ، چې ماهی او زړه حقیقی نری ، کې وجود لري خو ماهی زرین خیالی ترکیب دی یا په پښتو کې (د سرو زرو ونه) چې (سره او ونه) په حقیقی نری ، کې وجود لري خو (د سرو زرو ونه) یو خیالی ترکیب دی .

محبت بې خدایه واره که یې گوري
د دریاب په مخ د خلیو پول ترئ
(۳۴ م ۴۹۰)

(محبت) مشبه ، (د دریاب پر مخ د خلیو پول) مشبه به دی ، (عدم یا نشتوالی) یې وجه شبه ده . (دریاب پر مخ د خلیو پول) په حقیقی نری ، کې وجود نلري ، نوځکه یې موږ یوازې په خیال کې جوړولی شو او په حقیقت پورې تړاو نلري .

که د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به یې اسانه لکه شپول کا
(۳۴ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مشبه ، (شپول) مشبه به ، (له کلکوالي سره لمنځه تلل) وجه شبه او (لکه) د تشبیه توری دی . (اوسپنه او کلا) په څرگند ډول په یوازې توگه په حقیقی نری ، کې بهرنی وجود لري ، خو د (اوسپنې کلا) په ترکیبي بڼه یو خیالی انځور دی ، چې په تخیل کې یې جوړولای شو .

عطارد دې نور قلم له لاسه کېږدي
چې په دا خوبی بهرام انشاء املا کړه
(۳۴ م ۲۷)

(د بهرام انشا) مشبه ، (د عطارد قلم) مشبه به دی . (د انشا بنکلا) یې وجه شبه ده ، (عطارد او قلم) په یوازې توگه په حقیقی نری ، کې بهرنی وجود لري ، خو د (عطارد په لاس کې د قلم نیول) یو خیالی انځور دی .

خوږې شونډې دې په تن آب حیات دي
نوم یې شته لا هېڅوک نه دي پرې خړوب
(۳۶م ۳۴)

(خوږې شونډې) مشبه، (آب حیات) مشبه به، (لطف او کیفیت) یې چې د
عمر د اوږدوالي سبب کېږي وجه شبه ده. (آب او حیات) دواړه، په حقیقي نړۍ
کې وجود لري او به د ذات نوم دی او حیات د معنی نوم دی، چې وجود یې په بل څیز
کې محسوسولای شو. خو آب حیات یو خیالي انځور دی.
په دا سرو شونډو یې نه ده وینځه توره
راشه حضرت د حیوان په چشمه گوره
(۲۱۰م ۳۴)

(د سرو شونډو تر څنګ یې توره وینځه (زخه)) مشبه، (د حیوان د چینې په
خواد حضرت (ع) (موجودیت) مشبه به، دی. حضرت (ع) او د حیوان چشمه دواړه په
حقیقي نړۍ کې وجود لري.
حضرت (ع) او چشمه د ذات نوم دی او حیوان د معنی نوم دی، چې وجود یې
په بل جسم متکي دی خو د حیوان په چشمه د حضرت (ع) کښېناستل یو خیالي
انځور دی، چې یوازې په تخیل کې یې جوړولای شو.

په ښو مې زړه و سترگو ته راګاږي
لکه مست لره کباب ځي په سیخونه
(۴۲م ۳۴)

(په ښو مې زړه و سترگو ته راګاږي) مشبه (مست لره په سیخونو کې د کباب
تلل) مشبه به دی.
(بانه، زړه، سترګې، او راکښل) څلورواړه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري،
خو په ترکیبي بڼه (د ښو پواسطه د زړه راکښل د سترگو خواته) یو خیالي انځور
دی چې یوازې په تخیل کې یې لیدلای شو او له بهرنۍ نړۍ سره یې کار نشته.

۱۱- د ابتذال او ندرت له مخې: په دوو ډولوده، نادره او مبتذله:

الف - نادره تشبېه: هغه تشبېه چې په شاعرانو کې رواج ونلري او يا يو شاعر د لومړي ځل لپاره کارولې وي.

د چا زړه لکه کابل د چا بگرام دی
د یوه نصیب ساره د بل گرما
(۲۴م ۲۵)

(زړه) مشبه ، (کابل او بگرام) مشبه به ، (ساره او گرمي) يې وجه شبه ده او (لکه) يې د تشبېه توري دی ، زړه له کابل او بگرام سره تشبېه کول يوازې د خوشحال په کلام کې راغلې ده ، ځکه يې نادره گڼو.

چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي
له قتل له کشتنه به هم څوک نيسي جلب ستا
(۲۴م ۳۳)

(چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي) په داسې ترکيب راوړو چې په خمار او مستۍ کې غمزې ته د سمند يعنې اس (له حرکت سره تشبېه ورکول د خوشحال په ديوان کې شته او د لومړي ځل لپاره هم په پښتو کې دا ترکيب همده راوړی ، ځکه ورته نادره وايو.

طالبان يې د جمال لکه حاجيان دي
چې کعبې لره ورځي په لارو لارو
(۲۴م ۱۶۸)

(د جمال طالبان) مشبه او د کعبې شريفې ته له گڼو لارو د حاجيانو تلل (مشبه به دی ، چې دا تشبېه هم خوشحال ته ځانگړې ده.

و ښه مخ و ته له ورايه ځلېلاند شم
لکه وويني لوغوسې تال په سترگو
(۲۴م ۱۷۹)

(د متکلم ښه مخ ته بې صبره کېدل) مشبه او (د وړ سترگي د خوراک کاسې ته ليدل) هم په پښتو شاعري کې د خوشحال نوښت دی.

يادونه: يوه تشبېه تر هغه وخته نادره ده ، چې د لومړي ځل لپاره يې څوک و کاروي کله چې نور و هم عين تشبېه و کاروله بيا د مبتدلي په ډله کې درېږي.

ب- مبتدله تشبیه: هغه تشبیه چې د لومړي ځل لپاره کوم شاعر و کاروله که هر ډول وي دې ته نادره وایي، خو کله چې یې بیا نور شاعران کاروي مبتدله شي، لکه مخ له گل، لمر، سپوږمۍ، برق او... سره یا زلفې له مار، بنامار، سنبل، زنځیر... او دې ته ورته تشبیه گانې، چې په شاعرانو کې ډېرې عامې او زیاتې کارول کېږي.

وریي واچول د زلفو زنځیرونه
که هرگز اموخته نه و په تړل زړه
(۲۷۱ م ۲۴)

(زلفې) مشبه او (زنځیرونه) مشبه به (تړل) وجه شبه، د زلفو او زنځیرونو تشبیه ډېره عامه ده ځکه یې مبتدله گڼو.

چې یې گل د بهار ستا و مخ ته وینو
ستا د مخ خوبي تر گلو لا زیاده
(۲۸۰ م ۲۴)

(مخ) مشبه، (گل) مشبه به، (زبایي) وجه شبه، د مخ او گل تشبیه هم ډېری شاعران تر نن ورځې راوړي.

لکه مخ زما دیار دی نمر خو هسې وي که نه
لکه زه په عشق کې زردیم زر خو هسې وي کنه
(۲۹۵ م ۲۴)

(مخ) مشبه، (لمر) مشبه به، (ځلېدل) وجه شبه. د مخ او لمر تشبیه هم ډېره عامه او حتی په خبرو اترو کې هم کارول کېږي.

وروځې دې لیندې دي تور بانه دې تېره غشي
ولسه! صرفه مه کړه، چې دې ډکه ده درسته
(۳۰۴ م ۲۴)

(وروځې) مشبه، (لیندې) مشبه به، (تور بانه) مشبه او (غشي) مشبه به، چې دا تشبیه هم ډېره عامه ده. نو ځکه یې مبتدله تشبیه بولي.

۱۲- د شرط او نه شرط له مخې: په دوه ډوله ده، مشروطه او نا مشروطه تشبیه:

الف مشروطه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې وجه شبه په یوه شرط سره تړل شوې وي چې د شرط وییکی (ادات) (که) هم ورسره راغلی وي.

ته دلبره که غذرا یې زه وامق یم

ستا په مینه کې هر گوره موافق یم

(۱۱۴ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه ، (عذرا) مشبه به ، (متکلم) مشبه او (وامق) مشبه به دی.

متکلم ځان له وامق سره تشبیه کړی. خو شرط یې د خپلې محبوبې عذرا کېدل راوړي دي ، هغې ته وایي که ته عذرا یې زه وامق یم که ته عذرا نه یې نوزه وامق نه یم.

ته محبوبه که شیرینه ددې وخت یې

زه خوشحال د اوسني دور کوهمکن یم

(۱۲۴ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه (او شیرینه) مشبه به دی ، همدراڼگه (متکلم) مشبه او (فرهاد

چې دلته یې صفت کوهمکن راغلی) مشبه به دی ، دلته بیا خپلې محبوبې ته د شرط په راوړلو یعنې که ته ددې دور شیرینه یې نوزه هم ددې دور فرهاد یم. وجه شبه یې په مینه کې زیاددښت او د هر شرط پوره کول دي.

که ته لکه لیلا یې ما مجنون بوله په عشق کې

که ته لکه عذرا یې زه هم کم تر وامق نه یم

(۱۳۱ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه ، (لیلا) مشبه به ، (متکلم) مشبه (مجنون) مشبه به ، همدراڼگه

(مخاطب ته) مشبه (عذرا) مشبه به او (متکلم) مشبه ، (وامق) مشبه به دی ، چې په دواړو تشبیه گانو کې متکلم خپل مجنون کېدل او وامق کېدل په محبوبې پورې د شرط په ښه راوړي دي.

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم

که اسمان ته الواته شو په خبرو

(۱۷۹ م ۳۴)

(متکلم) مشبه ، (عیسی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری ، (پورته تگ یا درجه

لوړېدل) یې وجه شبه ده ، دلته له عیسی (ع) سره درجې او پورته تگ لپاره شرط (خبرې)

راوړي يعنې که په خبرو الوته وای ما سره داسې خبرې شته، چې د هغو په وجه به د عیسی (ع) غوندې په څلورم اسمان کې ناست وای.

د مېنکو گل قندي به یې خوشحال ترې صدقه کا
که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه
(۲۴م ۲۹۶)

(دشنام) مشبه، (د مېنکو گل قندي) مشبه به، وجه شبه یې (ارزښت) دی
دلته د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه د (که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و
شپه) سره د شرط په بڼه راغلی دی.

له خپل یار سره دوزخ زما قبول دی
که بې یاره جنت موم نار زما دی
(۲۴م ۳۲۱)

(جنت) مشبه، (نار) مشبه به دی. خو شرط یې بې له یاره یوازې والی دی
(سختي او شفقت) یې وجه شبه ده.

چاویـلـل د کښلو جنگ لکه اشته ده
تل یې ما سره اشته ده که په جنگ شي
(۲۴م ۳۹۱)

(د کښلو جنگ) مشبه، (اشته) مشبه به، دلته یې جنگ له اشته سره
غبرگ د مشبه به په بڼه د شرط له مخې راوړې ده.

که قدم دې د وفا په لار کې ټینګ کړ
د خوشحال په پوهه داده رستمي
(۲۴م ۳۹۲)

(د وفا په لاره قدم ایښودل) مشبه، (رستمي) مشبه به، دلته د رستمي لپاره
د وفا پر لار قدم ایښودل د شرط په بڼه راغلی ده.

زور لري که عقل په دا دواړه مه نازېږه
بخت راوړه خوشحاله! چې دې کار لکه سر زړ شي
(۲۴م ۳۹۹)

دلته د کار د سره زر کېدو لپاره بخت د شرط په بڼه راغلی دی.

ب- نامشروطه تشبیه:

که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکه په کوم شرط پورې تړل شوې نه وي
نامشروطه تشبیه ورته وایي، دلته یې دوې بېلګې د لا څرګندونې لپاره راوړو.

د خوشحال زړه په تقوی کې لکه غرو
ستا په مینه یکه باره شو د وړۍ
(۳۴ م ۴۹۰)

دلته د تقوی له مخې د خوشحال زړه په کلکوالي کې د غره غوندې دی او په
مینه کې بیا د وړۍ غوندې سپک دی.

د خوشحال ویل په نورو کې څرګند دي
لکه رغ د ویره ژلي په ګڼ ویر کې
(۳۴ م ۴۸۹)

(د خوشحال ویل) مشبه، (د ویر ژلي رغ) مشبه به، (له ډېره درده چیغې
وهل) یې وجه شبه ده او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

۱۳- د مقبولوالي او مردودو والي له مخې:

الف- مقبوله تشبیه: هر شاعر یا لیکوال یو شی له بل شي سره د څه خاص غرض
لپاره ورته کوي، که چرته د شاعر غرض په پوره ډول پکې څرګند او لاس ته راغلی
وي مقبوله ورته وایي (۱۴ م ۲۲)

ب- مردوده: که چرته د شاعر غرض په کومه تشبیه کې په سم ډول لاسته راغلی نه
وي مردوده ورته وایي یا د مشبه او مشبه به تر منځ ګډ صفتونه دقیق نه وي.

تا پانې پانې زلفې په جبین کرلي دي
جانان مې په سینه کې لونګین کرلي دي
(حفیظ الله کامه وال ۱۳۸۷ ل)

په پورته بیت کې زلفو ته له پانو سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې نامناسبه ده
ځکه پانې پلنې او شنې وي خو زلفې تورې او نرۍ وي، بله دا چې پانې کرل کېږي
نه، بلکې شنې کېږي.

په دویمه مسره کې لونگین نا مناسبه راغلی دی ځکه چې لونگین ځوندی
دی چې دا هم نه کرل کېږي، بلکې لونگ کرل کېږي او بله دا چې ردیف ورسره
ناپخلا دی یعنې د جمع په بڼه راغلی دی که لونگین راشي نو (کرل) په (کرلي دي)
په بڼه نه د (کرلي دی) په بڼه بدلېږي.

وړاندیزونه

د خوشحال خان خټک ادبي اړخ که نثر دی که نظم د بحر په ډول له ډېرو
قیمتي فني کانو څخه ډک دی هیله ده په راتلونکي کې یې ادبي کره کتونکي پرې
خپله څېړنه وکړي.

د نوموړي پراخو چې څومره کار شوی دا کم دی نور کار ته هم اړتیا لري. د
مجاز په اړه هم دده دیوان پوره مالا مال دی هیله ده، چې په دې اړه هم دیو څرنیز اثر
په ډول څېړنه وشي او راڅرګند شي.

په پای کې دا وړاندیز هم کوم چې ددې اثر (د خوشحال په غزلو کې د تشبیه
ډولونه) د چاپ لپاره دې زمینه برابره شي، چې محصلان او د ادب لارویان ترې ګټه واخلي.
مناقشه

کومه څېړنه چې (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) په اړه
شوې د تشبیه په هغو ټولو خواوو پکې رڼا اچول شوې او بېلګې یې په څرګند ډول
راوړل شوي چې په عربي، دري، اردو او پښتو ژبو کې د نوموړي علم پوهانو په
خپلو اثارو کې راوړي دي. همدارنګه په دې اثر کې په هغو تشبیه ګانو سربېره چې
د نورو پښتو اثارو د لیکوالو له لارې یې پښتو ادب ته لار موندلې وه، ځینې
نظرونه په پښتو ژبه کې د نوښت په بڼه راوړل شوي او له هغو نظرونو سره سمې
بېلګې ورته د خوشحال خان خټک په غزلو کې غوره شوي دي.

د تشبیه په اړه چې په عمومي بڼه کوم اثار لیکل شوي د تالیف بڼه لري او
اکثره برخې لکه د تشبیه زاویه، د وجه شبه ډولونه لکه (تحقیقي وجه شبه،
تخیلي وجه شبه، دوی ګونې وجه شبه، مفرده وجه شبه، متعدده وجه شبه، مرکبه

وجه شبه او عقلي وجه شبه) همدارنگه د اضافي موکدې تشبېه په برخه کې سمبولیکي اضافت ، تلمیحي اضافت او تشبېهي اضافت پکې نه دي راوړل شوي ، چې په دې اثر کې پوره بحث پرې شوی دی .

دې اثر یو بل نوښت د تمثیلي ، غیر تمثیلي او مرکبي تشبېه توپیرول دي ، چې په نورو پښتو اثارو کې مرکبه او تمثیلي تشبېه یو شان گڼل شوې ده .

ددې اثر یو بل غوره والی دادی ، چې د تشبېه د دواړو خواوو (مشره او مشبه به) اړوند د مجرد بسیط مشبه او مشبه به ، مقید بسیط مشبه او مشبه او همدارنگه مرکب مشبه او مشبه به توپیر په څرگند او روانه ژبه شوی دی او بیا یې د خوشحال خان خټک له غزلو څخه کره بېلگې وړاندې شوي دي .

د تشبېه د تورو په اړوند هغه ټولې کره بېلگې راوړل شوي دي ، چې د خوشحال خان خټک په غزلو کې په کار وړل شوي دي ، چې په دې کې عربي ، دري او پښتو ته منسوب ټول توري شامل دي .

په دې اثر کې د تشبېه د رکنونو د راوړلو له مخې د تشبېه اعلی ، منحنی او ادنی بڼې راوړل شوي دي ، چې د شاعرانو لپاره یوه ښه لارښوونه ده .

د تشبېه هر ډول تر بېل عنوان لاندې شرحه شوی دی . دا چې په یوه بیت کې د تشبېه په اړه له بېلا بېلو اړخونو څخه بېلا بېلې څرگندونې راتلای شي ، چې په دې سره بیا اصلي هدف گونگ او پټ پاتې کېږي او همدارنگه اثر له تکراري نظرونو او جملو څخه د پندوالي لوړ حد ته رسېږي ، نو د بې ځایه پندېدو او هم د کره او مطلوب نظر د ورکېدو د مخنیوي لپاره د تشبېه تر هر عنوان لاندې مشخص بیت او د هماغه عنوان موضوع په څرگند ډول راوړل شوې ده ، مثلاً که خبره د موکدې تشبېه ده یوازې د همدې وضاحت شوی دی ، که موضوع د تشبېه د تورو ده ، نو یوازې په بیتونو کې توري په ښه شوي دي .

پر پورتنیو موضوعگانو سربېره په نوموړي اثر کې د پیل خبرې ، سریزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک د هغه اثار او د شعر پر محتوی یې لنډه رڼا اچول شوې ده .

ځینې هغه موضوعگانې ، چې په راتلونکي کې باید د خوشحال خان په منظمو اثارو کې ولټول شي ما په وړاندیزونو کې په کلي ډول راوړي دي .

د خوشحال خان خټک اثار د روان بحر په خپر دي هيله ده وخت پړ وخت نوي
قيمتي کاني ترې د ادب غواصان راوباسي.
پايله

د خوشحال خان خټک په کلام کې د تشبېه هغه ټول ډولونه شته، چې په
عربي، اردو او پارسي کې کارول شوي دي. زما د خپرنې له مخې تقريباً د
خوشحال خان خټک د غزلو په (۲۱۵۰) بيتونو کې رنگارنگ تشبېه گانې راغلې دي.
دا چې خوشحال خان خټک پښتو ژبه له گاونډيو ژبو سره سيالوله، نو ځکه
يې ډېرې تشبېه گانې پخپله پښتو ژبه کې نادرې دي، که څه هم مبتدلي تشبېه گانې
به پکې راغلې وي، خو د هغو د بيان طرز بيا نوي او په بل ډول دي.
نو موږ د تشبېه په کارولو او باريکيو پوره پوهېده، نو ځکه يې په غزلو
کې يوه داسې تشبېه نشته، چې موږ يې د قبيحې يا مردودې تشبېه بېلگه کړو يا
يې د عيبجنې تشبېه په ډول راوړو.

د نوموړي په کلام کې نور فني اړخونه هم شته چې راسپړل غواړي بله خبره دا
ده، چې کله هم خپله معشوقه له کوم عاشقانه کردار سره تشبېه کوي نو ځان هم د
هغه کردار له نارينه څخه کم نه گڼي، مثلاً که معشوقه يې له ليلا يا عذرا سره
تشبېه کړه نو ځان هم تر مجنون او وامق کم نه گڼي. دده د کلام يوه ځانگړنه داده چې
په هغه وخت کې هيچا هم بنځينه جنس په شاعري کې نه راوړو خو ده په ډېر جرات
سره بنځينه خوا په بنځينه صيغه د تشبېه په بڼه راوړې ده.

که نيولي زړکه باز پرېږدي له چنگه
زه به هم له لاسه پرېږدم شوخه شنگه
(۲۳۰ م ۳۴)

کله چې يې پښتو شعر له فارسي سره پرتله کوو، نو څرگندېږي چې په
فارسي ژبه کې هم لوی لاس لري. تر ډېره ځايه هغه تشبېه گانې چې په را
وروستو کې مبتدلي شوې دي، ده په نادره بڼه راوړي دي. د نوموړي په کلام
کې د ادني تشبېه بېلگې کمې دي. د منځنۍ تشبېه شمېر يې په اندازه دی،
خو اعلي تشبېه گانې يې ډېرې کارولي دي.

د نوموړي تخييل په تشبېه راوړلو کې ډېر ژور دی ، په تشبېه راوړلو کې له
 پوره جرات څخه کار اخلي که خبره يې په ځان پورې وي او که په بل چا پورې د
 تشبېه په راوړلو کې يې بيا که هر ډول وي ډيل او ځنډ نه کوي.
 د خوشحال خان تشبېه کارونې د نورو شاعرانو لپاره لارې پرانستي دي .
 د تشبېه د تورو په کارونه کې يې عربي ، فارسي او د پښتو ژبې توري
 کارولي دي ، تر ډېره ځايه يې کوښښ کړی دی ، چې د پښتو ژبې د تشبېه توري په
 بشپړه توگه وکاروي .
 په پای کې بايد ووايم چې د خوشحال خان خټک کلام له ډېرو نادرو فني
 لالونو څخه ډک دی بويه چې د ادب د لارې هر غواص يې تل ته ورسې او موږ ته يې
 را په گوته کړي .

ماخذونه

- ۱- احمد نژاد، کامل. (۱۳۸۲ خ). فنون ادبي. تهران: انتشارات پايان. چاپ چهارم.
- ۲- اند، اجمل. (۱۳۸۵ ل). هينداري او چيني. پېښور: دانش خپرونډويه ټولنه.
- ۳- بدر شو، سمندر. (۱۹۵۸ ع) د ادب مناره. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۴- بېنوا، عبدالروف. (۱۳۲۶ ل). ادبي فنون. کابل: پښتو ټولنه.
- ۵- پنهان، حاجي فضل محمد. (۱۳۸۳ ل). ادبي ارمغان. قندهار: هېواد کلتوري او ادبي ټولنه.
- ۶- پرهر، بشير احمد. (۱۳۸۵ ل). ستاد مخ په آيينه کې. ننگرهار: د ختيځې سيمې ليکوالو او ژورنالستانو خپلواکه ټولنه.
- ۷- پښتو ټولنه. (۱۳۴۵ ل). ننگيالي پښتون. (د خوشحال خان خټک د ۲۸۶ تلين د مقالو مجموعه) کابل: پښتو ټولنه.
- ۸- د هخدا، علي اکبر. (۱۳۷۷ خ). لغت نامه د هخدا. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. جلد پنجم. چاپ دوم.
- ۹- هاشمي، السيد احمد. (۱۳۶۹). جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبدیع. قم: المصطفوی. الرابعة.
- ۱۰- هېواد مل، زلمی. (۱۳۸۰ ل) ننگيالي د زمانې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.
- ۱۱- همایي، جلال الدين. (۱۳۷۰ خ). فنون بلاغت وصناعات ادبي. تهران: موسسه نشر هما. چاپ هفتم.
- ۱۲- زیار، مجاور احمد. (۱۳۸۲ ل). پښتو پښويه. پېښور: دانش خپرونډويه ټولنه دویم چاپ. دانش خپرونډويه ټولنه.
- ۱۳- طائر، محمد نواز. (۱۹۸۲ ع) روحي ادب. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي دویم چاپ.
- ۱۴- يوسفزی، مشتاق مجروح. (۱۹۹۸ ع). زرکاني. پېښور: تاج کتبخانه.

- ۱۵- کاکا خېل ، سيد تسنيم الحق. (۱۹۸۷ع). روح ادب. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي. دويم چاپ.
- ۱۶- کاکړ ، پير محمد. (۱۳۸۵ ل). د پير محمد کاکړ ديوان. پېښور: تقوى کتابخانه. دويم چاپ.
- ۱۷- کدکني، محمد رضا شفيعي. (۱۳۶۸ ل). صور خيال در شعر فارسي. کابل: انتشارات وزارت اطلاعات و کلتور (ج-۱).
- ۱۸- کشاف ، قيام الدين. (۱۳۸۵ ل). قران کریم ټکي په ټکي ژباړه. کابل: د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د بېهي کتاب خپرولو موسسه.
- ۱۹- ملنگ جان ، محمد امين. (۱۳۴۸ ل). خوږې نغمې. کابل: پښتو ټولنه.
- ۲۰- مسلم دوست، عبدالرحيم. (۱۳۷۹ ل). خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.
- ۲۱- مقدم ، محمد علوی و اشرفزاده ، رضا. (۱۳۸۴ خ). معانی و بیان. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). چاپ ششم
- ۲۲- ناگوار ، فضل ولي. (۱۳۸۲ ل). دا هغه بالا حصار دی. پېښور: احسان خپرندويه ټولنه.
- ۲۳- عبد الرحمن. (۱۳۸۴ ل). د رحمان بابا کلیات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۲۴- علي خان. (۱۹۸۸ع) دېوان علي خان. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي. دويم چاپ.
- ۲۵- فاروقي ، محمد طاهر. (۱۹۵۹ع). فصاحت و بلاغت. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۲۶- قويم ، عبد القیوم. (د چاپ نېټه نه لري). فنون ادبي. کابل: انتشارات پوهنتون.
- ۲۷- رښتين ، صديق الله. (۱۳۷۲ ل). پښتو گرامر. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۲۸- شميسا ، سيروس. (۱۳۸۳ خ). بيان و معاني. تهران: انتشارات فردوس. چاپ هفتم.
- ۲۹- خټک ، اقبال نسيم. (۱۹۸۷ع). خوشحال او جماليات. پېښور: پښتو اکيډمي.
- ۳۰- خټک ، عبدالقادر. (۱۳۶۸ ل). د عبدالقادر خټک ديوان. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

- ۳۱ - خټک ، راج ولي شاه. (۱۹۸۹ع). پښتو ادبي تحريکونه. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي.
- ۳۲ - خټک ، خوشحال خان. (۲۰۰۱ع). ارمغان خوشحال. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي. دويم چاپ.
- ۳۳ - خټک ، خوشحال خان. (د چاپ نېټه نه لري). ديوان خوشحال خان خټک (اوله حصه). پېښور: اداره ثقافت صوبه سرحد.
- ۳۴ - خټک ، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کليات (لومړی ټوک). کابل: د افغانستان علومو اکاډمي.
- ۳۵ - خټک ، خوشحال خان. (۱۳۸۴ ل). د خوشحال خان خټک کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۳۶ - خټک ، خوشحال خان. (۱۹۶۰ع). کليات خوشحال خان خټک. پېښور: اداره اشاعت سرحد.
- ۳۷ - غني خان. (۲۰۰۵ع). لټون. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.